

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN YEDİ ADET
HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ STELİ**

Alev ÇETİNGÖZ

**Danışman
Prof. Dr. Ergün LAFLI**

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bursa Arkeoloji Müzesi’nden Yedi Adet Hellenistik ve Roma Dönemi Steli” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Alev ÇETİNGÖZ

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bursa Arkeoloji Müzesi’nden Yedi Adet Hellenistik ve Roma Dönemi Steli

Alev ÇETİNGÖZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Arkeoloji Programı

Çalışmamızın konusu, Bursa Arkeoloji Müzesi teşhirinde bulunan Hellenistik ve Roma Dönemleri’ne tarihlenen yedi adet mezar stelini kapsamaktadır. Eserler müzede yerinde incelenmiş, tanımı yapılmış ve fotoğraflanmış, literatür araştırması yapılarak, benzer örneklerin saptanmasına çalışılmıştır. Tezin ilk bölümünde Mysia Bölgesi’nin coğrafi konumu, stellerin buluntu yerleri ve Bursa Arkeoloji Müzesi hakkında bilgi verilmiş olup, ikinci bölümle beraber ilk stelimizin katalog çalışması ile tez konusu mezar stelleri ile konuya giriş yapılmıştır. Konu kapsamı içerisinde çalışma alanımızda bulunan Bursa ve çevre illerden getirilen eserler ikonografik ve epigrafik açıdan incelenip, çevre bölgelerde bulunan veya müzelerde sergilenen eserlerle form ve stilistik karşılaştırmaları yapıp, değerlendirilmiştir. Amacımız daha önce yayınlanmış ve yayınlanmamış stelleri revize etmektir.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Mysia, Kuzeybatı Anadolu, steller, heykel sanatı, epigrafi, Hellenistik Dönem, Roma Dönemi.

ABSTRACT

Master's Thesis

**Seven Hellenistic and Roman stelae from the Archaeological Museum of Bursa
(Northwestern Turkey)**

Alev ÇETİNGÖZ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Archaeology

Archaeology Program

The subject of our study includes seven grave steles dating to the Greco-Roman and Roman Periods in the Bursa Archeology Museum. The artifacts were examined on-site in the museum, were identified and photographed, and a literature search was conducted to identify similar examples. In the first part of the thesis, information was given about the geographic location of the Mysia Region, the places of the steles and the Bursa Archeology Museum. Within the scope of the subject, the works brought from Bursa and surrounding provinces in our study area were examined in terms of iconographic and epigraphical aspects and form and stylistic comparisons were made with the works in the surrounding regions or in museums. Our goal is to revise previously published and unpublished steles.

Keywords: Bursa, Mysia, Northwestern Turkey, stele, sculpture, epigraphy, Hellenistic period, Roman period.

**BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN YEDİ ADET
HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ STELİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
LEVHALAR LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**MYSIA BÖLGESİ VE BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ HAKKINDA
GENEL BİLGİLER**

1.1. BÖLGENİN KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI	2
1.1.1. Kirmastı/Mustafakemalpaşa	4
1.1.2. Konana/Artemea/Gönen	5
1.1.3. Kastel/ Kestel	5
1.1.4. Agrileion/Belo Kome/Bilecik	6
1.2. BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ	6
1.3. MYSTIA STELLERİ İLE İLGİLİ BAŞLICA ÇALIŞMALAR	7

İKİNCİ BÖLÜM

STEL 1

2.1. KATALOG BİLGİLERİ	11
------------------------	----

2.2. SAHNELER	12
2.2.1. Sahne 1	12
2.2.2. Sahne 2	14
2.3. FİĞÜRLER VE BEZEKLER	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STEL 2

3.1. KATALOG BİLGİLERİ	18
3.2. SAHNELER	19
3.2.1. Sahne 1	19
3.2.2. Sahne 2	20
3.3. FİĞÜRLER VE BEZEKLER	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

STEL 3

4.1. KATALOG BİLGİLERİ	23
4.2. SAHNE	24
4.3. FİĞÜRLER VE BEZEKLER	26

BEŞİNCİ BÖLÜM

STEL 4

5.1. KATALOG BİLGİLERİ	29
5.2. SAHNELER	31
5.2.1. Sahne 1	31
5.2.2. Sahne 2	33
5.2.3. Sahne 3	33
5.3. FİĞÜRLER VE BEZEKLER	35

ALTINCI BÖLÜM

STEL 5

6.1. KATALOG BİLGİLERİ	38
6.2. SAHNELER	39
6.2.1. Sahne 1	39
6.2.2. Sahne 2	41
6.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER	52

YEDİNCİ BÖLÜM

STEL 6

7.1. KATALOG BİLGİLERİ	55
7.2. SAHNE	55
7.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER	58

SEKİZİNCİ BÖLÜM

STEL 7

8.1. KATALOG BİLGİLERİ	60
8.2. SAHNE	61
8.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER	62

SONUÇ	65
KAYNAKÇA	71
LEVHALAR	77
EKLER	

KISALTMALAR

bknz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
cm	: Santimetre
dn.	: Dipnot
Fig.	: Figür
İÖ	: İsa'dan Önce
İS	: İsa'dan Sonra
Lat.	: Latince
Lev.	: Levha
No.	: Numara
S.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı

LEVHALAR LİSTESİ

Katalog No. 1: Demetrios Steli	(1-a, 1-b, 1-c)	78
Katalog No. 2: Asklepiades Steli	(2-a, 2-b, 2-c)	79
Katalog No. 3: Aphetita Steli	(3-a, 3-b, 3-c)	80
Katalog No. 4: Polybios Steli	(4-a, 4-b, 4-c, 4-d)	81
Katalog No. 5: Menekratos Steli	(5-a, 5-b, 5-c)	82
Katalog No. 6: Büst Stel	(6-a, 6-b, 6-c)	83
Katalog No. 7: Aile Steli	(7-a, 7-b, 7-c)	84

EKLER LİSTESİ

- Ek 1.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 2635. Şahin, Lev. XI, TA 21. ek s.1
- Ek 2.** İstanbul Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 81.8. Şahin, Lev. LXI, KA 31. ek s.1
- Ek 3.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 5725. Şahin, Lev. LIII, KA 14. ek s.2
- Ek 4.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 3218. Şahin, Lev. LXV, KB 4. ek s.2
- Ek 5.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 2610. Şahin, Lev. II, TA 3. ek s.3
- Ek 6.** Rijksmuseum, Leiden, Mezar Steli. Env. No: Pb. 53. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1933 Taf. 279. ek s.3
- Ek 7.** İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 356. ek s.4
- Ek 8.** Atina National Museum, Env. No: 1527. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1987 Taf. 286. ek s.4
- Ek 9.** Pergamonmuseum Mezar Steli, Env. No: SK. 834. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1985 Taf. 286. ek s.5
- Ek 10.** İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 357. ek s.5
- Ek 11.** Smyrna'dan Hannover Steli. Horn, Taf. 23 Fig. 2. ek s.6
- Ek 12.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 3153. Şahin, Lev. LXXIV, KX 1. ek s.6
- Ek 13.** Erken Dönem'e ait kadın süvari figürini 1. ek s.7
- Ek 14.** Erken Dönem'e ait kadın süvari figürini 2. ek s.7
- Ek 15.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Şahin, Env. No: 2555, Lev. LXXII KB 18. ek s.8
- Ek 16.** Paris Louvre Müzesi Mezar Steli. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1603 Taf. 308. ek s.8
- Ek 17.** Isparta Müzesi Mezar Steli. Env. No: 13.7.09, F. Özcan, Resim 4a-4b. ek s.9
- Ek 18.** İstanbul Arkeoloji Müzesi, Apollonios'un Kızı Stratonika'nın ek s.9

Mezar Steli

- Ek 19.** Bursa Arkeoloji Müzesi’nden İnegöl İlçesi Karalar Mevkiinde Bulunan Mezar Steli. ek s.10
- Ek 20.** Kuzeybatı Pisidia Bölgesi Mezar Steli. Çelik, s. 63, Şekil 7-a. ek s.11
- Ek 21.** İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 3562. ek s.12
- Ek 22.** Paris Louvre Müzesi Mezar Steli. Pfuhl-Möbius II, Nr. 2012 Taf. 289. ek s.13
- Ek 23.** Delos Dioskurides Heykeli ek s.13
- Ek 24.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 2637. Şahin, Lev. XLIX, KA 8. ek s.14
- Ek 25.** Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 2556. Cremer, Mysien, UMİS 1, Taf. 25. ek s.14
- Ek 26.** Selçuk Müzesi Roma Dönemi Erkek Heykeli. ek s.15
- Ek 27.** İstanbul Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 5365. Şahin, Lev. XXXIX, TB 42. ek s.16

GİRİŞ

Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan Mysia, doğuda Bithynia, güneyde Lydia, güneydoğuda Phrygia ve güneybatıda Aiolis ile çevrilmiş olan bir bölgedir.

Mysia adının kökeni, Lydialı Xanthos ve Eleialı Menekrates'in açıklamasına göre Lydialılar'ın kayın ağacına verdikleri isimden gelmektedir. Hitit belgelerinde adı geçen Masa ülkesinden bozma ve Mısır yazıtlarında anılan Masa halkından gelmiş olabileceği de sanılmaktadır. Ekrem Akurgal, Eski İzmir adlı kitabında, Mysia adının Güneydoğu Avrupa'daki Moesia isimli bölgenin, Makedonya'daki Mysi halkının ve Muşki'lerin adıyla üçünün bağlantılı olduğu görüşünü öne sürmüştür.

Strabon, Mysialılar'ın Phrygia ve Lydia arasında yayılım sağlamasından ötürü Mysia, Phrygia ve Lydia halkının ortak kültürlere sahip olduğundan bahsetmektedir. Herodotos ise Mysialılar'ın, Lydialılar'ın kolonları olduğunu belirterek bu görüşü desteklemektedir. Buna karşın, Lydia adı henüz duyulmamışken Homeros'un İlyada destanında Troia savaşları sırasında Mysia adının geçmesi ve Troia'dan da önce Mysia halkının Yunanistan'a ve Trakya'ya akınlar düzenlemiş olması bu görüşü çürütmektedir. Troia'nın alınmasından sonra Phrygia'lılar ve Mysialılar, daha sonra Lydialılar, Aiolisliler ve İonialılar, ilerleyen zamanlarda Persler, Makedonyalılar ve Romalılar buralarda egemenlik kurmuşlardır. Bu farklı halklarla, farklı yönetim biçimleriyle ülke değişik parçalara bölünmüş ve halk isimlerini kaybetmiştir.

Bu tez çalışmasıyla Bilecik, Balıkesir Gönen ilçesi, Bursa merkez ve Odancık, Kestel, ve ikisi Mustafakemalpaşa'dan ele geçmiş, yayınlanmış-yayınlanmamış Bursa Arkeoloji Müzesi envanterinde bulunan Greco-Romen ve Roma Dönemi'ne tarihlenen yedi adet figürlü mezar stelini değerlendirme amacı güdülmüştür. Elmar Schwertheim, Sencer Şahin, Ernst Pfuhl, Hans Möbius, Cumhuriyet Tanrıver, Marieloise Cremer, Gürcan Polat, Abdullah Yaylalı, Gustave Mendel gibi isimler Mysia Bölgesi mezar stelleri ile ilgili yayınları ile sağlam kaynak sunmaktadırlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

MYSIA BÖLGESİ VE BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ HAKKINDA

GENEL BİLGİLER

1.1. BÖLGENİN KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI

Mysia Bölgesi, kuzeybatı Anadolu’da, doğusunda Bithynia, güneyinde Lydia, güneybatısında Aiolis ve güneydoğusunda Phrygia topraklarıyla komşu olan bir bölgedir.¹

Mysia Bölgesi’nin sınırlarını belirlerken ilginç durumlarla karşılaşilmektedir. Bithynialılar, Phrygialılar, Mysialılar ve Kyzikos çevresinde yer alan Dolionlar, Mygdonlar ve Troialılar arasındaki sınırı belirlemek zordur ve her kabile birbirinden ayrıdır. “*Mysialılar’ın ve Phrygialılar’ın sınırları ayrıdır fakat aralarındaki sınır ayrımını yapmak zordur.*” şeklinde söylenen bir atasözü bunu destekler niteliktedir. Bunun sebebi ise, oraya gidenlerin asker ve barbar olmalarından dolayı, fethedilmiş bir ülkeyi ellerinde tutamamalarından ve göçebe olmalarından kaynaklanan karşılıklı çıkan halkları kovalama huyları ve zamanı geldiğinde kendilerinin de diğer halklar tarafından ülkeden sürülmeleridir. Thraklar ile komşu olmaları sebebiyle de bütün bu kabilelerin Thrak kökenli olduğu varsayılmaktadır.

Mysia’nın sınırlarını belirlerken; Mysia’yı kıyıdan Olympos’a kadar olan alana, yani Bithynia ile Aisepos ırmağının denize döküldüğü yere yerleştirebiliriz. Epiktetos’un Mysia dolaylarında olduğu; fakat hiçbir yerde kıyıya ulaşmadan Askania gölünün ve topraklarının doğu kısımlarına doğru uzandığı bilinmektedir. Çünkü bu topraklar gölle aynı isme sahiptir. Topraklarının bir kısmı Mysia, bir diğer kısmı da Phrygia’ydı, ancak, Phrygia kısmı Troia’ya göre daha uzakta yer almaktaydı.² Homeros’un “*Phorkys ve tanrısal Askanios uzaktan, Askania’dan gelen Frigyalılar’ı yönetiyordu.*” sözleri burasının Phrygia Askania’sı olduğunu belirtmektedir.³

¹ Bilge Umar, **Mysia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İnkılap Kitabevi,

² Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Kitap: XII- XIII- XIV), **Geographika**. (Çev. Prof. Dr. A. Pekman). Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 58.

³ Homeros, **İlyada**, (Çev. A. Erhat- A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul, 1999, II, 862.

Hmeros, Aisepos'u Mysia'nın sınırı olarak vermiştir. Çünkü kendisinin Dardania dediği Aineias'a bağlı olan İlion'un üst tarafında bulunan Troia'nın etrafındaki tepelerin isimlerini saydıktan sonra, Pandaros'a bağlı olan ve içinde Zeleia'nın bulunduğu Lykia'yı kuzeye doğru ikinci olarak söylüyor ve *"Onlar ki, Zeleia'da, İda dağının son eteklerinde yaşadılar, zengin insanlar, Aisepos'un karanlık sularından içen Troialılar"*⁴ şeklinde söz ediyor. Zeleia'nın alt kısmında denize yakın, Aisepos'un bu tarafında Adresteia ovası, Treia dağı ve Pitya bulunmaktadır. Hmeros, doğuya ve Aisepos'un ötesine doğru uzanan kısımlara tekrar dönerek, Aisepos'a kadar olan ülkenin, Troas'ın kuzey ve doğu sınırı olduğunu belirtmektedir.⁵

Farklı zamanlarda, farklı birçok önder bu topraklara sahip olmuş ve bazı kabileleri birleştirmiş, bazılarını ise parçalamışlardır. Troia'nın alınmasından sonra Phrygialılar ve Mysialılar, daha sonra Lydialılar, Aiolisliler ve Ionialılar, ilerleyen zamanlarda Persler, Makedonyalılar ve son olarak Romalılar buralarda egemenlik kurmuşlardır. Bu farklı yönetim biçimlerinde ülke değişik parçalara bölündüğünde halk isimlerini kaybetmiştir.⁶

Skylaks, Bithynia'nın Mysialılar tarafından iskân edildiğini kanıtlamış, Askania Gölü'nün çevresinde Mysialılar ve Phrygialılar'ın yaşadığını söylemiştir. Dionysios, kentlerin kuruluşları hakkında olan kitabında, *"şimdi Trakya Bosporos'u Khalkedon ve Byzantion'daki boğazın eski devirlerde Mysia Bosporos'u adını taşıdığını"* belirterek, Mysialılar'ın Trakyalı olduklarından bahsetmektedir. Euphorion, *"Mysia Askanios'un kıyılarında ve Askania ırmakları boyunca yaşayanlar"* diyerek aynı şeyi desteklemektedir. Bunun sebebi, Askania Gölü, başka hiçbir yerde bulunmamaktadır.⁷

Mysia, iki kısma ayrılmıştır. İlki; Olympene ülkesi, diğeri Kaiokos Irmağı ve Pergamene civarında ırmağın denize döküldüğü yere, Teuthrania'ya kadar uzanan bölgedir. Bu bölgede sınırlar iç içe geçmiştir ve Sipylos dağı dolaylarındaki ülke de bu şekildedir. Bu ülkenin tam olarak yeri kesin değildir. Büyük Phrygia'da mı yoksa Küçük Phrygia'da mı olduğu tartışılır. Sınırların belirlenmesi güçtür ve bunun nedeni

⁴ Hmeros, İlyada, II, 824.

⁵ Hmeros, İlyada, II, 828.

⁶ Strabon, Geographika, XII, 4.

⁷ Strabon, Geographika, XII, 4.

ise; Kaikos'un denize döküldüğü Pergamene ve Elaites ve bu iki ülke arasında bulunan, Teuthrania, Hellespontos'la Sipylos civarında yer alan ülke ve Magnesia arasında uzanmasıdır.⁸

Doğuya doğru giderken Apollonia'ya varılır. Sağ tarafında Pergamon'dan üç yüz stadion uzaklıkta yer alan Apollonis, sonrasında da Hermos ve Sardeis kentleri yer almaktadır. Pergamon'un kuzey kesimindeki toprakların çoğu kısmı da Mysialılar'a aittir.⁹

Lydialı Ksanthos ve Elaialı Menekrates'in yaptığı bir açıklamaya göre; Mysia isminin aslı Lydialılar'da gürgen ağacına verilen isimden çıkmıştır. Fakat adların kökenine inildiğinde bunun sadece bir yakıştırmadan ibaret olduğu da söylenmektedir.¹⁰ Mysialılar, Olympos dağı civarında bir süre kaldıktan sonra, Trakya'dan gelen Phrygialılar, Troia ve çevresini ele geçirince Lydia'ya komşu olan Kaikos ırmağının üst tarafına yerleşmişler ve bunun sonucu olarak da Mysialılar'ın dilleri Lydia ve Phryg dillerinin karışımı olmuştur.

1.1.1. Kremaste/ Kirmasti/ Mustafakemalpaşa

Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesi, doğuda Orhaneli, güneydoğusunda Büyükorhan, batısında Balıkesir, kuzeyinde Karacabey ve Uluabat Gölü, kuzeydoğusunda merkez ilçe ile çevrilidir.¹¹

Hellen dilinde, Kirmasti "asılı" anlamında ya da Kremnos yani "uçurum yanında olan" anlamlarının tam tersine ovada kurulmuş bir kenttir.¹² Kirmasti adını Bizans Dönemi'nde Kirmastorya adında bir kadın yöneticiden almış olduğu düşünülmektedir. Hitit Uygarlığı ve Bithynia Krallığı'nın egemenliği altında kalan kent, sırasıyla Roma, Bizans, Selçuklu ve Karesioğulları yönetimine geçmiştir. 1336'da Osmanlı topraklarına katılmış, 1920'de Yunan işgaline uğramıştır. 14 Eylül

⁸ Strabon, Geographika, XII, 8.

⁹ Strabon, Geographika, XIII, 4.

¹⁰ Umar, 2006, s. 2.

¹¹ **Mustafakemalpaşa**, <http://www.bursa.com.tr/mustafakemalpasa-1657.html>, (23.05.2019).

¹² Umar, 2006, s. 162.

1922 yılında Yunan işgalinden kurtarılacak¹³, 31 Aralık 1922’de alınan yerel bir kararla Mustafakemalpaşa adını almıştır.¹⁴

1.1.2. Konana/ Artemea/ Gönen

Balıkesir’in ilçe merkezi olan Gönen, Osmanlı belgelerinde Könan olarak geçmektedir.¹⁵ Manyas üzerinden, Bursa-Çanakkale karayolu üzerinde yer alan ilçe, Balıkesir’e 114 kilometre mesafededir. İlkçağlarda adı Kawana olsa da kısaca Kawa olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra Konana’ya dönüşerek zamanla Könan ve Gönen olarak günümüze dek gelmiştir. Kaplıca kısmı ise Artemis adının Luvi dilindeki anlamı¹⁶ ile bağlantılı olarak Artemea olarak bilinmektedir.

Ilıca çevresi buluntuları ve açılan Mozaik Müzesi dışında herhangi bir Bizans Çağı yapı ve kalıntısı bulunmamaktadır. Uzun bir süre Bizans egemenliğinde kaldıktan sonra 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti’ne, ardından Karesi beyliği yönetimine geçmiştir. 1334 yılında Osmanlı topraklarına girmiştir.

1.1.3. Kastel/ Kestel

Bursa’nın 10 km doğusunda, Yenişehir ve Bilecik arasında kalan kasabadır. İÖ 300’ lerde Yunanistan’dan gelen Megaralı’lar tarafından kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. Makedon ve Bithynialılar tarafından saldırıya uğramış, İÖ 269 yılında Megara kralının Roma İmparatorluğundan yardım istemesiyle beraber kent, Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir.¹⁷

Kestel veya Kastel olarak da bilinen ve “Hisar”¹⁸ anlamına gelen isim 13. yüzyılda Rum ve Selçuklular’ın paralı askerleri tarafından Anadolu’ya kadar yayılmıştır. Ön Asya’dan gelebilecek akınlara karşı Kestel Kalesi inşa edilmiş ve Bizans Dönemi’nde güçlendirilerek sıradaki akınlara karşı Bursa’yı koruması için

¹³ **Mustafakemalpaşa**, <http://www.bursa.com.tr/mustafakemalpasa-1657.html>, (23.05.2019).

¹⁴ Umar, 2006, s. 164.

¹⁵ Tuncer Baykara, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, Ankara, 1988, s. 184.

¹⁶ Arta-Mis; pınar/kaynak Tanrıçası, Umar, 2006, s. 202.

¹⁷ **Kestel Belediyesi**, Tarihçe, <https://kestel.bel.tr/belediye/1/Tarih%C3%A7e>, (23.05.2019).

¹⁸ Lat.: Castrum.

kullanılmıştır. Kent, Yenişehir ve Bursa arasında geçen Dimboz muharebesinin ardından Osmanlılar'ın eline geçerek Kestel adını almıştır.

1.1.4. Agrileion/ Belo Kome/ Bilecik

Bizans Dönemi'nde "Belo Kome"¹⁹ adına sahip olduğu bilinen Bilecik hakkında, ilkçağ veya ortaçağa ait herhangi bir bilgi edinilememiştir.²⁰ Bilecik'in güneyinde Beşiktaş denen yerde bulunan küçük bir kent kalıntısı burasının Agrilion kasabası olduğunu belirtmektedir. Belo Kome hisarı ise, Bilecik'in doğu kesiminde Hamsu ve Tabakhane Deresi arasında bir kayalık üzerinde inşa edilmiş olan kale çevresinde kurulmuştur.²¹

Bilecik ili, İÖ 2. binde Hitit, daha sonra İÖ 1200 yılında Phryg egemenliği altında kalmış bir kenttir. Bu zaman içerisinde, hem maden ticareti hem de Trakya ve Anadolu arasında köprü olması sebebiyle hızlı gelişen önemli bir kent olmuştur.

1.2. BURSA ARKEOLOJİ MÜZESİ

Türkiye'nin ilk arkeoloji müzelerinden biri olan Bursa Müzesi, 19 Ağustos 1902 tarihinde Müze-i Hümayun Umum Müdürlüğü'nün bir şubesi olarak Bursa Erkek Lisesi'nin bir bölümünde kurulmuştur. 1930 yılında müdürlük haline getirilerek Yeşil'deki Çelebi Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Yeşil Medreseye taşınmıştır. 1972 yılından itibaren Reşat Oyal Kültürparkı içerisindeki modern binaya taşınmıştır. Yapılan düzenlemelerle 2013 yılında ziyarete açılmıştır.

Bursa, Anadolu yarımadasının kuzeybatısında yer almasının yanında, Mysia ile Bithynia Bölgeleri'nin önemli bir merkezidir. Prehistorik yerleşimlerden günümüze kadar Asya ve Avrupa arasındaki önemini korumuştur. İÖ 15 milyon yıl öncesinin fosil kalıntılarından Bizans'ın son dönemlerine ait bulunmuş eserlere ve Anadolu'nun diğer kültürlerine ait toplam 60 bini geçen eser sayısı ile oldukça zengin bir koleksiyona sahiptir.

¹⁹ Umar, 2004, s. 227.

²⁰ Umar, 2004, s. 228.

²¹ Umar, 2004, s. 230.

Arkeoloji Müzesi Salon 1 içerisinde, Mustafakemalpaşa sınırları içerisinde Orta Miyosen Dönem'e ait Paşalar Fosil Yatağı buluntuları, Orta Paleolitik Çağa tarihlenen Şahinkaya Mağarası buluntuları, Bursa ve çevresinde yapılan kazı çalışmalarından ele geçen Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri, Hitit Uygarlığı, Transkafkas Kültürü, Urartu Krallığı, Phryg Krallığı ve Protogeometrik Döneme ait eserler ve cam mekân içerisinde Aktopraklık Höyük kazılarında bulunan kadın iskeleti ve mezar buluntuları sergilenmektedir. Erzurum'un Karaz Köyü'nde bulunan, İÖ 3000'li yıllara tarihlenen Karaz çanak çömleği de bu bölümde yer almaktadır.

Taş eserler salonunda; mezar stelleri, heykeller, lahit parçaları, osthotekler, mermer ve taş eserler sergilenmektedir. Miletopolis Antik Kent'inde ele geçen Roma Dönemi'ne ait Apollon Heykeli ve bronz Athena büstü yer almaktadır.

Salon 2' de Bursa ve çevresinden ele geçen Arkaik Dönem'den Doğu Roma Dönemi'ne kadar olan eserler kronolojik sırayla vitrinlerde sergilenmektedir. Roma Dönemi cam eserleri, yağ kandilleri, madeni eserler, süs eşyaları, oyuncaklar, mühürler, tıbbi aletler, sikkeler sergilenenler arasındadır.

Bursa ve Balıkesir Müzeleri ortaklığıyla 1988 yılında yapılan Akhamenidler Dönemi'ne ait Tümülüs rekonstrüksiyonu yapılarak içerisinde yer alan at koşum takımları ve tekerlek parçaları gibi buluntularla beraber sergilenmektedir. O döneme ait bir savaş arabası rekonstrüksiyonu ve Greko-Pers stilde yapılmış Pers Egemenliği Dönemi'ne ait üç adet mezar steli bu salonda sergilenmektedir.

Müzenin bahçesinde ise zengin bir stel koleksiyonu, lahit mezarlar, mimari parçalar yer almaktadır.²²

1.3. MYSIA STELLERİ İLE İLGİLİ BAŞLICA ÇALIŞMALAR

Stel; dik duran, dikdörtgen biçimli taştan yapılmış levhalara verilen addır. Yunancası *στῆλαι* olarak bilinmektedir. Steller, toprak üzerine dik olarak yerleştirilmektedir. Kesik sütun veya silindirik sütun gibi biçimlerde de olduğu görülmektedir.²³

²² Bursa Arkeoloji Müzesi, <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR-94260/bursa-arkeoloji-muzesi.html>, (20.05.2019)

²³ Secda Saltuk, *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 1997, s. 165.

Elmar Schwertheim, Sencer Şahin, Ernst Pfuhl, Hans Möbius, Cumhuriyet Tanrıver, Marielouise Cremer, Gürcan Polat, Abdullah Yaylalı, Gustave Mendel gibi isimler Mysia Bölgesi mezar stelleri ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır.

17. yüzyıl gezginlerinin Mysia Bölgesi'ne gelerek başlayan araştırma, günümüze kadar devam etmektedir. Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mermer eserleri inceleyen Mendel, yapılan çalışmaların ilk halkasını oluşturmaktadır. Daha sonrasında Hasluck ve Marquardt Kyzikos' da çalışmalar yapmış, birbirine yakın olgular elde etmişlerdir. Ernst Pfuhl ve Hans Möbius'un 1977 ve 1979'daki, Anadolu'dan toplanmış iki binden fazla mezar stelini kapsayan yayınlarında genel anlamda bir inceleme yapılmıştır. Bu çalışmada stelleri bir araya getirerek, atölye gruplarını belirleyecek kapsamlı bir inceleme yapılmamıştır. Schwertheim, iki cilt halinde yayınladığı çalışmasının ilk cildinde, Kyzikos kökenli, İkinci cildinde ise Miletopolis kökenli stelleri tanıtmıştır. Miletopolis mezar stelleri ile ilgili yapmış olduğu araştırmasında aynı zamanda genel olarak adak levhalarına da yer vermiştir. Cremer'in Mysia Bölgesi mezar stellerini ele aldığı çalışmasının Schwertheim'den çok da farklı olmaksızın ilk kısmında Kyzikos, ikinci kısmında ise Miletopolis incelenmiştir.²⁴

Mysia Bölgesi mezar stelleri genel olarak çok paftalıdır ve üst üste yerleştirilen resim alanlarından dolayı “*Katlı Steller*” olarak adlandırılmışlardır. Alınlıksız naiskoslu, birden fazla kabartma alanına sahip stelleri Şahin; “*Mimari frizleri anımsatır şekilde, ancak yan yana değil de, alt alta yerleştirilen, sayıları iki ile dört arasında değişen resim alanlı ve sahibinin çeşitli meziyetlerini, aynı anda bir levha üzerinde göstermeyi amaçlayan steller*”²⁵ olarak tanımlamaktadır. Birden fazla kabartma alanına sahip steller Mysia Bölgesi'nin karakteristik özelliklerindendir. Üstteki kabartma, stelin ana kısmını oluştururken, alttaki kabartma alanlarında genellikle daha önemsiz konulara yer verilir.

Hellenistik Dönem'den etkileri yayılarak Roma Dönemi'ne kadar devam eden, Bithynia ve Mysia bölgeleri dâhil, Kuzeybatı Anadolu'da yoğun olarak görülen katlı stellerin çıkış yeri de bu bölge olarak gösterilmektedir.²⁶

²⁴ Mehmet Şahin, **Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, ss. 4-5.

²⁵ Şahin, s. 11.

²⁶ Şahin, s. 12.

Katlı stellerin Anadolu'daki ilk örneklerinin İÖ 5. yüzyıldan başlayarak İÖ 4. yüzyılın sonuna kadar varlığı bilinmektedir. Anadolu'da kurulan satraplık merkezlerinden olan Daskyleion ve Kyzikos'a kadar genişleyen satraplık sınırları²⁷ ile geniş bir alana yayılan Greko-Pers stellerin, Hellenistik Dönem'de de katlı stellere öncülük ettiği düşünülmektedir.²⁸ Ancak, katlı steller mezar kültürü ile bağlantılı olarak İÖ 2. binin sonlarında Miken Tholos mezarlarında görülmektedir. Katlı steller form olarak Doğu'dan alınıp, Persler sayesinde yaygınlık kazansa da, bu stellerin Batıyla tanışması Miken Tholos mezarlarına göre daha eskiye dayanmaktadır.²⁹

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde yer alan steller incelenerek Kyzikos, Miletopolis, Nikaia ve Daskyleion gibi dört ayrı merkez olduğu saptanmıştır. Bu dört merkezden ele geçen steller arasındaki konu bütünlüğü oldukça önemli olup en sık işlenen sahne ölü yemeği sahnesidir. Ölü yemeği ve av sahneleri Mysia ve Bithynia Bölgesi'nde görülen steller üzerinde sıklıkla işlenmektedir. Doğu'ya özgü ölü yemeği ve av sahnelerinin yanı sıra atla gezinti ve araba yolculuğu motifleri de birden fazla katlı bu stellerde yoğun olarak işlenmiştir.³⁰

Mysia Bölgesi stellerinde oturan kadın figürlerinde en sık rastlanılan tip Pudicitia Philista tipidir. Bu tipte sağ kol karın üzerinde, sol kol sağ kola dayalı ve dik durmaktadır. Dik duran sol kol çenenin solunda chimationun kenarından tutmaktadır. Sağ omuzdan inen chimationun ucu karın üzerinde duran sağ el bileğine sarılarak öne dökülür. Soldan gelen chimationun ucu ise omuzdan yana sarkar.³¹ En iyi örnekler İzmir'den verilebilir.

Anadolu'da az da olsa Mysia Bölgesi dâhil özellikle Ionia, Karadeniz kıyıları, Rhodos, Kos adalarında, Pinkwart ve Linfert'in Menderes Magnesia'sında bulmuş olduğu Saufeia Heykeli'ne dayanarak isimlendirdikleri Pudicitia Saufeia tipi, kabartmalarda uygulanan diğer kadın tipidir.³² Çenenin sağında duran sağ el chimationun kenarından tutarken, sol kol karın üzerinde durarak sağ kolu desteklemektedir. Chimationun ucu sağ kolu bileğine kadar sararak sol omuzdan

²⁷ Strabon, XII, 8, s. 11.

²⁸ Şahin, s. 12.

²⁹ Spyros Marinatos, **Kreta und das mykenische Hellas**, 1959, 50 Lev. 146-147.

³⁰ Şahin, s. 13, dn. 64-65.

³¹ Abdullah Yaylalı, **Hellenistik Devir İzmir Kökenli, Figürlü Mezar Stelleri**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1979, s. 38.

³² Şahin, ss. 60-61.

enseye gitmektedir. Soldan gelen uç, kalçadan tekrar yukarı doğru toplanarak sol kol üzerine atılıp bileğe sarıldıktan sonra öne açılarak dökülür. Tipin en erken örneği olarak İÖ 3. yüzyıla tarihlenen Tegea heykeli gösterilmektedir. Yaylalı Tegea heykelinin erken tarihli olması durumunda Saufeia tipinin kıta Yunanistan’da yaygın olması gerektiğini, oysa bu bölgede Saufeia tipinin yok denecek kadar az olduğunu belirterek köken olarak Batı Anadolu’ya işaret etmektedir.³³

Cremer’in Protopudicitia olarak adlandırdığı tipte, chimation baş dâhil tüm vücudu kapatırken, bedenin ön üst kısmı açıkta bırakılır. Baştan aşağı inen chimation, kolların bir bölümünü örterek kucak üzerine inerken, chimation altındaki chitonu göstermektedir. Bu tip örneklerde oturma yönüne göre arka zemine yakın olan kol yukarı kalkık, el boyun seviyesinde chimationun kenarından tutmaktadır. Diğer kol yukarı kalkık kola destek olmaktadır veya kendi halinde kucak üzerinde de durmaktadır. Bu tipin erken örnekleri İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Attik mezar stellerinde görülen ayakta veya oturur pozisyonda olan figürlerdir.

³³ Yaylalı, s. 37.

İKİNCİ BÖLÜM

STEL 1

2.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 1: Demetrios Steli.

Envanter No: 3186

Ölçüleri: Yükseklik: 84cm; genişlik: 68cm; kalınlık: 12cm; alt genişlik: 71 cm.

Malzeme: İnce Tanecikli Beyaz Mermer.

Korunma Durumu: Yoğun olarak aşınmış, detaylar belirsiz.

Müzeye Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Balıkesir- Gönen.

Yazıt:

2 niş arası:

...Δημητρίου...

2

[Μενεχ]λ[ε]ίους ΕΤΕ

2. niş altında:

[Στρατονίχη / Μενεχ[λεί]ους]

Tanım: Yanlarda iki plasterin taşıdığı ince bir bant görülmektedir. Stelin üst kısmı düz tutulmuştur. Alt alta iki niş olarak işlenmiştir.

İlk nişte bir şölen sahnesi betimlenmiştir. Kline üzerinde uzanan iki erkek figürü görülmektedir. Solda uzanan figür sol kol dirseği ile kline üzerindeki yastığa dayanmış, üst gövdesi yukarıda, cepheye dönük durmaktadır. Sağ kolu ise el bileğinden kıvrılarak klinenin üzerinde, figürün önünde durmaktadır. Sol elinde kadeh tutmaktadır. Sağda uzanan erkek figürü, soldaki gibi sol kolu ile yastığa dayalı vaziyette üst gövdesi yukarıda, belden aşağısı klineye paralel uzanmaktadır. Figürün sağ kolu dirsekten kıvrılarak V şekli oluşturacak biçimde önündeki figürün sol omzunu tutmaktadır. Sol elinde kadeh tutmaktadır. Figürlerin yüzleri izleyiciye dönüktür.

Klinenin önünde, üzerinde yiyecekler bulunan iki ayaklı bir sehpa yer almaktadır.

Sahnenin sol başında $\frac{3}{4}$ sola dönük oturur pozisyonda ağlayan bir kadın figürü yer almaktadır. Kadın figürünün sadece yüzü açıktadır. Sol eliyle başörtüsünün kenarından tutmaktadır. Sol köşede yine $\frac{3}{4}$ sağa dönük oturan ağlayan kadın figürü de sağ eli yardımıyla başörtüsünü tutmaktadır. Sol eli dizleri üzerindedir. Başında aşağıya kadar düz inen uzun bir örtüsü vardır. Kadınların önlerinde zorla görülebilen, ellerinde bir şeyler taşıyan hizmetkârlar vardır. Ortadaki masanın sağında elini çenesine dayamış küçük bir hizmetkâr zorla görülebilmektedir.

Bu büyük nişin altında daha küçük bir niş daha yer alır. Sahnede atına yan oturarak binmiş, vücut ve kafası tamamen seyirciye dönük bir kadın figürü tasvir edilmiştir. At sağa dönük, profilden işlenmiştir. Atın başı önüne eğik ve sol bacağı eklem yerinden kıvrılarak sanki selamlar pozisyonundadır. Atın önünde sağ tarafta, sağ eliyle atın geminden tutan, kısa tunik giymiş küçük bir erkek hizmetkâr görülmektedir. Atın arkasında ise sağ elini çenesine dayamış, sol eli belinde uzun pileli elbiseli bir kadın tasvir edilmiştir.

Genel anlamda figürler yoğun olarak aşınmış, yüz detayları belirsizdir.

Karşılaştırmalar: İzmir Arkeoloji Müzesi, envanter no: 357. Rudolf Horn, Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik, München, 1931, Taf. 23, 1. <http://www.salimbeti.com/micenei/chariots.htm>. Resim: 121-122. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 3153.

Tarihlendirme: İÖ 110-80.

Daha Önceki Yayını: G. Mendel, Catalogue des monuments grecs, romains et byzantins du Musée Impérial Ottoman de Brousse, Bulletin de Correspondance Hellénique 33, 1909, 245-435.

2.2. SAHNELER

2.2.1. Sahne 1

Birinci içe gömülü dörtgen niş içinde, Mysia Bölgesi'nde en sık rastlanılan sahnelerden biri olan şölen sahnesi tasvir edilmiştir. Sahnenin merkezinde kline üzerinde uzanan iki erkek figürü görülmektedir. Sahnenin sol köşesinde sağına dönük Şahin'in Pudicitia Melissa tipi³⁴ olarak adlandırdığı oturan bir kadın figürü ile

³⁴ Şahin, s. 66.

hemen dizlerinin önünde, ayakta duran ve zorlukla seçilebilen küçük hizmetçisi, sahnenin sağında ise Pudicitia Braccio Nuovo tipinde oturan bir kadın yer almaktadır. klinenin önünde üzerinde yiyecekler bulunan iki ayaklı bir sehpa bulunmaktadır.

Klinede uzanan soldaki erkek figürü tipik kline sahnelerinde görülen tiptedir. Sol kolu dirsekten kıvrılarak, ikiye katlanan yastığa dayalı, göğüs altında yukarı doğru açık duran sol elinde kadeh tutmaktadır. Vücudun üst kısmı yastığa dayalı sol koldan destek alarak dik ve seyirciye dönük durmaktadır. Sağ kol dirseğe kadar vücudun sağ kısmında, dirsekten eline doğru vücudun ön kısmında, klinenin kenarında durmaktadır. Figürün sol bacağı kline üzerinde uzanırken, sağ bacak dizden kıvrılarak hafif yukarda durmaktadır. Kıyafetin belden yatay iki kıvrım olarak toplandığı görülmektedir. Vücudun üst sağ kısmını açıkta bırakan chimation, sol omuz üzerinden öne doğru inmekte ve sol kolu tamamen kapatmaktadır. Bacaklar ise tamamen örtülüdür. Saçlar kabarık, arkadan öne doğru taranmış, çene yapısına bakarak sanki sakalı varmış gibi görünmekte olduğunu söyleyebiliriz. Sağdaki erkek figürü, sol kol dirseği ile ikiye katlandığı görülebilen yastığa dayanarak belden yukarısı dik bir şekilde uzanmaktadır. Vücudun sol üst kısmı chimation ile kapalıdır. Figürlerin üzerlerinde chiton yokmuş gibi görünmektedir. Belinden sarılmış giysi vücudun alt kısmını örtmektedir. Belden aşağısı klineye uzanmaktadır. Figürün sağ kolu dirseğe kadar vücudun sağ kısmına paralel, dirsekten aşağısı yukarıda, eli ile önünde uzanan erkek figürünün sol omzuna dokunmaktadır. Avuç içini, önündekinin omzuna koymuştur. Figürün bacaklarının pozisyonu önündeki figürden dolayı görülmemektedir.

Bu sahne erken dönem adak ve mezar kabartmalarında karşımıza çıkmaktadır. Arkaik Dönem ve sonrasına tarihlenen çok sayıdaki terrakotta figürinlerde erkek figürleri beline kadar chimation giymiş, vücudunun sağ üst kısmı ve sağ kolu açık vaziyettedir. Sol koltukaltından gelen kıvrımlar karnın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan sol omuz altından aşağıya dökülmektedir. Sol kolu klinenin sol köşesindeki yastığa dayalı, sol elinde rython tutar pozisyonundadır. Sağ eli ise sağ bacağı üzerinde paralel şekildedir. Sol bacak kline boyunca uzanırken, sağ bacak dizden bükülmüştür. Elbisenin sarılış şekli ve

uzanan erkeklerin duruş pozisyonu Arkaik Dönem'den itibaren karşımıza çıkmaktadır.

Sahnenin solunda, sağ elinden destek alarak $\frac{3}{4}$ cepheden, yüksek arkalıksız taburede oturan bir kadın figürü görülmektedir. Başından aşağı inen chimationun kenarı sol eliyle göğüs üzerinden, çenenin aşağısından tutulmaktadır. Chimationun ucundan tutmak için dirsekten kıvrılan sol kol, hafif yukarıda duran sol bacağa dayanarak durmaktadır. Surat ve boyun kısmını açıkta bırakan chimation, başın iki yanından aşağı inerek göğüs ortasında birleşmektedir.

Sahnenin sağında, dik pozisyonda oturan kadın figürü sol eli kucığında dururken, sağ eli ile chimationun kenarından tutmaktadır. Vücudun sol kısmını örten chimaton, başının sağından keskin bir şekilde çapraz olarak aşağı düşmektedir. Bu düşen kısım kucakta duran sol eli kapatmaktadır. Ayaklar ise yerden hafif yüksek bir podyum üzerinde durmaktadır.

2.2.2. Sahne 2

İkinci niş içerisinde atıyla birlikte bir kadın figürü betimlenmiştir. Kadın, sağa doğru giden atın üzerinde yan oturarak tamamen cepheye dönük tasvir edilmiştir. Üzerine giymiş olduğu chimation altından chiton görülebilmektedir. Başını örten chimation vücudun ön kısmını açıkta bırakarak kucakta toplanmaktadır. Figür sağ eli ile göğüs hizasında chimationun sağ kenarından tutarken sol el karnında durmaktadır. At, sağa dönük sol ön ayağı havada, boynu bükük pozisyonda tasvir edilmiştir.

Atın önünde sağ tarafta, sağ eliyle atın geminden tutan, kısa tunik giymiş küçük bir erkek hizmetkâr görülmektedir. Atın arkasında ise sağ elini çenesine dayamış, sol eli belinde uzun pileli elbiseli bir kadın hizmetçi tasvir edilmiştir.

2.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER

Sahnenin sağına doğru $\frac{3}{4}$ cepheden sağ kolundan destek alarak diphros üzerinde oturan pudicitia tipinde bir kadın yer almaktadır. Chiton üzerine baş dâhil olmak üzere tüm vücudu saran bir chimation giymiştir. Genelde stellerde görülen

kucak üzerinde uzanan sol kol, burada Kyzikos kökenli örneklerde olduğu gibi yukarıda, çenenin aşağısında chimationun ucundan tutmaktadır.³⁵ Chimation sağ kolu tamamen sarmıştır. Sağ bacak, öne doğru ileri atılmış gibi, sol bacak ise hafif yukarıda olduğu için sol ayak görülmemektedir.

Bu tip, farklı araştırmacılara göre birbirinden değişik isimler almıştır. Öncül olan heykellere veya kendi görüşlerine göre adlandırmalar yapmışlardır. Motif olarak bir Hellenistik Dönem yontusu olan Antiocheia Tyche'sinden etkilenecek yapıldığı düşünülen oturduğu yerden koluyla destek alarak oturan tipi³⁶, Odysseus'u bekleyen üzgün Penelope heykeline benzediği için Ridgway ve Cremer "Penelope Tipi" olarak adlandırmıştır.³⁷ Horn ve Saraçoğlu "Tyche Tipi"³⁸ demiş ve Şahin figürün eliyle oturduğu tabureye dayanma biçiminden ziyade, giysinin sarılış biçimi ve vücut hareketlerini de irdelerek TA 28 olarak numaralandırdığı stelde geçen Melissa isminden yola çıkarak "Melissa Tipi" demiştir. Tip Daskyleion, Miletopolis ve Kyzikos'ta sıklıkla işlenirken, Byzantion ve Nikaia gibi Mysia bölgesi ile benzer işler yapan atölyelerde görülmemiştir.³⁹

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan şölen sahnesinin tasvir edildiği tek resim alanlı mezar stelinde, sol köşede $\frac{3}{4}$ cepheden Pudicitia Melissa tipinde oturan kadın figürü, sol kolun sol bacak üzerinde uzanan örneklerinden biri olarak gösterilebilir.⁴⁰ Sağ kol, sağ yanından arkaya doğru, tabureye dayandığı elinden destek alarak oturmaktadır. Chimationun altından vücudun üst detayları belli olmaktadır. Sağ bacak hafif ileri doğru atılmış, sol bacak geride kalmıştır.

Sahnenin sağında sola dönük oturan kadın figürü için Pudicitia Braccio Nuovo tipindedir diyebiliriz. Chimationun ucu doğrudan aşağı inmiş, sol kola da sarılmadan, sert ve katı bir şekilde yan aşağı inmektedir. Bu tip doğu motiflerinde görülmez, Batı'da daha yaygındır. Fakat Geç Hellenistik Dönem ile beraber doğu stellerinde de görülmeye başlamıştır. İzmir kökenli olan Hannover steli en erken

³⁵ Şahin, s. 69.

³⁶ Ernst Pfuhl - Hans Möbius. (1977/1979) **Die ostgriechischen Grabreliefs I/II**. Mainz: Verlag Philipp von Zabern. Taf. 264, Nr. 1840.

³⁷ Brunilde Sismondo Ridgway, 1990, **Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 BC**. University of Wisconsin Press, Madison, s. 236.

³⁸ Rudolf Horn, 1972, **Hellenistische Bildwerke auf Samos, Samos XII**, Rudolf Habelt, Bonn, s. 58; Aslı Saraçoğlu, 1997, **Antakya Yöresi Mezar Stelleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, s. 54.

³⁹ Şahin, s. 68.

⁴⁰ Şahin, Levha XXIV, TB 11.

örnek olarak gösterilmektedir.⁴¹ Tipin merkezi kesin bilinmemekle birlikte, Batı Anadolu kentlerinde kullanılmamıştır. İÖ 3. yüzyıldan İS 3. yüzyıla kadar Kyzikos ve Miletopolis gibi Mysia Bölgesi stellerinde oturan modellerin kullanıldığı bilinmektedir.⁴²

Sahnenin solunda oturan kadının önünde kline minderiyle aynı hizada duran küçük bir hizmetçi figürü görülmektedir. Hizmetçinin sol bacağı sağ bacağının önünde çapraz olarak durmaktadır.

Klinedeki erkeklerin kıyafetleri ve duruşlarına bakıldığında genellikle ayakta duran örneklerin olduğu, Pfuhl-Möbius'un "Kos Tipi" olarak adlandırdığı erkek tiplerini,⁴³ Yaylalı "D Tipi" adıyla ele almış⁴⁴, Şahin ise "Hippokrates Tipi" demiştir.⁴⁵ Genelde ayakta duran bu tipte, vücut hafif sağına dönük, sol omuzdan gelen chimation ucu, sol yarı boyunca aşağı doğru inerek göğüs altından sol elle tutulur. Vücut solu üzerinde durmaktadır. Sağ kol yan aşağıya bırakılır. Chiton üzerine chimation giyilen örnekler gibi chitonsuz, vücudun sağ tarafının çıplak bırakıldığı örnekler de görülmektedir. Chimation sol omuzdan sol kolu da sararak bele kadar iner, vücudun sol kısmını açıkta bırakarak belde toplanan tomar halindeki kumaş aşağıya dökülür.

Tipin en güzel örnekleri Erken Hellenistik Dönem'de ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Kabartmalaradaki en erken örnekleri İÖ 5. yüzyıla dayanır⁴⁷ ancak İÖ geç 4. yüzyıla beraber yaygınlaşır. Kos adasında Hippokrates' e adanmış, İÖ 4. yüzyıla tarihlenen heykel, bu tipin öncülü olarak kabul edilmektedir.⁴⁸

Mermerden yapılma, Bandırma'nın Aksakal mahallesinde bulunmuş iki niş alanına sahip mezar stelinin ilk resim alanında işlenen şölen sahnesinde Hippokrates tipinde ayakta duran soldaki erkek figürü üzerindeki chimationun sarılışı ile stelimizdeki figürlerle benzerlik göstermektedir. Klinede uzanan erkek betimi de, stelimizde işlenen erkeklerle aynı atölyeden çıkmışçasına benzerdir. Figür, sol elinde kadeh tutmaktadır. Sağ eli ise kucak üzerindedir. Aşınmadan dolayı figür üzerinde

⁴¹ Rudolf Horn, *Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik*, München, 1931, s. 65, Taf. 23, 2.

⁴² Şahin, s. 64.

⁴³ Pfuhl-Möbius, s. 111, Taf. 50 vd.

⁴⁴ Yaylalı, s. 47.

⁴⁵ Şahin, s. 74.

⁴⁶ Şahin, s. 74, dn. 517.

⁴⁷ Şahin, s. 74, dn. 515.

⁴⁸ R. Kabus-Preissshofen, *Die hellenistische Plastik der Insel Kos*, 1989, 186 vd. Taf 16.

chiton olup olmadığı anlaşılamamaktadır fakat stelimizdeki uzanan erkek betimleriyle duruş ve kıyafet bakımından oldukça benzerdir.⁴⁹

At üzerinde oturan kadının üzerinde chiton üzerine chimation vardır. Kadın süvariler at üzerinde çok sık tasvir edilmezler. İÖ 1100-1000 tarihli Archanes Girit'ten bir kadın süvari veya tanrıça figürünü kadın süvariler için verebileceğimiz erken örneklerdendir. Bu tür figürinler Attika ve Girit ile Anadolu ve Yakın Doğu'da ele geçmiştir.⁵⁰ Kıbrıs'tan İÖ 14-13 civarına taihlenen başka bir heykelcik, benzer formda oluşu ve at üzerinde oturuşu ile dikkat çeker. At üzerinde oturmak için kullanılan yan eyerin Ege kökenli olduğu düşünülmektedir.⁵¹

⁴⁹ Şahin, Lev. LXXIV, KX 1.

⁵⁰ <http://www.salimbeti.com/micenei/chariots.htm>. Res. 121.

⁵¹ <http://www.salimbeti.com/micenei/chariots.htm>. Res. 122.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

STEL 2

3.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 2: Asklepiades Steli.

Envanter No: 8024

Ölçüler – Yükseklik: 105 cm; **genişlik:** 53,5 cm; **kalınlık:** 15 cm

Malzeme: Mermer

Korunma Durumu: Kenar kısımlarında çarpma ve figür başlarında kopmalar, sap kısmı ve stelin sol üst köşesinde kırıklar meydana gelmiş.

Müze Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Kösehoroz Köyü- Mustafakemalpaşa ilçesi.

Yazıt:

Silme üzerindeki yazıt:

ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ ΕΡΜΟΓΕΝΟΥ ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ ΚΙΣ-
2 ΣΟΦΑΝΟΥ ΓΥΝΗ ΒΑΒΑ ΚΙΣΣΟΦΑΝΗΣ ΜΑΝΟΥ ΓΥΝΗ
ΜΟΡΚΙΣ

Podyum üzerindeki yazıt:

4 ΟΙΔΕΕΠΙΣΤΗΣΑΝΤΕΣΒΑΒΒΑΤΩΥΙΩ(sic)ΚΑΙ ΑΝΔΡΙ ΚΑΙ
ΓΟΝΕΙΣΙΝ ΥΙΟΙ ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΘΥ-
6 ΓΑΤΗΡ ΝΙΑ ΓΑΝΒΡΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΧΑΡΜΙΔΟΥ.

Tanım: Mermerden yapılmış stel, basık bir dor başlığına sahiptir. Stel geneli etkili bir şekilde aşınmıştır. Kenar kısımlarında çarpma ve figür başlarında kopmalar meydana gelmiştir. Alttaki sap kısmı ve stelin sol üst köşesi kırılmıştır. Pilasterli, arşitravlı katlı naiskos bir steldir. Üzerindeki kabartmalar alçak kabartma tekniği ile yapılmıştır. İki ayrı metop olarak işlenmiştir.

İlk metop içerisinde klinede uzanmış üç erkek figürü ile bir şölen sahnesi tasvir edilmiştir. Sol kolu tamamen, göğsü kısmen açıkta bırakan giysileriyle betimlenmişlerdir. Soldaki erkek figürünün sol kolu yanı üzerinde, diğerlerinin ise yanındakinin arkasında durmaktadır. Sol kolları dirsekten kıvrık, sol ellerinde derin kadehler tutmaktadırlar.

Sahnenin sağ tarafında cepheden kline üzerinde oturan bir kadın betimlenmiştir. Kadının sağ kolu üçüncü sıradaki uzanan erkeğin omzunda, sol kolu ise dizlerinin üzerindedir. Başını kapatan giysisi bacaklarını da örtmektedir. Sağ dizinin hemen bitişinde sağa dönük profilden verilmiş ayakta duran küçük boylu bir kız çocuk işlenmiştir. Sahnenin sol köşesinde, kline yastığıyla hemen hemen aynı boyda, chiton giysili sola dönük erkek saki figürü görölmektedir. Sol elini yanındaki situlaya uzatmıştır. Sahnenin ortasında, klinenin önünde üzeri boş üçayaklı yuvarlak bir masa yer almaktadır.

Altındaki metopta, sadece suratı açıkta kalacak şekilde başından ayağına kadar giyimli oturur pozisyonda bir kadın figürü yer almaktadır. $\frac{3}{4}$ profilden sola dönük vaziyettedir. Arkalıksız minderli bir diphros üzerinde oturmaktadır. Solu biraz daha önde ve sağ ayağının üzerindedir. Detaylar belirsizdir. Birinci ve ikinci metop arasında 2 satırlık yazıt, ikinci metopun altında ise 3 satırlık bir yazıt vardır.

Karşılaştırmalar: Pergamonmuseum-Berlin, envanter no: SK. 834, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1985 Taf. 286. Atina National Museum, envanter no: 1527, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1987 Taf. 286. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2610. İzmir Arkeoloji Müzesi, envanter no: 356, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1572 Taf. 229.

Tarihlendirme: İÖ 20-10.

Daha Önceki Yayını: Schwertheim, Kyzikos, Nr. 94 Taf. 9; Schwertheim, Miletupolis, Nr. 63; Cremer, Mysien, MiSt 37 (Yazıt); Schmidt, Grabreliefs, 25 Dipnot. 152.

3.2. SAHNELER

3.2.1. Sahne 1

Kline üzerinde üç erkek motifi ile bir ölü ziyafet sahnesi işlenmiştir. Klinenin önünde, üzeri boş üçayaklı bir masa yer almaktadır. Kline üzerinde, sahenin sağında cepheden, sağ eli kline üzerinde uzanan erkek figürünün omzunda, sol eli kucağında duran, oturan bir kadın figürü görölmektedir. Kadının bacaklarının bitişinde kısa boylu bir figür, sahenin solunda ise sağa dönük pozisyonda bir erkek hizmetçi figürü yer almaktadır.

Sahnenin sol köşesinde iki eliyle situlayı tutan küçük boylu bir erkek hizmetçi figürü betimlenmiştir. Üzerinde kısa bir chiton giysilidir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nden bir mezar steli üzerinde aynı tipte küçük boylu iki eliyle situlaya uzanan bir saki betimi yer alır.⁵² Sahnenin sağında yer alan figür ¾ sola dönük ayakta durmaktadır. Başı sola dönük, iki eliyle önündeki situlanın kenarlarından tutan figür kısa chiton giysilidir. Situlalar iki stelde de büyük boyda betimlenmiştir. Şölen sahnesi işlenmiş stelin merkezinde kline uzanan bir erkek figürü yer almaktadır. Figür stil ve form olarak stelimizdeki uzanan erkek figürleriyle benzerlik göstermektedir. Sol kolu kapatan chimation vücudun sağ tarafını açıkta bırakarak chitonu göstermektedir. Belden bacaklara uzanan yatay kıvrımlar stelimizdeki gibidir. Figürün havada duran sağ bacağı stelimizdeki erkek figürlerinin dümdüz uzanan bacaklarıyla farklılık göstermektedir. Sol elinde derin bir kâse veya kadeh tutmaktadır. Ayakucunda sağa dönük pudicitia tipinde oturan kadın figürü stelimizin ikinci resim alanındaki kadın figürüyle benzer tipte oturmaktadır. Sol eliyle chimationun kenarını tutarken sağ kolu kucak üzerinde durmaktadır.

Kadının solunda kadına dönük duran bir kız figürü betimlenmiştir. Chiton üzerine chimation giysili küçük kız figürüne Bursa Arkeoloji Müzesi'nden bir mezar stelindeki figür örnek verilebilir. Stel üzerinde kline üzerinde uzanan erkek ve pudicitia tipinde diphros üzerinde kadın figürü ile bir şölen sahnesi tasvir edilmiştir. Kadının yanında ayakta duran küçük bir kız figürü chiton üzerine chimation giysilidir. Figürün sağ kolu karnında, sol kolu yukarıda çenenin altında durmaktadır. Vücut cepheye, baş sağa dönük durmaktadır. Yere kadar uzanan kıyafetin dikey çizgileri figürümüzdeki gibidir.

3.2.2. Sahne 2

İkinci niş alanında oturan kadın figürü Protopudicitia tipinde, sağ kol boyun hizasında yukarı kalkmış chimation kenarından tutmaktadır. Sol kol ise kucak üzerinde uzanmaktadır. Figürün duruş ve chimation tipi dikkate alındığında benzer figür tiplerinin yoğun olarak steller üzerinde betimlenmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu stellerden İÖ 1. yüzyıla tarihlenen ve form olarak stelimizdeki figür ile benzer

⁵² İzmir Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 356, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1572 Taf. 229.

özellikler gösteren Atina Müzesi'nde korunan mezar stelindeki kadın figürüdür.⁵³ Buradaki kadın figürünün chimation vücudun ön üst kısmını açıkta bırakması ve kolların duruşu dikkat çekmektedir. Bacakların hareketli verilmesi nedeniyle chimationun kalça altından toplanarak yelpaze gibi açılarak yere dökülmesi ile çok sayıda kıvrım betimlenmiştir. Stelimizdeki aynı tipteki kadın figürünün hareketsiz oturuşu ve hemen hemen daha az sayıda kıvrıma sahip olması iki steli aynı yüzyıla tarihlerken stelimiz için daha geç bir tarihleme yapmamızı gerektirmektedir.

Daha erken bir tarihleme yapacak olursak Pergamonmuseum'da korunan bir mezar steli örnek verilebilir.⁵⁴ Şölen sahnesinin tasvir edildiği stelde karşılıklı oturan iki kadın figürü ve ortada kline sahnesi betimlenmiştir. Solda oturan kadın figürü chimationun kenarından tutuşu ve boşta kalan sağ kolun kucak üzerinde uzanmasıyla stelimizdeki figür ile oldukça benzer özellikler göstermektedir. Sağ bacağı hafif ileri uzatırken sol bacak geride kalmıştır. Chimationun sarılış biçimi Protopudicitia tipinin tipik özelliği ile vücudu baştan aşağı sararken ön üst kısmı açıkta bırakmıştır. Bacakların hareketli verilmesi ve kalça altından dökülen kıvrımlar stelin daha erken tarihli olduğunu belirtmektedir. Çünkü iki figürün yapısal olarak aynı dinamik etkiye sahip olmasının yanı sıra, stelimizdeki figürde hafif ileri uzatılmış sol bacağın üzerinden yana doğru uzanan kıvrımın yumuşak yapısı, iki figürde de chimationun altından görünen, yere kadar değen dikey çizgisel kıvrımlar ve chimationun ön ucundan havaya doğru kalkan ön ayakucu yapısal benzerliği kanıtlamaktadır.

3.3. FIGÜRLER VE BEZEKLER

Yüzyılın son çeyreğine tarihlenen steller üzerinde basitleştirilmiş ve çizgiselleştirilmiş figürler görülür. Uzanarlarda altla üst vücut arasındaki ilişki tamamen yok olmuş; figürler kline üzerinde uzanmak yerine, sanki bir masanın arkasında duruyormuş izlenimi veriyorlar. Elbise kıvrımları ise keskin kesilmiş çizgiler halindedir. Bölgedeki steller üzerinde atölyeye has olan ziyafet masasının boş olması, erkek hizmetçinin önünde duran situla ve sahnedeki kadının klinede oturması gibi örneklerin yoğun olarak görülmesi stelimizin Miletopolis kökenli bir mezar steli olduğunu kanıtlamaktadır.

⁵³ Atina National Museum, Envanter No: 1527, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1987 Taf. 286.

⁵⁴ Pergamonmuseum-Berlin, Envanter No: SK. 834, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1985 Taf. 286.

Çocuklar istisnalar dışında hizmetçilerle aynı boyda işlenmişlerdir. Küçük boyda işlenen bu çocukların hizmetçi olmadıklarını oturan kadınlarla olan ilişkilerinden anlamaktayız, çünkü hizmetçiler hiçbir şekilde evin hanımıyla temas içinde olamazlar. Bunlar annelerinin yanında, onların elbisesini tutar şekilde durmaktadırlar, belki de annelerinin kucaklarına çıkmak istemektedirler. Annesinin dizlerinin bitişiğinde duran kız çocuk chiton üzerine chimation giysilidir.

Sahnenin solunda yer alan küçük boylu bir erkek saki figürüdür. $\frac{3}{4}$ pozisyonda, bacaklarının birisi diğerinin üzerinde veya altında olabilecek örneklerinin yanı sıra bu örnekte bacakları iki yana açık şekilde durmaktadır. Saki figürü kısa chiton giysilidir. Öndeki bacak üzerine hafif eğilimlidir. Ayakta dik bir pozisyonda durmaktadır. Aynı zamanda resim çerçevesine yaslanabilen örnekleri de mevcuttur. Saki figürleri genellikle içki kabının yanında, onunla ilgilenirken veya karın üzerinde bağladıkları ellerinden birisi ile servis kepçesini tutarken yani içki servisi yaparken resmedilmişlerdir. Sakilerin bir diğer işlevi ise situlaların yanında durmaktır. Elleri ile situlanın kenarlarından tutmaktadır. Situlaların genelde durduğu yer sağ köşe olmasına rağmen bu örnekte solda durmaktadır.

Stelin ikinci kabartma alanında Protopudicitia tipinde oturan bir kadın figürü yer almaktadır. Baştan aşağı inen chimation kolları bileklere kadar sararak kucak üzerine inmiştir. Sol kol kucakta uzanırken sağ kol yukarı kalkarak eliyle boyun seviyesinde chimationun kenarından tutmaktadır. Sol kolun kucakta uzandığı gibi, yukarı kalkan sağ kola destek olan vasyasyonları da vardır. Chimation baştan aşağı tüm vücudu sararken, vücudun ön üst kısmını açıkta bırakarak chimation altındaki chitonu rahatça görülebilmemize olanak sağlamıştır. Bu tipin Mysia Bölgesi ve çevresinde yoğunlukla ve uzun bir dönem boyunca tasvir edilmiş olması, yoğun olarak tercih edildiğini ve uzun yıllar formunu koruduğunu göstermektedir. Tipin erken örnekleri bu haliyle Pudicitia tipine kökenlik etmiş olmalıdır. Eğer Geç Hellenistik Dönem’de görülen Pudicitia tipli yontulara bu türün ilk örneklerinin etkisi söz konusu ise, Geç Hellenistik Dönem’deki Pudicitia tiplerinin varyasyonları bu stelde olduğu gibi oturan figürleri etkilemiş olabilir.

Antik mezar stellerinde bu tipin ilk örnekleri erken 4. yüzyılla birlikte ayakta veya oturur şekilde görülmeye başlamıştır. Yine aynı yüzyılda Lykia’da seyrek olarak kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

STEL 3

4.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 3: Aphetita Steli.

Envanter No: 2619.

Ölçüler – Yükseklik: 120 cm; **alt genişlik:** 63 cm; **üst genişlik:** 60cm; **derinlik:** 9 cm.

Malzeme: Beyaz Mermer.

Korunma Durumu: Stel genel olarak aşınmış, saplama kısmında kırıklar vardır. Yüzlerdeki detaylar silik, net değildir.

Müze Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Bursa, Odancık-Kelsan.

Yazıt:

ΑΠΦΗΤΙΤΘΑC-ΓΥΝΗ ΔΕ ΤΙΒΕΡΙΟΥ
2 ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΑΥΓΟΥCΤΑΛΟΥ-ΕΤΩΝΚΑ
ΧΑΙΡΕ

Transkripsion: Απφετιτθα-γυνε δη Τιβεριου
2 Κλαυδιου αυγουταλου-ετωνκα
χαίρε

Tanım: Bursa'nın Odancık ilçesinde bulunan mezar steli üçgen bir alınlığa sahiptir. Stelin üst kısmı aşınmıştır. Alınlık üzerinde herhangi bir tasvir yoktur. Alınlığın alt kısmında bir niş içerisinde dört kişi betimlenmiştir. Sahnenin solunda kısa boylu küçük bir figür yer almaktadır. Kolları aşağı doğru dümdüz sarmaktadır. Hemen yanında daha büyükçe bir kadın tasvir edilmiştir. Kadının başı örtülüdür. Kadın sağ kolunu dirsekten kıvrımış yukarı doğru chimationun kenarından tutmaktadır. Sağ kolunun altında dirseğini alttan destekler şekilde sol eli durmaktadır. Chiton üzerine chimation giymiştir. Üzerindeki chimation vücudun ortasında birleşerek aşağıya dökülmektedir.

Hemen solunda Palliatus tipinde ayakta duran bir erkek figürü yer almaktadır. Sağ kolu dirsekten bükülmüş omzundan atılmış olan chimationu tutmaktadır. Sol eli ise aşağıya doğru dümdüz sarmaktadır. Sol bacağı üzerinde durarak, sağ bacağı yana doğru açık vaziyettedir. Sağ omuz arkasından gelen chimation demeti göğüs üzerindeki sağ kola sıkıca sarıldıktan sonra sol omuzdan arkaya dökülmektedir. Buradan açılarak gelen uç dirsekten hafifçe bükülmüş olan sol kola sarılmıştır. Bileği saran kumaş tomarı sol bacak üzerinde elle sıkıca tutulduktan sonra aşağıya dökülmektedir.

Hemen yanında dizlerini örten bir elbise giymiş küçük bir figür vardır. Sağ bacağı dizden içe doğru kıvrımış sanki parmak ucunda durur gibi görünmektedir.

Nişin altında üç satırlık bir yazıt bulunmaktadır.

Karşılaştırmalar: Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2637, Selçuk Müzesi'nden Roma Dönemi erkek heykeli. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2556, İstanbul Arkeoloji Müzesi, envanter no: 5365. Paris Louvre Müzesi, Pfuhl-Möbius II, Nr. 2012 Taf. 290. Pergamonmuseum Berlin, envanter no: SK. 834. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1985 Taf. 286.

Tarihlendirme: İS 110-130.

Daha Önceki Yayını: Schwertheim. E. Die Inschriften Von Kyzikos Und Umgebung, Bonn 1978, S. 5.

4.2. SAHNE

Pudicitia Saufeia tipinde ayakta duran kadın figürünün vücut ağırlığını sağ bacağı taşıırken sol kol karın üzerinde, ondan destek alan sağ kol çenenin sağında chimationun kenarından tutmaktadır. Sağ omuzdan gelen chimation, sağ kolu bileğe kadar sararak sol omuzdan sırta doğru iner. Buradan devam eden chimation sol kalça üzerinde yeniden yukarıya yönelir; sol bileğe sarılıp öne açılarak içten aşağıya dökülür. Kadının hemen yanında kısa boylu uzun chiton giysili bir kadın figürü görülmektedir. Küçük kadın figürü ¾ cepheden tasvir edilmiş, kollar iki yanda sarkık durmaktadır.

Ayakta duran bu tipin oturan varyasyonları da vardır. Byzantion veya Troas'da bulunan Paris'te Louvre Müzesi'nde sergilenen şölen sahneli bir mezar stelinde pudicita tipinde oturan kadın figürü form ve stilistik açıdan benzer

örneklerdendir. İÖ 20/10'lu yıllara tarihlenen stelde sağda pilastere dayanarak oturan kadın figürünün hemen sağına işlenen figür stelimizdeki tip olan Pudicitia Saufeia tipinde oturmaktadır. Karın üstünde duran sol koldan destek alan sağ kol ve sağ kol yukarı doğru dik durarak sağ eli ile çenenin altından chimationun kenarından tutmaktadır.⁵⁵ Bir diğer benzer örnek ise Berlin'de Pergamonmuseum' da korunan, İÖ 140/130' lu yıllara tarihlenen şölen sahneli bir mezar stelinde görülmektedir. Orta yüksek kabartma olarak betimlenen figür stelimizdeki ile aynı tipte fakat oturur pozisyonudadır. Sahnenin sağında sola dönük oturan figür sağ eliyle chimationun kenarından tutmaktadır. Sol kolu, yukarıda kalkık olan sağ kolunu destekleyecek şekilde karnında durmaktadır. Bu iki benzer figür, duruşları ve kıyafetlerin sarılış biçimleri ile stelimizdeki figürle benzer özellikler göstermektedir. Figürler oturur vaziyette oldukları için elbise kıvrımlarının dökülme şekilleri ayakta duran figürümüzdeki gibi değildir.⁵⁶

Palliatustan sağda duran erkek figürü ağırlığını sol bacağına vererek, sağ bacağı yana doğru açık durmaktadır. Chimationuna sağ eliyle sıkıca sarılan figür, mezar stelleri üzerinde ölen kişinin topumdaki yerini belirten bir semboldür. Chimationu giyiş şekline bakıldığında onun bir aristokrat olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle bu tipin sol elinde tuttuğu rulo eğitilmiş olduğunu, chimationa sarılı olan sağ elinin iki parmağını ileri doğru uzatması hatip olduğunu belirten ipuçlarıdır. Hellenistik dönemde serbest yontu örnekleri ile başlayan bu tip gelişerek İmparatorluk Dönemine kadar kullanılmıştır.

Steldeki erkek figürüne göre bir tarihlendirme yapmak istersek, figürün en bilinen örneği olan Delos'ta bulunan İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Dioskurides heykeli ile karşılaştırma yapabiliriz. Heykelin tarihinin bilinmesi, bu tipteki figürlerin tarihlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Lakin heykelin büyük boyutlu oluşu ve küçük boyutlu stellerdeki alçak kabartma olarak işlenen figürlerin karşılaştırma yapılması birebir olmamaktadır. Bu nedenle Dioskurides'in dönemsel özelliğini belirten stil ve form özellikleri göz önünde bulundurularak stelimizdeki figürün tespiti için dayanak noktası olabilir. Dioskurides heykeli form özellikleri bakımından ağırlığını verdiği bacağın sol olması ve sol kolun aynı şekilde sol bacağın üzerinde değil de yanında durmasıyla stelimizdeki figürle benzeşmektedir. İki figürde de

⁵⁵ Paris Louvre Müzesi, Pfuhl-Möbius II, Nr. 2012 Lev. 290.

⁵⁶ Pergamonmuseum Berlin, Envanter No: SK. 834. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1985 Lev. 286.

chimationun altından vücut hatları belirgindir. Heykelin karın kısmının altından sağa doğru ayrılıp kalçaya doğru uzanan iki kıvrım, stelimizde hem sağa hem sola ayrılarak sola ayrılan kısım tekrar sağa yönelmektedir. Chimationun sağ ve sol kıvrımları arasından sol bacak görülebilmektedir. Stelimizdeki figür ile Dioskurides heykeli arasında duruşları, kıyafetin sarılı şekli ve genel form olarak ciddi bir benzerlik görülmektedir.

Aynı benzerlik İÖ 30'a tarihlenen Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen mezar stelinin üçüncü resim alanındaki erkek figürlerinde görülmektedir.⁵⁷ Stelimizdeki figürün duruş ve chimation tipi dikkate alındığında müzede sergilenen stelin erkek figürlerinde benzer duruş ve chimation olduğu görülür. Vücut ağırlığı sol bacağına verilerek, sağ bacak sağa doğru, dizden hafif kıvrılarak açılmıştır. Sol kol sol bacağın yanında, sağ kol ise göğüs üzerinde chimationun içinden çıkmaktadır. Stelimizdeki figürde görülen hafif sağa doğru olan eğim, burada da görülmektedir. Chimation kıvrımlarının, Dioskurides heykelinde olduğu gibi sağa doğru açılması figürümüzde görülen kıvrımlarla benzer biçimdedir. Figürümüzdeki karın altından gelen chimation kıvrımları yalnız sağa değil, sola da açılarak ve tekrar sağa yönelmesiyle chiton altındaki sağ bacak detayları ortaya çıkmaktadır.

Benzer bir sahne Bursa Müzesi'nden İÖ 40/30'lu yıllara tarihlenen mezar stelinin üçüncü sahnesinde ibadet eder pozisyonda beş figürün dört erkek figüründe görülmektedir.⁵⁸ Hafif sağa eğimli bir duruş, chiton üzerinde chimation, chimationa sarılı olan sağ el, sol yan aşağıda uzanan sol kol chimation altında. Bu değerlendirmeler ışığında Bursa'nın Odancık köyünde bulunmuş olan stelimizin, Bursa ve ilçe stelleri ile ilişkili bir atölyede ve bu stili iyi bilen bir usta tarafından yapıldığını göstermektedir.

4.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER

Kadının sağında ayakta duran uzun boylu erkek figürü Palliatus Tipinde verilmiştir. Ayakta cepheden işlenen figür Mysia bölgesi stellerinde yoğun olarak görülmektedir. Aile babası veya genç erkek figürlerinde görülen tipin yaşlılara ait örnekleri saptanamamıştır. Palliatus tipinin tipik özelliği ayakta, cepheden veya

⁵⁷ Şahin, Lev. XLIX, KA 8.

⁵⁸ Şahin, Lev. LVII, KA 22.

mezar stelleri üzerinde $\frac{3}{4}$ profilden olmalarıdır. Bu tipte cepheden tasvir edilen erkek figürü chiton üzerine chimation giysilidir. Sağ kol göğüs üzerinde, sol kol yanda, dirsekten hafif bükük, bilek sol bacak üzerine gelmiş. Chimation tüm vücudu sıkıca örtmektedir. Sağ omuzdan gelen chimation kenarı sağ kola sarılır ve sol omuzdan enseye dökülür. Bu kenar göğüs üzerinde sağ kolla gerdirilir. Figürün solundan gelen uç sol kola sarılır ve bileğine dolandıktan sonra elle tutulur, ucu öne açılarak dökülür.⁵⁹ Sağ el chimation altından çıkarak chimationun kenarından tutmaktadır. Vücut, genel olarak bakıldığında sağ bacak, çoğunlukla sol bacak üzerinde durmaktadır.

İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına verilen Sophokles ve Aischynes portre heykelleri⁶⁰, kol ve bacak hareketlerindeki küçük değişiklikler dışında temel giysi formu açısından bu tipin serbest heykeltıraşlıktaki ilk örnekleridir. Dolayısıyla tipin ilk olarak filozof ve hatipler için kullanıldığı kabul edilir. Bu erken örneklerde chimation altında Hellenistik Dönemle birlikte işlenmeye başlanan chiton yoktur.

Batı Anadolu’ da yoğun olarak işlenen bu tip Lydia Bölgesi mezar stellerinde de görülmektedir. Lydia stellerinde en sık rastlanılan tip olan Palliatus, Hellenistik Dönem’de İÖ 2. yüzyılın ikinci yarısında ilk örneklerini vermiştir.

Genelde ağır bir kumaştan oluşan chimationa sarılı kol sağ koldur; sol kol aşağıdadır ve bileğinden aşağıya chimation demeti dökülür. Dikkat çekici bir farklılık olarak bazı figürler chimationu tutup yukarı doğru çekerken, İÖ 1. yüzyıla ait kimi geç dönem örneklerinde giysinin serbest bırakıldığı gözlenir. Palliatus tipindeki erkek figürlerinde görülen bir başka farklı hareket de sol elin belin arkasına doğru yönlendirilmesidir. Bu değişik hareket diğer İÖ 1. yüzyıl örneklerinde olduğu gibi stilin yanında, tipolojide de farklı uygulamaların bir arada verildiği bir geç dönem özelliği olmalıdır.

Stelde betimlenen bu tipe benzer örneklerden biri Selçuk Müzesi bahçesinde sergilenen Roma Dönemi’ne ait bir erkek heykelidir. Vücut sol bacak üzerinde dururken, sağ bacak dizden kıvrılmış şekilde yana açılarak durmaktadır. Chiton üzerine himation giyimli olan heykelin sağ kolu göğüs üzerinde chimationa sarılı, sol kol sol yanda dirsekten hafif bükük chimationun sarılı olan ucunu tutmaktadır. Sağ

⁵⁹ Yaylalı, s. 46.

⁶⁰ Yaylalı, s. 47, Dn.

omuzdan gelen chimation sağ kola sarılarak sol omuzdan enseye doğrudur. Sol kola sarılan chimationun uç kısmı elle tutularak öne doğru açılmaktadır.

Kadın figürü için Pudicitia Saufeia Tipi diyebiliriz. Pudicitia tipi, figürün zengin, soylu, alçak gönüllü ve kültürlü bir kişiliğe sahip olduğunu gösteriyor olabilir.⁶¹ Sol kol karın üzerinde, sağ el çenenin sağında chimationun kenarından tutmaktadır. Chimationun sağından gelen ucu, sağ kol bileğine kadar sarıp sol omuzdan enseye gider. Solundan gelen ucu ise kalçadan itibaren toplanarak sol kolun üzerine atılır, bileğe sarıldıktan sonra öne açılarak dökülür.⁶² Pudicitia Saufeia tipi İÖ 2. yüzyılın ortalarına doğru kullanılmaya başlanmış ve özellikle Anadolu'da Ionia bölgesinde yaygın olarak uygulanmıştır. Anadolu'da, Ionia dışında, Mysia bölgesinde de çok yaygın olmasa da vardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde mezar heykelleri için de kullanılan bu tipin Yaylalı, Kıta Yunanistan'da değil de, Batı Anadolu'da Magnesia-Smyrna arasında bir bölgede yaratıldığını öne sürmektedir.⁶³

Bu tipte kalçanın iki yanında simetrik olarak ters "V" biçimli birbirine yakın duran chimation kıvrımlarının oluşturduğu bir şema görülmektedir. Sol kola sarılan chimation genellikle istisnalar dışında tüm figürlerde kolun üzerinden gelip içten aşağıya dökülmektedir. Saufeia tipinin oturan örnekleri de bulunmaktadır. Lydia bölgesinde görülen Saufeia tipindeki kadın figürlerinde Mysia bölgesine göre hareketlerde değişiklikler görülmektedir. Lydia örneklerinde genel olarak baş hafif sağa yatık ve yüz sola dönük olur. Geç döneme tarihlenen yerel üretim stellerinde figürün bacak hareketlerinde de değişiklikler gözlemlenmektedir.

Figürün benzer örneğini İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir mezar stelinde görebilmekteyiz. Tek resim alanlı stelin merkezinde ayakta duran kadın figürü Pudicitia Saufeia tipinde, sol kol karın üzerinde sağ kolu desteklerken, sağ kol çenenin altından chimationun kenarından tutmaktadır. Solundan gelen chimation ucu kalçadan toplanarak sol kolun üzerine atılıp, bileğe sarıldıktan sonra öne açılarak dökülmektedir.⁶⁴

⁶¹ Gül Işın, **Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri Patara Terrakottaları**, Patara V. I, İstanbul, 2007, ss. 17-19.

⁶² Yaylalı, s. 37.

⁶³ Yaylalı, s. 37.

⁶⁴ Şahin, Levha XXXIX, TB 42.

BEŞİNCİ BÖLÜM

STEL 4

5.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No.4: Polybios Steli.

Envanter No: 2570

Ölçüleri-Yükseklik: 154 cm; **üst genişlik:** 54 cm; **alt genişlik:** 57 cm; **kalınlık:** 13 cm; **harf yüksekliği:** 2 cm.

Malzeme: İri Kristalli Beyaz Mermer.

Korunma Durumu: Akroter parçaları kırılmış, yüzeyi aşınmış, figürlerin yüz detayları net değil.

Müze Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Kirmastı- Mustafakemalpaşa.

Yazıt:

2 ΠΟΛΥΒΙΟΣ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΙΟΥΛΙΑ
ΤΗ ΕΑΨΤΗ ΓΥΝΑΙΚΙ ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ.

Transkription:

2 Πολύβιος Διογένους. 'Ιουλία
τή έαυτού γυναιχί μνήμης χάριν.

Tanım: Üçgen, düşük bir alınlığa sahip, tympanon kısmında spiral ranke ve ortasında açık bir lotus çiçeği yer almaktadır. Akroterler ile süslenmiş fakat akroter parçaları kırıktır. Stel aşağıdan yukarı doğru genişlemektedir. Orta yükseklikte yapılmış kabartmalara sahiptir. Alınlığın altında alt alta üç niş yer almaktadır.

İlk nişin içerisinde şölen sahnesi tasvir edilmiştir. Kline üzerinde sola doğru uzanan, yüzleri cepheye dönük iki erkek figürü yer almaktadır. Sağdaki erkek figürü sol elinde içki kadehi tutmaktadır. Solda klinede uzanan erkek figürünün sol kolu dirsekten kıvrılarak yastığa dayalıdır. $\frac{3}{4}$ belden yukarısı izleyiciye dönük, sağ bacağı dizden kırılmış, yukarıda durmaktadır. Sol bacağı ise klineye paralel olarak uzanmaktadır. Kline üzerindeki sağdaki erkek figürü ise cepheden tasvir edilmiştir. Klinenin solunda, uzanan erkek figürünün ayakucunda ayakta duran, $\frac{3}{4}$ profilden, kısa chiton giysili bir saki figürü yer almaktadır. Sağ elinde küçük bir testi tutmaktadır. Klinenin önünde üçayaklı bir masa ve masanın üzerinde tavuk, kadeh ve

balık betimlenmiştir. Sahnenin sağ tarafında arkalıklı sandalyede oturan kadın yer almaktadır. Kadın sağ elini yatağın başucuna koymuştur. Kucağında oturan çocuğu sol omzundan sol eliyle tutmaktadır. Kadının üzerinde vücut hatlarını kısmen ortaya çıkaran uzun bir giysi var ve başı örtülüdür. Figürlerin yüz hatları belirsizdir.

Birinci ve ikinci niş arasında iki satırlık yazıt yer almaktadır.

İkinci niş içerisinde ilk niş alanında olduğu gibi ziyafet sahnesi tekrarlanmış, sahnenin merkezinde kline üzerinde uzanan kısa sakallı bir erkek figürü yer almaktadır. Erkeğin sol kolu ile yastıktan destek alarak belden yukarısı kalkık, oturur gibidir. Üst kısmı $\frac{3}{4}$ cepheye dönüktür. Klinenin ayakucunda diphros üzerinde oturan, profilden kadın figürü yer almaktadır. Klinede uzanan erkeğin kucağındaki çocuğu almaya çalışırken tasvir edilmiştir. Kadının başı chimation ile örtülüdür. Kadının arkasında, sol uçta kadına doğru dönük, sağ profilden kısa boylu bir hizmetçi figürü tasvir edilmiştir. Figür ayakta, kadının oturduğu diphrosun kenarından tutmaktadır. Sahnenin sağ tarafında ise aynı boylarda, kısa chiton giysili bir erkek hizmetkâr figürü, sol kolu vücuduna paralel aşağı sarkık, sağ kolu ise klinenin kenarında durmaktadır. Klinenin önünde üçayaklı masa ve üzerinde tavuk, kâse ve balık ile birlikte betimlenmiştir.

En alttaki üçüncü nişte hareketsiz halde duran atına binmiş, sağ tarafa dönük profilden bir süvari yer almaktadır. Binicinin üzerinde chiton ve arkaya doğru uçuşan chlamys vardır. Süvari sahnesi ustalıkla yapılmış, süvari ve at birbiriyle orantılıdır. Yüz hatları tahrip olan süvarinin giysileri ve atı titizlikle betimlenmiştir. Süvarinin belinde, sağda takılı kılıcı çok aşındığı için hatları güçlkle seçilebilmektedir. Sol elini atın yelesine koymuş, sağ eli ise atın boyun hizasında durmaktadır. Yelesi ve koşum takımı itinayla işlenmiş olan atın, karnının altından sarılı olan bir eğer örtüsü vardır. Ardından kısa bir chiton giymiş, sanki atın kuyruğundan tutuyormuş gibi görünen küçük bir erkek hizmetçi figürü takip etmektedir.

Karşılaştırmalar: İstanbul Arkeoloji Müzesi, envanter no: 81.8. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2634. Erkeklerin saç modeli, Berlin Trajan Büstü. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 5725.

Tarihlendirme: İS 130-150.

Daha Önceki Yayını: G. Mendel, Catalogue des monuments grecs, romains et byzantins du Musée Impérial Ottoman de Brousse, Bulletin de Correspondance Hellénique 33, 1909, 245-435.

5.2. SAHNELER

5.2.1. Sahne 1

Merkezde chimation giyimli erkekler kline üzerine uzanmış, sol kol kline üzerinde yastığa dayalı, sol elinde bardak veya kâse tutarak seyirciyi selamlar pozisyonudur. Genellikle bu tarz şölen sahnelerinde kline üzerinde uzanan erkek figürlerin sağ bacağı dizden bükülmüş hafif yukarıda, sol bacak ise dizinden bükülerek sağ ayağının arkasına doğru uzanır. Klinenin altında üzerinde yiyecekler bulunan üçayaklı bir masa yer almaktadır. Kadın ise pudicitia tipinde yüksek bir sandalyede oturarak sahnede yer alır. Çocuklar ve hizmetçiler de bu kompozisyona eşlik etmektedir.

Kadınların dizlerindeki çocuk figürleri ölü ziyafet sahneli stellerde nadiren görülmesine karşın bu stelin birinci ve ikinci nişlerinde çocuklar göze çarpmaktadır. Dönemin stel yapan ustaları belli bir şablonu takip ederken eserlerin bazılarında kendi yorumlarını katarak ve müşterilerin isteklerini de göz önünde bulundurarak küçük ayrıntılar eklemişlerdir. Özellikle Geç Hellenistik Dönem’de Rhodos, Samos, Ephesos, Miletopolis, Byzantion, Kyzikos ve çevresinde ölü yemeği sahneli mezar stelleri yoğun olarak işlenmektedir.

Uzanan erkek betimlerinin olduğu şölen sahneleri, Yakındoğu’da lüks göstergesidir. Şölen sahneleri Pers İmparatorluk Dönemi’nin bir parçası iken daha sonra Yunan Aristokrat sınıfını temsil etmiştir.⁶⁵ Hellenistik Dönem uzanan erkek kabartmaları Arkaik Dönem kabartmalarından esinlenilerek geliştirilmiştir. Mimari terrakotalardan örnek alındığı düşünülen uzanan erkek figürleri Arkaik Dönem ve sonrasında işlenmiştir. Uzanan erkek figürlerindeki hareket, Geç Hellenistik Dönem’e girildiğinde azalmaya başlar. Stel yapımındaki artışa paralel olarak bu döneme tarihlenen uzanan erkek kabartmaları Anadolu’daki mezar stelleri üzerindeki şölen sahnelerinde sıklıkla görülmektedir.

⁶⁵ Nancy H. Ramage, *A Lydian Funerary Banquet*, AnatSt, Cilt: XXIX, 1979, ss. 91-95.

Hellenistik ve Roma Dönemi mezar kabartmalarında çocuk figürlerine rastlanılmaktadır. Eğer ölen kişiyi temsil etmiyorlarsa hizmetçiler gibi onlar da küçük boyda yapılmaktadır. Çocuklar genellikle yanlarında büyükleriyle betimlenmektedir. Hellenistik ve Roma Dönemi kabartmalarında kız çocuklar ya sadece chiton ya da chiton üzerine chimation giyisilidir. Erkek çocuklar ise genellikle kısa chiton giysili olarak tasvir edilmektedirler. Kabartmaların çocuklara ait olduğunu ellerindeki oyuncaklar, yanlarındaki hayvan betimleri veya aile fertleri ile temas içerisinde bulunmaları kanıtlamaktadır.

Sahnenin merkezinde kline üzerinde uzanan iki erkek figürü görülmektedir. Solda uzanan erkek figürüne baktığımızda sol kolu dirsekten kıvrılmış kline üzerinde duran yastığa dirseği yardımıyla dayanmış olduğu görülmektedir. Bu duruşu sağlamak amacıyla gövde yukarı doğru eğimli durmaktadır. Gövdenin belden aşağısı klineye paralel uzanmaktadır. Sağ bacak dizinden kıvrılarak klineye üçgen açıyla ayağı üzerinde durmaktadır. Sol bacak ise dizden kıvrılıp diğer bacağın altından geçmektedir. Figürün üzerinde sağ kolu açıkta bırakan bir giysi vardır. Çıplak olan sağ kol, sol bacağın üzerinde çapraz bir şekilde elbisenin kıvrımlarını tutar gibi durmaktadır.

Sağ tarafta uzanan erkek figürü cepheden tasvir edilmiştir. Boynu açıkta bırakan bir kıyafet giymiştir. Chiton üzerine chimation giydiği kıyafetinin kıvrımlarından anlaşılmaktadır. Figürün sol kolu dirsekten kıvrılmış ve elinde olasılıkla bir içki kabı tutmaktadır. Figür doğrudan cepheden tasvir edilmiştir ve sakallıdır. Figürün belden aşağısı görülmemektedir.

Klinenin önünde üçayaklı masa yer almaktadır. Masanın bacakları aslan bacaklarını andırmaktadır. Üzerinde tavuk, kadeh ve balık durmaktadır.

Sahnenin sağ köşesinde $\frac{3}{4}$ cepheye dönük oturur vaziyette kadın görülmektedir. Kadının sağ kolu klinenin ucuna dayanmıştır. Kadının başından aşağıya dümdüz inen örtüsü görülmektedir. Sol kolu dirsekten kıvrılarak açı oluşturarak eliyle dizlerinde oturan çocuğun sol omzundan tutmaktadır.

5.2.2. Sahne 2

İkinci kabartmalı niş alanında üçayaklı masa, uzanan erkekler, diphros üzerinde oturan kadın, çocuk ve hizmetçileri ile bir şölen sahnesi tasvir edilmiştir. Sahnenin merkezinde kline üzerinde vücudunun üst kısmı cepheye dönük uzanan bir erkek figürü betimlenmiştir. Saçları kabarık, peruk gibi kalın bir tomar halinde alınında toplanmıştır. Figürün yüz detayları aşınmadan dolayı net değil, fakat kısa bir sakal olduğu seçilebilmektedir. Sol kolu dirsekten kıvrık, klinedeki yastıktan destek olarak vücudun üst kısmı dik olarak oturur gibidir. Sol omuzdan öne doğru gelerek sol kolu saran chimation, bel altından sağa doğru gelerek bacakları örtmektedir. Vücudun belden aşağısı kline üzerinde uzanmaktadır. Klinenin önünde üzerinde tavuk, kadeh ve balık bulunan üçayaklı masa yer almaktadır.

Sahnenin solunda arkalıksız bir sandalyede oturan kadın figürü, uzanan erkeğin kucağından küçük bir çocuğu alırken betimlenmiştir. Kadın figürünü başından ayağına kadar örten chimation, vücudun ön üst kısmını açıkta bırakmaktadır. Sağ kolu çocuğa doğru uzatılmış çocuğu tutarken, sol eli ise çocuğun başına dokunacakmış gibi durmaktadır. Kalça altından toplanan chimation, iki düşey çizgi halinde gergin şekilde dökülmektedir. Chimationun dökülen çizgileri altından chitonun pileleri görülmektedir. Kucaktan alınan çocuk motifinde, çocuk sola dönük, belden öne doğru eğilerek iki kolu kadına uzatılmış, sanki havada oturur gibi bacakları öne doğrudur.

Kadının arkasında orta boylarda sağa dönük bir hizmetçi figürü görülmektedir. Genellikle hizmetçi kızlar kadının oturduğu taburenin önünde veya arkasında, erkek hizmetçiler ise klinede uzanan erkeğin önünde tasvir edilmektedir.

5.2.3. Sahne 3

Kabartmalarda atlı figürleri genellikle sağa doğru dönük ve süvariler kısa tunik ile gösterilmektedir. Üzerinde uçuşan bir chlamys ile tasvir edilmektedir. Sağ el atın boynunu, sol el yeleğini tutmaktadır. Mysia Bölgesi atlı betimlemelerinde atlının önünde duran sade bir ağaç veya gövdesine yılan sarılı ağaç motifleri ile farklı biçimler görülmektedir. Stellerin genellikle sağ alt köşelerindeki alanda dikdörtgen

şeklinde bir altarla önünde bir ağaç figürü de görülebilmektedir. Atlının arkasından gelen ve atın kuyruğundan tutmuş bir hizmetçi figürünün de sahnelerde yer aldığı bilinmektedir. Atlının önünde ise $\frac{3}{4}$ cepheden atın geminden tutan veya sadece atın önünde duran küçük boylu kadın figürleri de yer alabilmektedir. Atlı sahnelerinde atlının yanında yer alan aslan, domuz, geyik gibi hayvanlar ile av, savaş veya avdan dönen süvari sahneleri sıklıkla görülmektedir. Süvarinin avlanırken betimlendiği hareketli kompozisyonlarda görülen av sahneleri İÖ 6. yüzyıla kadar geriye gitmektedir.

Thraklar'ın ata verdikleri değerden ötürü atlı figürleri Trakya Bölgesi'nde oldukça yaygın işlenen motiflerdendir. Thraklar küçük yaşlardan itibaren ata binmesini ve avlanmasını öğrenen bir topluluk idi. Bu sebeptendir ki ele geçen steller üzerinde süvari betimlemelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Mysia Bölgesi stellerinde görülen sağa doğru ilerleyen atlı, genellikle sağ köşede görülen bir sunak veya yılan sarılı ağacın önünde bir altar ve atlıyı takip eden bir saki, atın yanında eşlik eden kadın figürü ile Thrak stellerinde görülen süvari sahneleri oldukça benzerdir. Bu tanımlar, stel örneklerimizdeki tanımlamalarla da bağdaştığından bu tasvirlerin alındığı yer olarak Trakya gösterilebilir.

Yunan stellerinde görülen atlı sahnelerindeki hizmetli, altar, ağaç, köpek, geyik gibi avlanılan hayvanlar ile İÖ 4. yüzyıl Anadolu ve Attika Bölgeleri stelleri ile Thrakya Bölgesi atlı stellerinde işlenen kompozisyonlar benzerlik içindedir. Kutsal alanlarla bağdaştırılan ağaç ve sunak motifleri, Hellenistik Dönem rölyeflerinde resim sanatından alınan tekniklerle kabartma sanatına eklenmiştir.

Roma Dönemi'nde karşılaştığımız süvari motiflerinin Greco-Romen sanatında görülen tiplerden alındığı düşünülmektedir. Askerlerin mezar taşlarındaki süvari sahneleri, Roma ordusuyla bağlantılı olarak dönemin geleneklerini yansıtmaktadır. Süvari sahnesi, ölünün kahramanlığını ve askeri başarılarını anlatmaktadır. Mezar ne kadar gösterişli ise ölü o kadar kahramanlaştırılmış demektir. Mezar, ölünün askeri toplum içinde sosyal statüsünü, ordudaki rütbesini vurgulamaktadır.

Bazı araştırmacılara göre ise süvari sahneleri dünyevi bir galibiyetten ziyade, hayatın ölüme karşı zaferini simgelemektedir.

Yukarısında yer alan diğer iki kabartmalı alana göre daha küçük, kareye yakın, dikdörtgen şeklinde bir niş içerisinde atlı sahnesi betimlenmiştir. Atın arkasından ise kısa tunik giymiş bir hizmetkâr izlemektedir.

Atın suratı sağa dönük, profilden verilmiştir. Çene kasları oldukça belirgin betimlenmiştir. Yelelerinin enseyle birleştiği kısım çizgi halinde görülmektedir. Atın ön bacakları birbirine paralel olarak dümdüz durmaktadır. Arka bacakları ön bacaklara göre daha kaslı ve kıvrımlı olarak betimlenmiştir. Atın üzerindeki süvari sol kolunu atın ensesine koymuş, eliyle atın yelesini tutmaktadır. Üzerinde pelerine benzer bir giysi vardır. Süvari figürü de at gibi sağa dönük, profilden tasvir edilmiştir. Atın karnından aşağı doğru sarkan süvarinin sağ bacağı, dizden hafifçe kıvrılmıştır. Bacağın üst kısmı kalın, bileklere doğru incelmektedir.

5.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER

Üç katlı resim alanına sahip mermer bir steldir. Dikey olmak üzere iki, yatay olarak ise bir silmenin belirlediği üç akroterli alınlığa sahip olup, alınlığın ortasında lotus çiçeği yer almaktadır. Rankeler ile de süslenmiştir.

Kline üzerinde uzanan erkek betimlerinin saç tiplerine bakıldığında başın arkasından başlayarak alına doğru kalın bukleler halinde taranmış olduğu anlaşılmaktadır. Kalın bukleli, kabarık duran saçlar, erkeklerin başlarında peruk varmış hissi yaratmaktadır. Aynı zamanda figürlerin saç modelleri heykel dönemine gidişin de bir göstergesidir. Saç modeli Berlin'den Trajan Başı ile karşılaştırılabilir.

Stel, Hellenistik Çağ'ın tipik özelliklerinin değişmeden kullanıldığına dair verilebilecek bir örnek olması bakımından önemlidir. Ölü yemeği sahnelerinde kline sağda veya solda, pilasterlerle kline arasına hizmetçi sığabilecek şekilde bir boşluk bırakılır. İlk nişte sahnenin solunda, ikinci nişte ise hem solda hem de sağda bırakılan boşluk örnek gösterilebilir. Birinci ve ikinci niş içerisinde oturan kadınlarda Hellenistik dönem izleri görülmemektedir. Diphros üzerinde oturan kadınların chimationu başlarını örterken, vücudun ön üst kısmı açıkta bırakılmıştır. Dönem özelliği olarak kadınların kollarında da bir birlik yoktur. Kollar kucak üzerinde, ön ileri uzatılmış, kucağında duran ya da kline üzerindeki çocukla ilgilenirken

betimlenmişlerdir. Dönemin başka özelliği olarak çocukların sıklıkla betimlenmesi de gösterilebilir.⁶⁶

Stelimizle benzer üslubu yansıtan, Mustafakemlapaşa'da bulunmuş olan başka bir stel örnek verilebilir. İS 2. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenerek stelimizle aynı döneme aittir.⁶⁷ Şölen sahnesinin tasvir edildiği stelde klinede uzanan iki erkek betimi ve karşılıklı diphroslarda oturan kadın figürleri üzerindeki chimationun baştan aşağı vücudun ön üst kısmını açıkta bırakarak sarması ve kucak üzerinde kolları ile ileri uzanan çocuk figürü ile dikkat çekmektedir. Aynı atölyeden çıktığı düşünülen iki stel stil ve form özellikleri ile ciddi benzerlikler göstermektedir. Aynı benzerliği İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen İS 2. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen başka bir stel sağlar.⁶⁸ Stelin ikinci niş alanında betimlenen şölen sahnesini ele aldığımızda; iki stelde de kline üzerinde ikişer uzanan erkek figürlerinin saçlarındaki perukvari görünüm, kıyafetlerinin sarınış biçimi ve sol kolları kıvrık, yastığa dayanarak uzanmaları stilistik açıdan benzemektedir. Aynı figürlermiş gibi benzer olarak yapılmaları aynı atölyeye ait olduklarını ve iyi ustaların elinden çıkmış olduklarını düşündürmektedir. Orta yükseklikte yapılan figürler chiton üzerine chimation giyimli olup, chimation vücudun sol kısmını kapatarak sağ tarafı açıkta bırakmaktadır. Chimationun sol omuzdan inip beli sararak bacakları komple kapatan yatay çizgisel kıvrımlar incelikle işlenmiştir. Klinenin altındaki üçayaklı masa üzerinde duran tavuk, kadeh ve balık olduğu düşünülen besinler stelimizdeki figürlerle aynıdır. Solda diphros üzerinde oturan kadın ise stelimizdeki kadın figürleri ile stilistik özellikleri ile benzer tipte oturmaktadır. Dik oturan figürün başını örten chimation, vücudun üst kısmını açıkta bırakarak kalça altında toplanan chimation gergin bir şekilde diz altına kadar uzanmaktadır.

Stel üzerindeki ana figürlerin başlarının resim alanının üst çerçevesine değmesi de bu yöreye özgü atölye stellerinin özelliklerindendir.

Üçüncü niş alanında betimlenen atlı süvari sahnesinin benzeri Bursa'da bulunmuş İÖ 60' a tarihlenenen bir mezar steli üzerinde görülmektedir. Stel üzerinde işlenen sahnede sağa rahvan giden, ayakları stelimizdeki gibi hareketsiz durmakta olan bodur bir at tasvir edilmiştir. Üzerinde profilden verilmiş süvarisi yer

⁶⁶ Şahin, s. 131.

⁶⁷ Şahin, Levha XI, TA 21.

⁶⁸ Şahin, Levha LXI, KA 31.

almaktadır. Süvari chiton üstüne chlamys giysilidir. Atın arkasında sol eliyle atın kuyruğundan tutan kısa tunik giyimli erkek bir hizmetçi, ¾ cepheden betimlenmiştir.⁶⁹

⁶⁹ Bursa Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 5725.

ALTINCI BÖLÜM

STEL 5

6.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 5: Menekratos Steli.

Envanter No: 3189

Ölçüler – Yükseklik: 93 cm; **genişlik:** 61 cm; **kalınlık:** 15 cm; **harf yüksekliği:** 3,5-1,8 cm

Malzeme: Mermer

Korunma Durumu: Orta düzeyde korunmuş. Yoğun olarak aşınmış, detaylar belirsiz.

Müze Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Bilecik.

Yazıt:

MENEKPATHI PAIAΦ ΦΗ PAI MENEPPATHI
2 MENEKPATOYΣ XAIPETE
MENEKPA
4 THΣ AΣKAP
ΓΠΩΔΩPO
6 ETΩN..E
KAI
8 AΠΦOYΣ..
TΩNT ΠI...

Tanım: Mermerden yapılmış stelin yanlarında iki plasterin taşıdığı ince bant yer almaktadır. İki plasterin arasındaki alanda kline üzerinde yatan üç erkek figürü ile şölen sahnesinin tasvir edildiği görülmektedir. Sol tarafta uzanan erkek figürü sol kolunun dirseği ile yastığa dayanıp doğrulmuş pozisyonundadır. Sağ kolu ise sağ bacağı üzerinde paralel uzanmaktadır. Ortadaki erkek figürü sağ kolu öne doğru uzanmış, sol kolu dirsekten yastığa dayalıdır. En sağda yer alan ise solundaki erkek figürleriyle benzer pozisyonunda, sol kol ters L şeklini almış yastığa dayalı şekilde uzanmaktadır. Üç erkek figürünün de üzerinde belden sıkılmış aşağı doğru kat kat dökülen kıyafet vardır. Üçünün de sol elinde yassı kâseler bulunmaktadır.

Sahnenin sol başında taburede oturan bir kadın görülmektedir. Başından ayağına kadar giysilidir. Sol eliyle başörtüsünü tutmaktadır. Sağ eli ise dizlerinin üzerindedir. Taburenin altında kısa boylu elinde kâse tutan uzun elbiseli bir kadın hizmetkâr yer almaktadır. Klinenin önünde iki ayaklı bir sehpa vardır. Sehpanın sağ tarafında cepheden verilmiş bir erkek hizmetkâr görülmektedir. Hizmetkâr sol elinde saplı bir kase tutmaktadır, sağ eli ise dirsekten kırılarak göğsünün sol tarafındadır.

Altındaki ikinci nişin içerisinde ayakta duran iki erkek figürü yer almaktadır. Figürlerin ikisi de cepheden verilmiştir. Sağdaki figür sağ elini soldaki daha kısa boylu olan figüre uzattığı bir dexiosis sahnesi görülmektedir. Dexiosis sahnesi Yunan sanatında ortaya çıkmış ve figürler arasında el sıkışma motifidir. İki kişi arasında karşılıklı olarak açıkça ortaya konan diyalog, bir kompozisyonda gerçekleştirilmektedir. Kökeni Arkaik döneme kadar uzanan dexiosis sadece iki kişi arasında el sıkışma değil, aynı zamanda veda gibi derin bir anlam da barındırmaktadır. Motif çoğu zaman Klasik Atina'nın mezar sanatı ile ilişkilendirilmiştir. Dexiosis, Klasik mezar anıtlarında en yaygın ikonografik unsurlardan biri olmasına rağmen, kesin anlamı belirsizliğini korumaktadır. Çoğu zaman, tüm bunları bir araya getirirken genel olarak selamlaşmayı ifade eden bir hareket veya yakın bir bağ ve ilişki olarak yorumlandığı kabul edilmiştir.

Birinci ve ikinci nişin arasında iki satırlık bir yazıt vardır. 2. Nişin sağında ise yedi satırlık bir yazıt görülmektedir.

Karşılaştırmalar: Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 3218. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2610. Rijksmuseum, Leiden, envanter no: Pb. 53, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1933 Taf. 279.

Tarihlendirme: İS 130-150.

6.2. SAHNELER

6.2.1. Sahne 1

Şölen sahnesinin işlendiği stelde ilk nişin sol kenarında, klinede uzanan erkek figürünün ayakucunda, minderli tabure üzerinde oturan bir kadın figürü yer almaktadır. Chiton üzerine chimation giymiştir. Figürün sağ kolu, sağ bacağa paralel olacak şekilde kucak üzerinde ileri doğru uzatılmaktadır. Dirsekten kırılan sol kol

çeneye yönelerek chimationun kenarından tutmaktadır. Kadın tabure üzerinde dik açıyla oturmaktadır. Figür sağ yöne doğru profilden işlenmiş ve gövdenin üst kısmı hafif cepheye dönüktür. Sağ bacağı öne doğru adım atmış hissi yaratarak figüre hareketlilik katmıştır. Kalça altında toplanan kumaş, taburenin sağ köşesinden aşağıya doğru açılarak dökülmektedir.

Hellenistik ve Roma Dönemi mezar steli kabartmalarında en sık rastlanılan bir diğer figür ise hizmetçi figürleridir. Hizmetçi figürlerini giyimleriyle, tipleriyle, sahnede bulunan diğer figürlere oranla daha küçük olmalarıyla ayırt etmek kolaydır. Hizmetçi kızlar kadının oturduğu taburenin önünde, erkek hizmetçiler ise klinede uzanan erkeğin önünde tasvir edilmektedir. Hizmetçi figürleri, Hellenistik Dönem ile beraber boyları küçülerek sahnedeki önemini kaybetmiştir. Ölen kişinin aristokrat olduğuna işaret eden hizmetçiler, sahnelerde köşelere sıkıştırılarak doldurma motifi olarak yer almaktadırlar.⁷⁰

Mezar stelindeki ölü yemeği temalı kabartmada erkek hizmetçi sahnenin sağ tarafında, elinde saplı bir kâse tutarken cepheden tasvir edilmektedir. Kadının oturduğu taburenin altında elinde kâse tutan uzun elbiseli kadın hizmetkâr yer almaktadır.

Mezar stelleri üzerinde görülen çocuk figürleri hizmetkârlardan giyimleri ve daha büyük betimlenmeleriyle ayırt edilebilmektedir. Hellenistik Dönem'e ait stellerde kız çocukları genellikle chimation veya üzerlerine sardıkları şal ile gösterilirken, erkek çocukları bazen çıplak bazen de chiton veya chlamys ile tasvir edilmektedirler. Geç Hellenistik Dönem'de hizmetçiler, evin çocuklarına göre daha sade kıyafetlerle betimlenmişlerdir. Ama giyimlerine bakılarak ayırt etmek her zaman mümkün değildir. Bazı stellerde iyi giyimli hizmetçilere de rastlanılmaktadır. Bu nedenle duruş biçimleri ve boyutları da incelenmelidir.

Hizmetçi figürleri sahnede hizmet ettiği kişilerle temas içinde olmaz, efendilerinin yanında bekler ve diğer figürlerden daha küçük işlenirler. Çocuk figürleri ana figürle aynı boyutlardadır ve genellikle aralarında duygusal bir bağ olduğunu anlatan kompozisyonlar içerisinde bulunurlar.

İlk sahnede bir kline sahnesi görülmektedir. Kline üzerinde uzanır vaziyette üç erkek figürü dikkat çekmektedir. Figürler sol ellerinde yassı birer kâse

⁷⁰ Şahin, s. 81.

tutmaktadırlar. Solda yer alan sola doğru uzanan erkek figürü, sol dirseği üzerinde kline üzerindeki yastığa dayanarak belden üstü yukarıda duracak pozisyonundadır. Yastığa dayalı olan sol elinde bir kâse tutmaktadır. Sağ kolu sağ bacağı ile paralel dümdüz uzanmaktadır. Boynuna kadar kapalı olan kıyafet, belde toplanarak bacaklara doğru yatay çizgiler halinde düşmektedir.

Ortada yer alan erkek figürü uzanır pozisyonunda, vücudun üst kısmı cepheden verilmiştir. Sağ kolu kısmen açıkta bırakan chimation göğüste birleşerek V biçimi almıştır. Belden sıkılmış kıyafetin kıvrımları aşağıya doğru yatay olarak düşmektedir. Yastığa dayanmış sol elinde kâse tutmaktadır. Sağ eliyle sanki öne doğru uzanmış gibidir.

Sahnenin en sağında uzanan erkek figürü ise sağ eliyle önündeki erkek figürünün sol omzunu tutar gibidir. Başına kadar kapalı kıyafet ile betimlenmiştir. Yastığa dayalı sol elinde kâsesini tutmaktadır. Sol koluna dolanmış kıyafet perçem gibi bilekten aşağıya dökülmektedir. Vücudu $\frac{3}{4}$ cepheye dönük pozisyonundadır.

Sahnenin sol köşesinde dik pozisyonunda oturan kadın yer almaktadır. Başından aşağıya doğru inen chimationu sağ koluna sarmış, sol eli ile boyun altından chimationun kenarını tutmaktadır. Sağ kol sağ bacak üzerinde, el dizin üzerinde olacak şekilde bacak ile paraleldir. Figür pudicitia tipinde oturmaktadır. Kalçanın altında toplanan chimation, yumuşak çizgiler halinde aşağı dökülmektedir.

6.2.2. Sahne 2

Dexiosis, Klasik Dönem'in mermer mezarlık ve loutrophoros gibi kabartmaları içeren diğer mezarlık anıtlarında ve nadiren de olsa, beyaz topraklı lekythos gibi boyalı mezarlık vazolarında da görülmektedir. Klasik Dönem'in dexiosisli en yaygın mezar işaretleri, İÖ 4. yüzyılın başlarına dayanan mermer lekythosa ait, yalnızca ölülerin ailelerinin yanında tasvir edildiği çok figürlü sahnelerde görülmektedir. Onları, İÖ 5. yüzyılın son çeyreği ile İÖ 4. yüzyılın sonları arasında tarihlenen, alçak kabartmalı olan steller takip eder. Klasik Dönem'de kil lekythoslar, rölyef betimlemeleri ve motiflerden faydalanmamıştır; çünkü sahneleri, önceki yaşamdan ziyade ölenlerin beklenen yaşamları ile ilgilidir.

Özel mezar anıtları dışında, sağ el sıkışan askerleri betimleyen kamu cenaze kabartmalarında dexiosis ortaya çıkmıştır. Bu kamu kabartmaları beyaz zeminli lekythos, klasik stel serisi ve mermer vazolardan daha önce geldiği için, kamu kabartmalarının model alındığı düşünülmektedir. Dexiosis sahnesi ilk olarak, politik bir bağın mühürlenmesini betimleyen kabartma bezemeli, halka açık anıtlarda ortaya çıkmış ve muhtemelen daha sonra mezar stellerinde işlenmeye başlamıştır. Dexiosis sahnesinin çeşitli sanat formlarında ortaya çıkması, yorumunu önemli ölçüde genişletmektedir.

Yazılı kaynaklar, kamuya ait anıtlarda ve heykel gruplarında dexiosis sahnesi açık bir ideolojik mesajı ifade ederken, daha sonra duvar resimlerinde de benzer sahneler ortaya çıkmıştır. El sıkışma betimlemeleri Yunan sanatında ortak bir ikonografik özellik olarak başlaması, hem mitolojiden hem de günlük yaşamdan hikâyeler betimleyen vazo resim sahnelerine geri dönmektedir. Çeşitliliği fazla olduğu için, el sıkışma durumları da farklıdır. Motifin yorumlanması için, vazo üretilirken, temanın mitolojik mi yoksa tür mü olduğu, katılımcıların kimler olduğu, sahnenin arka planı ve diğerleri gibi bazı faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Atina vazo resimlerine dayanarak, el sıkışma sahneleri Arkaik dönemden beri biliniyordu. İÖ 5. yüzyılda daha yaygın hale geldi ve yayılarak günlük yaşamın tasvir edildiği sahnelerde yer almaya başladı.

Klasik Dönem vazoları üzerinde mitolojik karakterlerin el sıkışması genellikle bir selamlamayı sembolize ederken, gündelik hayat sahnelerinde ayrılık ve düğün vazolarında ise nişanlanma eyleminin bir parçası olarak anlaşılmaktadır.

Kil ve mermer lekythoslardan önce nekropollerde dexiosis sahneli kabartmalı stellere rastlanmaktadır. Bu nadir buluntular, İÖ erken 5. yüzyıla dayanmaktadır, ancak yüzyılın ikinci yarısına kadar çok sayıda yapılmamıştır.

Arkaik Dönem’de, yalnızca ölen kişinin figürü taş anıtlara oyulmuştur. Dexiosisin bir mezar stelinde ve genel olarak cenaze sanatında ilk tasvirlerinden biri, Aegina’dan yaklaşık İÖ 500’e tarihlenen bir steldir. Parça, el sıkışmasının ve iki figürün alt kısmının gözle görülür şekilde korunmuş bir görüntüsünü taşımaktadır. El sıkışma motifinin ortaya çıkışı, mezar ikonografisinde yalnızca daha sonraki popülerliği açısından değil, aynı zamanda mezar belirteçlerinde yeni bir tematik eğilim göstermesi nedeniyle çok önemlidir. Vefat eden kişiyi çoğunlukla vatandaş,

asker, genç erkek veya yaşlı bir adam olarak sosyal statüsüyle temsil eden arkaik cenaze kabartmalarından sonra, bir kadın ve erkeğin el sıkışma motifi işlenmeye başlamıştır.

İÖ 5. yüzyılın ilk yarısında, el sıkışma hareketi mezar vazolarında görülmektedir. Bölünmüş bir asker sahnesine sahip kırmızı figürlü vazolar, cenaze amacıyla kullanıldığından, mezarlık sanatında dexiosis kavramının geliştirilmesine yardımcı olmuş olabilirler. Yaşlı bir erkek veya kadınla el sıkışan bir askerin benzer bir tasviri, beyaz zeminli lekythosda, yani İÖ 5. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Kriegerlekythos olarak adlandırılmıştır.⁷¹ Bu durumda, dexiosis muhtemelen ölümden önceki kişinin son dokunuşunu veya askerlerin homonolarını sembolize etmektedir. Anlam ayrılırken, sahne sadece kendi ülkesi için savaşta ölmüş bir asker ile ilgili değil, evrensel ikonografik bir tip olarak da kullanılmış olabilir.

Lekythoslar üzerinde tasvir edilen ölüm sahnesi nihai bir olay olarak betimlenmiştir.⁷² Mermer lekythos eski mezarlıklarda ağırlıklı olarak dekoratif işlevlere sahiptir. Daha az yaygın, mezarlık alanın sınırlarını belirleyerek, ilk anıtsal kil lekythosdan sonra, İÖ yaklaşık 420'de görünmeye başlamıştır.⁷³ Mermer vazolardaki kabartmalar, kil lekythos üzerindeki boyalı sahnelerden önemli ölçüde farklı olmuştur.⁷⁴ İkonografide, her ikisi de kabartma sanatı kategorisine girdiği için mezar stelleri ile daha yakın paralellikler bulunabilir.

Çok figürlü tasvirler, erken mermer lekythos için tipik iken, tek figürlü portreler azdır. Onların önceliği ölen kişiyi aileleriyle ve en yakın akrabalarıyla birlikte göstermektir. Tema, ölüm ve öbür dünyayla ilgili değil, ölen kişinin aile üyeleriyle geçirdiği zamanla ilgiliydi. Dexiosis motifi, beyaz zemin lekythoslarında, mermer meslektaşlarında yaygın olduğu kadar nadirdir. Popüler el sıkışma motifi en yakın akrabalarla ilişkilidir, böylece mezar stellerine benzer bir durum olan aile

⁷¹ Susan B. Matheson, **A farewell with arms: departing warriors on Athenian vases**. Periklean Athens and its Legacy (Austin, 2005) s. 26; Reinhard Stupperich, Zur Dextrarum Iunctio auf frühen römischen Grabreliefs, **Boreas** 6, 1983, s. 183

⁷² Gleny Davies. 1985. **The Significance of Handshake motif in Classical Funerary Art**. AJA Vol. 89, No. 4, ss. 627-640. s. 629; Caterina Maderna, Tod und Leben an attischen Gräbern der klassischen Zeit, 2011, **Thetis** 18: s. 66.

⁷³ Christine Breuer 1995, **Reliefs und Epigramme griechischer Privatgräber. Zeugnisse bürgerlichen Selbstverständnisses vom 4. bis 2. Jahrhundert v. Chr.** s. 23.

⁷⁴ Bernhard Schmaltz 1983, **Griechische Grabreliefs, Ertrage der Forschung** 192, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, s. 90; Kristine Gex 2014, "Athens and the Funerary Lekythos", **Egrapsen kai Epoeisien**, s. 321.

bağlarını ve özel ilişkileri sembolize etmektedir. En yaygın görüntüler, iki veya daha fazla figürün barışçıl karşılaşmasıdır.

El sıkışan kompozisyon içerisinde genellikle figürlerin isimleri de verilmektedir. Figürlerin seçimi belirli bir kritere göre değil, tüm yaş grupları ve kadın-erkek fark etmeksizin kabartmalarda temsil edilmekteydi. Bu durum, nadiren belirtildiği için muhtemelen önemli bir durum değildi.

Genel olarak tasvir edilen çiftler erkek ve kadın, en çok eş, ya da iki erkek, muhtemelen baba ve oğuldur. Kız kardeşi veya anne ve kızı olmak üzere iki kadın da betimlenmektedir. Stellerde olduğu gibi, figürler düzene ve duruşa göre değişmiştir. Kadınlar ve yaşlı erkekler genellikle oturmuş olarak tasvir edilmektedir. İlişkiler, farklı duruşların ve küçük figürlerin kombinasyonları, stel kabartmalarındakilere benzemektedir, ancak daha büyük bir çeşitlilik ile karakterize edilmiştir. Örnek olarak, küçük bir çocukla el sıkışan bir erkek veya iki kadının yanında el sıkışan iki yaşlı erkek verilebilir.⁷⁵ Mermer lekythos ve mezar stelleri arasındaki paralelliklere rağmen (karşılaşmanın barışçıl sahneleri, özel isimlerle figürler ve aynı figürlerin seçimi), motiflerin basitçe kopyalanmasını gerektirmez. El sıkışma hareketi her iki durumda da neredeyse aynı anda ortaya çıkmıştır.

Yarım yüzyıl süren devamsızlıktan sonra, cenaze törenleri İÖ 5. yüzyılın son çeyreğinde artarak görünmeye başlamıştır. Yeni kavramlarla birlikte ani canlanma nedenleri ve lüksle ilgili yasaların kaldırılmasının nedenleri halen tartışılmaktadır. Bazı faktörler önemli bir rol oynamış olabilir. Atina vebalarından sonra pahalı mezar kalemlerinin ek montajı, Parthenon'daki çalışmaları bitirdikten sonra birçok heykeltıraşın bulunması ve aynı zamanda zengin sosyal sınıfların sivil seçkinler olarak kendi kendini sunma iradesi bu faktörler arasında gösterilebilir.

Nekropolün kendisi, birkaç stelin bir mezar bölgesi içine dâhil edilmesinden sonra yeni bir görünüm kazanmıştır. Mezarlık alanları çeşitli mezar işaretleyicileri içermektedir.⁷⁶ Figüratif sahneler naiskos, kabartma bezemeli sade steller, lekythos ve loutrophoros biçimli taş vazolar ve tabanlarda ortaya çıkmıştır. Sahneler genellikle aile ilişkilerini temel almaktadır. Diğer mezar taşı tiplerinde yalnızca yazılı alanlar yer almaktadır. Bunlar genellikle rozet stel olarak adlandırılır ve birden fazla

⁷⁵ Schmaltz, s. 90.

⁷⁶ Jan Breder, Zur Architektur attischer Grabbezirke klassischer Zeit, **Akten des Internationalen Kolloquium am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athens**, 2009, ss. 29-44.

nesiller içindeki aile soylarının yazılı sunumuna hizmet ederdi.⁷⁷ Mezar stelleri bölge içerisinde bir ünite oluşturmamıştır. Bütün yapılar birlikte spesifik aileyi ifade ettiği bağları henüz aile soy biliminin ne basit ne de tam bir sunumudur. Aile üyeleri arasındaki ilişkilerde baskın olan evli çiftlerdi, tümü epigrafik ve mikrografik olarak kaydedilmemiştir.⁷⁸

Dexiosis, stellerde egemen olan aile portrelerinin ikonografisinin ortak bir parçası haline gelmiştir. Yaşları ve cinsiyetleri ne olursa olsun figürleri birbirine bağlamış; en yaygın olanı ayakta duran bir erkeğin ve oturan bir kadının birleşimi olmuştur. Hareket sadece ailelerin imajlarıyla ilişkilendirildiği için aile birliğini sembolize etmektedir ve toplum için önemini vurgulamaktadır. Aynı durum, daha fazla çeşit dexiosis tasviri sergileyen mermer lekythos ve loutrophoros için de geçerlidir. Başlangıçta, bu tasvirler genellikle askerlerle, erken dönem mermer lekythos ve loutrophoros üzerinde gösterilirdi. Bu nedenle, askerlerin steller üzerindeki tasvirleriyle yakından ilgili olabilecek devlet mezar belirteçlerinin ikonografisi düşünülmelidir. Paralellikler lekythos resimlerinde de bulunabilir. Devlet mezar kabartmaları üzerine ortak bir imge, erken örnekleri aynı zamanda Attika'nın dışındaki alanlardan da bilinen, sağ ellerini sallayan iki askerdir.⁷⁹ Muhtemelen homonoyu simgeleyen bu hareket, yalnızca bir halk cenaze töreni ile değil, cenaze anıtının kendisi ile de güçlü bir şekilde bağlantılı olduğundan, hızla özel alana yayılmıştır. Özel kabartma stellerinde yaygın olan dexios tipleri, atı yönlendiren ve bir erkek veya bir kadınla el sıkışan bir asker ve bir kadını olan bir askerdir.⁸⁰ Özellikle daha az sıklıkta tasvir mezar işaretleri, başka bir askerle el sıkışan bir askerdir.

Figür sayısına göre, dexiosis motifli kabartmalar iki ve çok şekilli kabartmalara ayrılabilir. Bir başka önemli husus, şekillerin bileşimidir. Yorumlama için önemli bir kriter cinsiyet ve yaş kategorilerinin birleşimidir. Motifin doğası, sahnenin ana oyuncularını olarak görev yapan iki figür gerektirir. Bu sebeple, İÖ 5.

⁷⁷ Wendy E. Closternan, **Family Ideology and Family History: The Function of Funerary Markers in Classical Attic Peribolos Tombs**, AJA 111, No. 4, 2007, ss. 633-652.

⁷⁸ Bernhard Schmaltz ve M. Salta, **Zur Wiederverwendung attischer Grabreliefs**, Jdl. 118, ss. 49-204. 2004, s. 147.

⁷⁹ Reinhard Stupperich, The iconography of Athenian state burials in classical period, **The archaeology of Athens and Attica under the Democracy**, Monograph 37, 1994, ss. 96-99.

⁸⁰ Janet Burnett Grossman, **Greek Funerary Sculpture: Catalogue of the Collections at the Getty Villa**, 2001, Los Angeles: J. Paul Getty Museum, s. 15-17; Matheson, s. 26.

yüzyılın sonlarından itibaren iki figürlü betimlemeler motifin cenaze törenlerinde ortaya çıktığını düşündürmektedir.⁸¹

Çok figürlü kabartmalı Attika mezar stelleri, yüzyılların başında ortaya çıkmaya başlamış, ancak kullanımları azalmış ve İÖ 5. yüzyılın sonlarına kadar canlı tutulmamıştır. Kısıtlamalar lükse karşı yasalarla ilişkilendirilebilir. İonia'da varlıkları neredeyse sürekli olarak kanıtlanmaktadır.⁸² Ayrıca, dexiosis hareketi ile bağlantılı sakallı bir adamla bol dökümlü bir kadını gösteren Pherai'den bir stel vardır. Bu Teselya steli ve bir kaçının Attika'nın iki figürlü stelinin öncüleri olarak gösterilir ve bu tür mezar işaretleyicileri olarak erken dexiosis örneklerindendir.

Aile sahnesi arkasında İÖ 4. yüzyılda, en yaygın tasvirleri dexiosisin kompozisyon şeması, İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış bir çiftin tasviri ile değiştirilmiş, tüm dexiosis tasvirlerinin yaklaşık üçte ikisini oluşturmuştur.⁸³ Bu sahnelerde çocuklar hariç her yaştan insan figürü gösterilmektedir. El sıkışan çocuklar sporadik olarak mermer lekythos üzerinde yer almaktadır, ancak bu biçimi ile Hellenistik Dönem'e kadar steller üzerinde görülmemiştir.

Mezar anıtları üzerindeki figürler ayakta durmuş ya da oturmuş farklı şekillerde ortaya çıkmışlardır. Oturmuş bir figürün motifi, klasik stellere kadar yaygın değildi ve çeşitli anlamlara gelebilirdi. Bazen, merhum veya sahnedeki ana figür için bir gösterge olarak anlaşılmaktadır. Cinsiyet, duran figürlerin yorumlanmasında hiçbir rol oynamasa da, oturan figürlerle aksi durumdadır.⁸⁴ Oturmuş bir kadın figürü, oturmuş bir erkek figüründen daha derin bir anlam ifade ediyor gibi görünmektedir.

Oturmuş bir figürle en sık görülen dexiosis tasviri, oturmuş bir kadını ve karşısında duran, tüm betimlemelerin üçte ikisini içeren bir adamı gösterendir. Bunu, oturan bir kadının, el sıkışan bir kadınla ayakta durmasıyla bağdaştırılabilir.⁸⁵ Oturmuş bir kadın figürü, 4. yüzyılın sonlarına kadar dexiosis sahneleri için tipikti, ancak aynı zamanda mezar işaretleri üzerinde tek başına da görünmektedir. Oikos ve

⁸¹ Andreas Scholl, **Die attischen Bildfeldstelen des 4. Jhs. v. Chr. Untersuchungen zu den kleinformatigen Grabreliefs im spätklassischen Athen**. Mann, Berlin, 1996, s. 93

⁸² Nikolaus Himmelmann, **Attische Grabreliefs**. Wiesbaden: Westdt. Verl. 1999, s. 22

⁸³ Schmaltz ve Salta, s. 153; Breuer, s. 26

⁸⁴ Reinhard Stupperich, **Stadtbeiräbnis und Privatgrabmal in klassischen Athen**: Inaugural-Dissertation. Münster. Westfälischen Wilhelms-Universität, 1977, s. 88

⁸⁵ Breuer, s. 26.

aileden sorumlu evli bir kadını sembolize eden daha derin bir anlamı olan ortak bir imaj türü haline gelmiştir.⁸⁶

Klasik döneme ait mezar kabartmaları sıklıkla çok figürlü sahneler sergilemiştir. İÖ 4. yüzyıldan bu yana, dexiosis tasvirlerinin yarısında ek figürler daha sık görülmüştür.⁸⁷ Küçük figürler sadece akrabaları değil aynı zamanda hizmetkârları, yani bu dönem için tipik olan bir oikosun üyelerini temsil etmektedir.⁸⁸ Bu figürler, el sıkışan iki ortağın kompozisyonu açısından önemsiz görünmektedir, ancak ölen kişiler için aynı derecede önemli olabilir.

Çok figürlü sahneler arasında en baskın olanı, arka planda kadın figürü olan üç figürlü sahnelerdir.⁸⁹ Üç veya daha fazla figürlü kabartmalar genellikle iki kuşak gösterir.⁹⁰ Kadın bir anne, bir eş veya başka bir aile üyesini, örneğin bir kardeşini temsil etmiş olabilir. Bir kadın hizmetçinin figürü de yaygındır. Bir diğer ortak küçük figür baba rolündeki sakallı bir adam olarak gösterilebilmektedir. Daha az yaygın olanı, ana figürlerden uzak duran genç bir kız ve küçük bir çocuktur. Üçüncü figür, genellikle ana figürlerden birinin yanına veya arkasına veya el sıkışma motifinin arka planında sahnenin ortasına yerleştirilmektedir. Sahneye iletişimsel bir hareketle katılmış olabilir, örneğin figürlerden birinin omzuna veya çenesine dokunuyor olabilir.

Rölyef tekniğine gelince, arka plan figürleri alçak kabartma şeklinde şekillendirilmiş olabilir ve silüetleri sıklıkla ön plan figürleriyle örtüşmüştür. Üçten fazla figürü olan korunmuş tasvirler ayrıca sayısız ve hatta çeşitlidir. El sıkışan iki ortağın yanı sıra kadınları, erkekleri, ailenin yaşlı üyelerini, kız ve erkek çocukları ve hatta küçük çocukları gösterirler. El sıkışan çift tüm gruba hükmeder, oturan kişi en etkileyicidir. Lüks cenaze törenlerinde, naiskos stellerinin rölyefleri üzerinde aile imajlarının gelişimi, İÖ 4. yüzyılın ortalarında, genellikle dört ve daha fazla figür

⁸⁶ Diana Burton, Public memorials, private virtues; women on classical Athenian grave monuments, **Mortality** 8/1, 2003, ss. 20-35.

⁸⁷ Marion Meyer, Gesten der Zusammengehörigkeit und Zuwendung zum sinngeladenen attischen Grabreliefs in klassischer Zeit. **Thetis** 5/6, 1999, s. 116; Scholl 1996, s. 167.

⁸⁸ Davies, s. 628.

⁸⁹ Schmaltz ve Salta, s.146.

⁹⁰ Johannes Bergemann, **Demos und Thanatos: Untersuchungen zum Wertesystem der Polis im Spiegel der attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jhs. v. Chr. Zur Funktion der gleichzeitigen Grabbauten**, Biering & Brinkmann, München, 1997, s. 87.

betimlediklerinde doruğa ulaşmıştır. Bu dönemde birden fazla figür içeren adalet kabartmaları, muhtemelen model olarak kullanılmıştır.⁹¹

Dexiosis motifinin yanı sıra, mezar stellerinin ikonografisi diğer hareketler bakımından zengindir. Özellikle İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çiftin veya küçük figürlerin başka hareketleri betimlenmiştir.⁹² Bu eşlik eden hareketler, şefkat ve hassasiyet ifadeleri olarak anlaşılmaktadır. El sıkışma motifinin anlamı değiştirilmeden figürlerin kişisel duyguları gösterilmiştir. Bunlar için tipik olarak figürlerden biri tarafından başlatılmış olmaları ve diğerinin tepkisine bakmaksızın amaçlarını korumuşlardır. Omuza uzamış bir el, eğik bir kafa, çeneye veya kola dokunarak yapılmış hareketler ile aradaki duygu anlatılmıştır. Sıkça görülen oturma şekli, ölen kişiyi, oikoslardan sorumlu olan kişi olarak vurgulamaktadır.

Figürün üzerinde oturduğu bir sandalye ve ayak dayaması için konulan iç mekân mobilyaları, hane halkını temsil etmektedir.⁹³ Ayrıca, kadının kullandığı genellikle elinde tuttuğu mücevher kutusu, ayna veya küçük kutu gibi günlük kullanım eşyaları da tasvir edilmektedir. Bir kadın hizmetçinin figürü, başka bir tanımlayıcı elementtir. Hanımefendi için bu aksesuarları tutabilirdi, çünkü hane halkının bir üyesi olarak mekânı belirlemiş ve onun varlığı ailenin servetini ortaya koymuştur. Kadın genellikle bir çocuk tutmaktadır. Yukarıda belirtilenler çalışılan betimlemelerin iç alanla açıkça bağlantılı olduğunu göstermektedir. Kadın figürlerin egemenliği, temel sosyal birim olarak oikosların cenaze alanında da vurgulanmasından kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Erkek figürler, İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekrar steller üzerinde görülmeye başlamıştır.

Diğer dönemlerde el sıkışma hareketi Hellenistik Dönem'deki ortak cenaze tasviri repertuarına ait değildi. İstisnai bir durum olarak, Ionia'dan gelen cenaze stelleri ve Klasik Dönem'den itibaren tür devamlılığını gösteren Kiklادلardır. En yaygın kombinasyon hala bir çiftken, aynı cinsiyet çiftleri daha nadir idi.⁹⁵

Çok figürlü stellerde, en küçük ortak figür, küçük boyutlarda tasvir edilen ve asla dexiosis hareketiyle ölümlerle bağlanmayan bir hizmetçiydi. Çiftlerin tasvirlerinin baskın olması ve tüm yaş kategorilerinin tasviri olduğu gerçeği, evlilik ilişkilerinin

⁹¹ Grossman, s. 13.

⁹² Breuer, s. 32.

⁹³ Schmaltz ve Salta, s. 66.

⁹⁴ Robin Osbourne, **Athens and Athenian Democracy**. University of Cambridge, 2010, s. 262

⁹⁵ Breuer, ss. 32-36; Schmaltz ve Salta, s. 103.

en sık görülen tasviri olan aile bağlarının devam eden önemini göstermektedir. Ancak, motif daha derin ilişkileri ifade etmekten vazgeçmiş ve önceki dönemlerden de bilinen sivil erdemleri sunan görüntü düzeyine indirgenmiştir. Klasik Dönem bulgularından farklı olarak el sıkışma motifi, vatandaşlarla sınırlı değildi. Figürler önden tasvir edilmiş ve duruşları belli bir sertliğe sahiptir. Klasik Dönem'e ait dexiosis sahnelerinde ortak olarak görülen oturmuş figürler nadir hale gelmiştir.

Dexiosis tasvirleri İÖ 4. yüzyılda olduğu gibi uyumu ve canlılığı hissettirmemiştir. Çift, genellikle izleyiciye yönelmiş, başları birbirlerine doğru çevrilmiştir. Bu duruş doğal bir görünümde değildir. Oturma pozisyonu, profil görünümü ve figürlerin fiziksel yakınlığı gibi motifle ilgili tüm klasik gelenekler kaybolmaya başlamıştır. Görüntünün içeriği daha soyut hale gelmiş ve figürler artık sahnede birbirleriyle uyum içerisinde görünmemektedirler.

Tokalaşma motifi, Klasik Dönem sonunda Güney İtalya ve Sicilya'ya kadar yayılmıştır.⁹⁶ Bu motif genellikle bir kadını bir kadınla birbirine bağlar, ancak çeşitli istisnalar da vardır. Bazen cenaze tasvirlerindeki motif, Paestum'da⁹⁷ ayrılan bir askere ait cenaze resmi veya bir selamlama⁹⁸ olarak ayrılmaya işaret etmektedir. İÖ 4. yüzyılda Etrüsk cenaze sanatında, dexiosis genellikle tuf, terrakota veya kaymaktaş küllerinde, taş lahitlerde ve bazen de mezar resimlerinde görülür.

Anlamı; düğün, ayrılmak ve tekrar buluşmak olan bu sahne, Yunan sanatıyla paralellikler göstermektedir. Dextrarum simgesinin, Roma sanatının çeşitli alanlarında, örneğin duvar resmi, nümismatik ve rölyef heykellerinde görülmesi, ifade edebileceği çok çeşitli anlamları açıkça göstermektedir. Toplantı ve ayrılma temalarının yanı sıra, tokalaşma uyumu, yakınlığı, dostluğu ve sadakati ifade etmektedir. Sağ el, sadakat tanrısına teslim edildiğinden, siyasi nitelikteki sahnelerde, el sıkışması bir sözleşmenin bitiminde siyasi uyumu temsil etmektedir. Hareket, ilk yüzyılda olduğu gibi erken dönemlerde mezar kabartmaları üzerinde ortaya çıkmış ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde, mezarlarda ve mezar sunaklarında görüntülenen ortak bir motif haline gelmiştir.

⁹⁶ Paul Zanker, **Hellenismus in Mittelitalien**. Akademie der Wissenschaften in Göttingen, 1976, s. 169.

⁹⁷ Claude Nicolet, **The word of the Citizen in Republican Rome**. Berkeley/Los Angeles: University of California Press. 1962, s. 474.

⁹⁸ Davies, s. 630.

Dextrarum iunctio, her şeyden önce, genel olarak düğün ve evlilik bağının sembolü olarak anlaşılan erkek ve kadına katılmak için kullanılmıştır.⁹⁹ Evliliğin sunulması, esas amaç evliliğin meşruiyetini sunmak olabilirdi, yani düğünün belirli bir törensel eylemi betimlemek için geçerli yasal normlara uygun olarak gerçekleştirildiğini göstermek için Roma toplumu için büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁰ El sıkışırken veya ölümden sonra bile ilişkinin sürekliliğini vurgulamaktadır. Benzer sahneler için olası başka bir açıklama, concordia erdeminin somutlaşmış örneği olarak evlilik uyumu alegorisi olabilir. Antonin Dönemi'nde, dextrarum iunctio, emperyal çiftin uyumunun bir sembolü haline gelmiştir.¹⁰¹ Çok sayıda araştırmacı, erdemlerin düğün töreninin anlatı gösterimine tasvirini tercih etmektedir. Erdemler, yaşamları boyunca onları takip eden uygun Roma vatandaşının ideal bir sunumu idi ve bu şekilde evlilik, özel duygusal anlamda içten mutluluğu ve uyumu göstermiştir.¹⁰² Ebeveyn veya kardeşler arasındaki bir aile ilişkisini ve arkadaşlığı gösteren motif daha az yaygındır.¹⁰³

Klasik Dönem mezar stellerinde motif, hem cenaze sanatında hem de çağdaş düşüncede geçerli olan kriterleri karşılayan karakteristik sembolizmi için sıklıkla kullanılmıştır. El sıkışma hareketi, tüm aile üyelerinin tasvirlerinde yaşlarına ve cinsiyetlerine bakılmaksızın ve çeşitli kombinasyonlarda kullanılmıştır. En yakın akrabalar, çocukları olan ebeveynler ve evli çiftler en sık karşılaşılan ilişkilirdi. Evlilik bağının mühürlenmesi toplumun temel dayanağının atıldığı anlamına geldiği için evli bir çifti temsil eden kadın ve erkeğin tasviridir.¹⁰⁴ Klasik Dönem boyunca dexiosis sahnelerinde hüküm süren bir figür, Yunan toplumunun temel birimi olan oikosu simgeleyen geleneksel bir görüntü tipi olarak oturan bir kadındır.

Mezar stelleri üzerindeki Klasik Dönem kadın figürleri, her şeyden önce, özel erdemleri yansıtan, bir bütün olarak kente fayda sağlayan, gelişen ve uyumlu bir

⁹⁹ Stephen D. Ricks, Dexiosis nad Dextrarum Iunctio: The sacred Handsclap in the classical and early Christian world. **The Farms Review** 18/1, 2006, ss. 431-436.

¹⁰⁰ Karen K. Hersch, **The Roman Wedding: Ritual and Meaning in Antiquity**. Cambridge/New York: Cambridge University Press, 2010, s. 200.

¹⁰¹ Louis Reekmans, La 'Dextrarum Iunctio' dans l'Iconographie Romaine et Paleo-chretienne, **BulComm** 31, 1958, ss. 69-73.

¹⁰² Anna Marguerite McCann, **Roman sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art**. Met Museum, New York, 1978, s. 126.

¹⁰³ Davies, s. 634, Stupperich, s. 145.

¹⁰⁴ Amy Claire Smith, The politics of weddings at Athens: on iconographic assessment. **Leeds international classical Studies** 4/1, 2005, ss. 1-32.

hane ortamı sağlayan, devletin refahına katkıda bulunan kişi olduğu için cenaze törenlerinde kadınlar kamusal alanla ilişkilendirilebilmektedir.

Mezar kabartmaları üzerindeki dexiosis motifi çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Figüratif kombinasyonlar ve kompozisyonlar, geleneksel olduğu kadar az tercih edilen tasvirler de mevcuttur. İÖ 5. yüzyılın son dördüncü çeyreğinde klasik stel serisinin başlangıcından itibaren, mezar stelleri üzerinde el sıkışma hareketi aile üyeleri arasında gerçekleşmektedir. Aile tasvirleri iki ila beş figürden oluşan kompozisyonlardır. En sık görülen tasvir, oturan bir kadın ve ayakta duran bir adam tarafından temsil edilen evli bir çiftinkidir. Bu tasvir, İÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında sona ermiştir. Bir başka geleneksel tasvir, ebeveynleri ve oğullarını temsil eden bir kadın figürünün varlığında oturan bir adamla ayakta duran bir adamdır. Başka figürlere sahip olmayan bekâr erkekler, klasik stel dizilerinin başından beri en çok ayakta durarak gösterilmektedirler. Daha sonra, genellikle biri oturmuş olan babası ve oğlunu temsil eden, genellikle sergilenen iki adam vardır. Genel olarak anne ve kızı temsil eden iki kadın figürü daha az görülmekte ve genellikle biri oturur pozisyonda tasvir edilmektedir.

Mezar kabartmalarında dexiosis, ölen kişiyi ya da iki ölen kişiyi resmetse de, kalıcı bir bağı sembolize etmektedir. Sahne belirli bir zaman için geçerli değildir, çünkü yalnızca fiziksel bağları değil, aynı zamanda ölümden sonra devam eden ilişkileri de anlatmaktadır. Geçmişte var olan ve gelecekte de devam edecek olan figürler arasındaki bağ sadece iki figür arasında değil, bir parçası oldukları tüm topluluk düzeyinde tasvir edilmektedir. El sıkışma hareketi bu bağı anlatan güçlü bir sembolize etme şeklidir.

Özel mezar anıtları dışında, sağ el sıkışan askerleri betimleyen kamu cenaze kabartmalarında dexiosis ortaya çıkmıştır. Bu kamu kabartmaları beyaz zemin lekythos, klasik stel serisi ve mermer vazolardan daha önce geldiği için, kamu kabartmalarının model alındığı düşünülmektedir. Dexiosis sahnesi ilk olarak, politik bir bağı mühürlenmesini betimleyen kabartma bezemeli, halka açık anıtlarda ortaya çıkmış ve muhtemelen daha sonra mezar stellerinde işlenmeye başlamıştır. Dexiosis sahnesinin çeşitli sanat formlarında ortaya çıkması, yorumunu önemli ölçüde genişletmektedir.

Yazılı kaynaklarda, anıtlarda ve heykel gruplarında dexiosis sahnesi açık bir ideolojik mesajı ifade ederken, daha sonra duvar resimlerinde de benzer sahneler ortaya çıkmıştır. El sıkışma betimlemeleri Yunan sanatında ortak bir ikonografik özellik olarak başlaması, hem mitolojiden hem de günlük yaşamdan hikâyeler betimleyen vazo resim sahnelerine geri dönmektedir. Çeşitliliği fazla olduğu için, el sıkışma durumları da farklıdır. Motifin yorumlanması için, vazo üretilirken, temanın mitolojik mi yoksa tür mü olduğu, katılımcıların kimler olduğu, sahnenin arka planı ve diğerleri gibi bazı faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. İÖ 5. yüzyılda daha yaygın hale gelmiş ve yayılarak günlük yaşamın tasvir edildiği sahnelerde yer almaya başlamıştır.

6.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER

Sahnenin sağında cepheye dönük kısa boylu bir erkek hizmetçi görülmektedir. Sağ kol sol göğüs üzerinde, sol kolu önünde ve elinde saplı bir kâse tutmaktadır. Aynı duruş İÖ 50/40'lı yıllara tarihlenen mezar steline görülmektedir. Şölen sahnesinin tasvir edildiği niş içerisinde, sahnenin sağında cepheye dönük erkek hizmetçi yer almaktadır. Kısa chiton giysili figür, hafif sağına dönük durmaktadır. Vücut ağırlığı sol bacağına, sağ bacağı yanda solu üzerinde çapraz durmaktadır. Sağ eli sol göğüs üzerinde, sol kol aşağıda sarkmaktadır.¹⁰⁵ Bu duruş biçimi özellikle Doğu Grek Hellenistik mezar stellerinde sık görülür. Hellenistik Dönem boyunca Yunan plastik eserlerinde yoğun olarak betimlenen duruş, İÖ 2. yüzyılda mezar stelleri üzerinde yaygın hale gelmiştir.

Benzer örnek Bursa Müzesi'nde korunan farklı bir mezar steli üzerinde görülmektedir. Sağ kol çapraz olarak sol göğüs üzerinde, sol kol yan aşağıdadır. Stelimizdeki figürden farklı olarak bacaklar üst üste çapraz bağlanmamış, iki yana açık durmaktadır. Stelimizde olduğu gibi servise hazır bir şekilde sol elinde saplı bir kase taşımamaktadır.¹⁰⁶ Sakilerin bu duruşları üzgün ve yaslı duruş olarak tanımlanır.¹⁰⁷ İÖ 4. yüzyıla kadar geri giden bu tip, bir elin çapraz omuz üzerinde

¹⁰⁵ Şahin, Lev. LXV, KB 4.

¹⁰⁶ Şahin, Lev. II, TA 3.

¹⁰⁷ Gerit Kokula, *Marmorlutrophoren*, 179 vd., L 85 Taf. 22, 1-2, Berlin, Gebr. Mann, 1984.

durması, boşta kalan kolun aşağı sarkmasıyla sık rastlanılan bir duruş olduğu söylenemez.

Erken dönem mezar stellerinde görülen ayna, kalathos gibi nesneler ve üzüntülü, yaslı duruş, Roma Dönemi'nde çok yönlülük kazanmıştır. Kız hizmetçilerde görülen üzüntülü duruşlar yok olmuş, ellerinde tepsi veya yiyecek taşıyarak ya da yemek masasının yanında ayakta tasvir edilirler. Sahnenin solunda diphros üzerinde oturan kadının yanındaki kısa boylu hizmetçi figürü bu tanıma örnektir. Figür sağa dönük, elinde kalathos taşımaktadır. Kyzikos'ta bulunmuş İÖ 120/110'lu yıllara tarihlenen mezar steli üzerinde işlenen kız hizmetçi betimi form ve stilistik açıdan stelimizdeki figürle oldukça benzerlik göstermektedir. Hanımının oturduğu diphrosun yanında, sağa dönük ayakta duran figür elinde kalathos taşımaktadır. Üzerinde uzun chiton giysilidir. Giysinin belden aşağısı dikey ince çizgiler halindedir.¹⁰⁸

Kline üzerinde üç erkek figürü uzanır pozisyonundadır. Soldaki figür sola doğru, sol kolu üzerinde durmaktadır. Sol kol dirseği ile yastığa dayanmış elinde kâse tutmaktadır. Giysinin sol kolu dirseğe kadar sıvalıdır. Kıyafetin ön üst kısmı sanki boynunda şal varmış gibi boğum boğum V şeklinde dökülmektedir. Belden aşağısı yatay çizgiler halinde chimation ile örtülüdür. Sağ kol, sağ bacağı üzerinde uzanmaktadır. Ortadaki figür vücudun üst kısmı cepheden tasvir edilmiştir. Kâse taşıdığı sol kol dirseğini yastığa dayayarak destek almaktadır. Sağ kolu ise ön tarafta klinenin kenarından tutmaktadır. Chimation vücudun solunu örterek, sağ kısmı açıkta bırakarak chimation görülmektedir. Sağdaki figür ise pilastere dayanmış ikiye katlı yastığa sol koluyla yaslanarak uzanmaktadır. Sol elinde yastık üzerinde kâse tutmaktadır. Sol kol bileğinden kline yastığına chimationun ucu sarmaktadır. Sol eli ise önünde uzanan erkek figürünün sol omzundadır.

Sahnenin solunda sağ profilden tasvir edilmiş oturan bir kadın figürü tasvir edilmiştir. Baştan inen chimation sağ kola sarılarak, kol kucak üzerinde uzanmaktadır. Sol ise boyun hizasında chimationun kenarından tutmaktadır. Yerden yüksek bir podyum üzerinde uzanan bacaklar giysinin uzun olması sebebiyle görülememektedir. Sağ bacağın hafif ileri uzatılmış olduğu chimationun sağ kalçadan inen kıvrımlarından anlaşılmaktadır. Sol bacak daha geride kalmıştır.

¹⁰⁸ Rijksmuseum, Leiden, Envanter No: Pb. 53, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1933 Taf. 279.

İkinci niş alanında ayakta cepheden iki erkek figürü betimlenmiştir. Soldaki chiton üzerine chimation giysilidir. Kollar ön aşağıda karın üzerinde ve kollar birbirine bağlı durmaktadır. Vücut ağırlığı sol bacağı üzerindedir. Sol bacağın sola doğru hafif açık durması giysinin gergin durmasını sağlamıştır.

Sağdaki figür cepheden, chiton üzerine chimation giysilidir. Chimation vücudun sol kısmını omuzdan itibaren sararak vücudun sağ tarafını açıkta bırakmıştır. Sol omuzdan gelen chimationun ucu sol kola sarılarak dökülmektedir. Açık kalan sağ kısımda kısa kollu chiton rahatlıkla görülmektedir. Sağ kolunu yanındakine uzatmıştır. Tüm sanat formlarında geçerli olan temel anlamıyla, sağ el sallama hareketi iki kişiyi birbirine bağlar ve resmi veya özel bir düzeyde, çeşitli durumlarda ve çeşitli nedenlerden kaynaklanan özellikli bir ilişkiyi sembolize eder.

YEDİNCİ BÖLÜM

STEL 6

7.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 6: Büst Stel.

Envanter No: 2002-137

Ölçüler – Yükseklik: 89cm; **genişlik:** 42cm; **kalınlık:** 10 cm.

Malzeme: Mermer

Korunma Durumu: Orta düzeyde korunmuş. Tepe akroterleri kopmuş, stel yüzeyi silik olup detaylar net değildir. Yer yer çatlaklar görülmektedir. Yazıt aşınmadan dolayı okunamamaktadır.

Müzeye Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Bursa

Yazıt: Okunamamaktadır.

Tanım: Bursa’ da bulunmuş olan mermer stel Roma dönemine tarihlenmektedir. Üçgen bir alınlığa sahip olup tepe akroterleri kopuktur. Alınlık içerisinde bir rozet yer almaktadır. Stel aşağıdan yukarı doğru genişlemektedir. Alınlığın altında yüksek kabartma büst şeklinde iki figür görülmektedir. Figürler cepheden verilmiştir. Yuvarlak yüz hatlarına sahip oldukları görülmekte fakat detaylar anlaşılamamaktadır. Alt kısımda aşınmış altı satırlık bir yazıt bulunmaktadır.

Karşılaştırmalar: Fikret Özcan, Isparta Müzesindeki Yerel Stilde Bazı Roma Dönemi Mezar Stelleri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2014, Sayı: 32, s. 143-154, envanter no: 13.7.09, Res. 4a-4b. Bursa Arkeoloji Müzesi, envanter no: 2555. Mehmet Şahin, Lev. LXXI, Musee national du Louvre- Paris, Magazin, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1603 Taf. 308.

Tarihlendirme: İS 150-180.

7.2. SAHNE

Roma Dönemi’nde Anadolu mezar mimarisi incelenirken, Hellenistik Dönem mezarlarıyla bağdaştırma yapıldı. Fakat mezarlara bırakılan mezar hediyeleri, lahitler ve mezar taşlarına işlenen sembolik amaçlı tasvirler incelendiğinde bu durum değişiklik göstermektedir. Roma Dönemi’ne tarihlenen büst biçiminde yapılan insan

kabartmaları, Erken İmparatorluk Dönemi ile beraber Roma sanatında ortaya çıkan yeni ürünler olarak ele alınmıştır. Hellenistik Dönem’de ise büst kabartmalar dönemin heykel sanatı ile aynı grupta incelenmektedir. Genelde üç kadının betimlendiği büst kabartmalar yanlış anlaşılabilir moiralar olarak tanımlanmıştır. Stelin moiraları nitelendirmesi için, moiralara ait simgesel objelerin veya bağlantılı yazıtların bulunması gerekmektedir. Üç kadın büstü dışında, bir kadın-bir erkek veya bir kadın-iki erkek büstünün olduğu örnekler de mevcuttur. Büst stellerdeki Roma etkisi, İS 1. yüzyılla birlikte figürlerdeki imparator saç modelleri ve yüz ifadelerinde görülebilmektedir.¹⁰⁹

Cenaze yapıları ölen kişilerin sosyo-ekonomik durumunu belirten simgesel ürünlerdir. Daha çok aristokrat sınıftan kişiler kendi mermeriyle lahit yaptırarak, mesleklerinden ziyade ölüyle özdeşleştirilen ve ölüyü yücelten mitolojik kahramanların ve konuların betimlendiği temalar tercih etmektedir. Roma’da İÖ 1. yüzyılın ilk yarısında kölelikten azat eden alt kesimden kişiler ise daha somut olana yönelerek icra ettiği mesleğini sunarak bir yerlere geldiğini gösterme çabası içinde olur. Merkez yerlerin plastik sanatında tasarlanan kompozisyon, taşra kesimin sanatsal üretimine hâkim olurken, merkezi yerlerin sanatında kendini yineleme söz konusudur. Taşra kesim ise merkez yerlerin plastik sanatından aldığı kompozisyon ve tasvirleri değiştirerek, bir süre sonra merkez sanatı gibi kendilerini yineleyene dek belli bir gelenekleri olmadıklarını kanıtlamaktadır. Taşra plastik sanatının kendi yerel kimliği ile büyük merkezlere de etki ettiği söylenebilir. Bu da yerel olan cenaze yapılarını ve ikonografiyi sadece taşra kesimin tercih etmediğinin göstergesidir.¹¹⁰

Stelimizdeki figürlere bakıldığında taşra sanatının bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Hayattayken kendini yeterince ifade edemeyen birey, öldükten sonra öteki dünyaya geçişi kendine verilen son şans olarak görüp bu şanstı yararlanma gayesinde. Bu sebeple, aslında mezar stelleri bireyin kendini ifade edebilmesi için kullanılabileceği son araçtır. Hellenistik Dönem’de başlayıp Roma İmparatorluk Dönemi’ne varan süreç içinde, imparatorların azat ettikleri kölelerin meslekleri ile ilgili betimleri ve eşlerini steller üzerinde görebilmekteyiz. Bu görüşle varacağımız yargı için, İmparatorluk Dönemi’nde mezar kabartmaları üzerinde döneme özgü olan

¹⁰⁹ Taner Korkut, *Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit*, Özet, ADALYA, NO. IV/ 1999-2000.

¹¹⁰ Özcan, s. 149, Dn. 23.

tasvirler görülse de, aslında asıl amaç estetik değil, mezar stelleri üzerinde en ucuz şekilde kendini ifade edebilmek olduğunu öne sürebiliriz.

Hellenistik Dönem’de görülen katlı stellerin en üst kısımlarında mezar sahiplerinin büstlerinin olduğu örnekler görülmektedir. Büstlerin olduğu stel örnekleri daha çok Bithynia, Mysia, Smyrna ve Pamphylia’da karşımıza çıkarken farklı bölgelerde de görülmektedir. Katlı stellerin üst kısımlarında işlenen büstler, ölen kişinin yaşayan yakınları tarafından uğurlamasıyla ilgili olduğu düşünülürken bir teknik zorunluluk da olabilir. Uğurlama amaçlı olan tasvirler köken olarak Anadolu’da Smyrna ve Pamphylia’yı göstermektedir.¹¹¹

Manyas’ın Hamamlı köyünde bulunan iki katlı mezar steli ilk kabartma alanında verilen iki erkek büstü, ölen kişilerin büst tasvirlerine örnek olarak verilebilir. Mermerden yapılmış dor başlıklı stel, arşitravlı katlı naiskos steldir. Yüksek kabartma tekniğinde yapılmış ilk alanda cepheden iki erkek figürü tasvir edilmiştir. Sağdaki figür soldakine göre daha büyük yapılmış ve verilen iki büst Palliatus tipinde işlenmiştir. Çarpma, kırılma sonucu figürlerin yüzlerinde ve vücutlarında aşınma meydana gelmiş, detaylar yok olmuştur. Stel İS 1. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir.¹¹² Aynı benzerlik Kyzikos’ta bulunmuş bir kadın ve bir erkek büstlerinin işlendiği stelde görülmektedir. Basık dor başlılığına sahip pilasterli ve arşitravlı katlı stelin ilk kabartma alanında yer alan büstler, cepheye dönüktür. Erkek Palliatus tipinde, saçı arkadan alına doğru taranmış, sağ el chimationa sarılı sol göğüs üzerinde tasvir edilmiştir. Kadın büstü, saçın ön kısmını açıkta bırakan chimation giysilidir. Saçları ortadan ikiye ayrılarak arkaya doğru taralıdır. Kadının kolları stelimizde olduğu gibi betimlenmemiştir. Paris’te Louvre Müzesi’nde sergilenen stel İS 50 yılına tarihlenmiştir.¹¹³

¹¹¹ Süleyman Atalay, *Side’den Moira Kabartmalı Bir Mezar Steli Parçası Üzerine Düşünceler*, Thoughts On A Grave Stele With Moira Relief From Side, s. 192.

¹¹² Şahin, Lev. LXXII, KB 18.

¹¹³ Şahin, Lev. LXXI, KB 17.

7.3. FİGÜRLER VE BEZEKLER

İÖ 3. yüzyıl alınlıklı stellerde, resim alanı yüzeysel olup figürler alçak kabartma tekniği ile yapılmaktadır. Alınlıkla resim alanı arasına geniş yapılan bir arşitrav alanından, çizgisel olan masif bloğa geçiş yapıldı. Tepe ve kenar akroterleri birlikte verildi. İÖ 2. yüzyıla gidildikçe resim alanı kenarlara doğru genişleyerek kabartmalar derinlik kazanmıştır. Kabartmalar daha heykelvari işlenmeye başlamıştır. Roma dönemine gelindiğinde erken dönemlerde büyük yapılan arşitravın ortadan kalktığı görülmektedir. Alınlık masif blok üzerine işlenerek, dikey ve yatay çizgiler plastik sanata daha uygun hale gelmiştir. Daha önceleri boş olan tympanonun orta kısmı dönemin modasına uygun olarak kalkan, çelenk, çiçek veya rozet motifleri ile doldurulmaktadır.

2002 yılında müzeye gelen memerden yapılmış mezar stelinde büst olarak gösterilen cepheden iki şahıs tasvir edilmiştir. Tasvirlerin büst şeklinde olduğu alttaki silme şeklindeki sınırlamadan anlaşılmaktadır. Figürlerin kulak arkasına alınmış saçları alına doğru taranarak peruk gibi durmaktadır. Yuvarlak yüz hatlarına sahip figürler cepheye dönük durmaktadır. Sağdakine nazaran soldaki figür daha küçük yapılmıştır. Sağdaki figürde silik bir sakal görülebilmektedir. Figürlerdeki işçiliğin iyi olmamasından dolayı ve aşınmadan kaynaklanan netliğin olmaması stelin tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Genellikle sağ ellerin sol göğüse doğru verilmesi beklenen figürlerde kolların tasvir edilmediği görülmektedir. Soldaki büste sağ elin dirsekten kıvrılarak sol göğüs üzerinde olması beklenirken tasvir için belirlenen alanın sadece göğse kadar sınırlandırılması nedeniyle chimation kıvrımları eğri bir hat izlememektedir. Büst olarak betimlenen figürlerde vücut kıvrımlarının ve giysinin belirtilmemesi başların anlam taşıyıcı unsur olarak ön plana çıkmasına sebep olmaktadır. Sağ elin sol göğüs üzerinde durarak ölen kişinin iyi bir vatandaş olduğunu betimleyen bu duruşun olmaması, merkez illerin plastik sanatında rastlanmayan bir durumdur.

Benzer örnek Isparta Müzesi'nde korunan mezar stelinde görülmektedir. Kadın ve erkek büstlerinin tasvir edildiği stelde figürlerin kolları görülmemektedir. Soldaki kadın figürünün saçları ortadan ikiye ayrılarak arkada toplanmıştır. Kadının saç tipine göre eser İS geç 2. yüzyıl ya da erken 3. yüzyıla tarihlenmiştir. Erkeğin saç

tipi ise stelimizdekine benzer olarak arkadan alına doğru taranmıştır. Figürün sakallı olduğu düşünölmektedir. Chimation vücudun sağ kısmını açıkta bırakarak sol omuzdan aşağı inmektedir.¹¹⁴

¹¹⁴ Fikret Özcan, **Isparta Müzesindeki Yerel Stilde Bazı Roma Dönemi Mezar Stelleri**, SDÜ Fen Edebiyat Faköltesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2014, Sayı: 32, s. 143-154, envanter no: 13.7.09, Res. 4a-4b.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

STEL 7

8.1. KATALOG BİLGİLERİ

Katalog No. 7: Aile Steli.

Envanter No: 2009/69

Ölçüler – Yükseklik: 117cm; **genişlik:** 52cm; **yükseklik:** 15cm

Malzeme: Mermer.

Korunma Durumu: Yoğun olarak aşınmış durumda, saplama kısmı kırık ve detaylar belirsiz. Yazıt aşınmadan dolayı net değildir.

Müze Geliş Şekli - Buluntu Yeri: Bağış yoluyla gelmiş. Bursa- Kestel Narlıdere Köyü.

Tanım: Bursa'nın Kestel Narlıdere Köyünde bulunmuş olan stel, alçak kabartma tekniğinde yapılmıştır. Üçgen bir alınlığa sahip, alınlık içerisinde rozet motifi yer almaktadır. Köşe ve tepe akroterleri olup, stelin saplama kısmı aşınmış ve kırıktır. Alınlığın altında, ortada büyük bir çelenk motifi ve çelengin her iki yanında daha küçük birer rozet yer almaktadır.

Çelengin alt kısmında içe gömük dörtgen bir metop içerisinde ayakta duran cepheden tasvir edilmiş üç figür görülmektedir. Sol ve sağdaki insan figürleri ortadaki figüre göre daha uzun boyludur.

Sahnenin sağında ayakta duran bir kadın figürü görülmektedir. Chiton üzerine chimation giymiş olan kadının sağ kolu direktten kıvrılarak sol göğüs üzerinde, chimationun ucundan tutar vaziyette durmaktadır. Başlı chimation ile örtülü olmasına rağmen vücudunun üst ön kısmı açıktadır. Sol kolu dirsekten kıvrılarak karnı üzerinde durmaktadır. Kadın figürünün kıyafetten dolayı ayaklarının duruşu görülememektedir. Hafif soluna doğru eğimli durmaktadır.

Ortada genç bir erkek figürü yer almaktadır. Diğer iki yanında duran figürlere nazaran daha kısa boyludur. Ağırlık az da olsa sağ bacağa verilmiş, ayakta durmaktadır. Sağ kol dirsekten kıvrılarak sol göğüs üzerinde, sol kol ise dirsekten hafif kıvrılarak karnı üzerinde chimationun açılan kısmından tutar gibi durmaktadır. Sol göğüs üzerinde duran sağ el chimationun kenarından tutmaktadır. Figürün surat

ve boyun kısmı tamamen açıkta bırakarak chimation boyundan V şeklinde gelerek birleşmektedir. Yüz hatları tamamen belirsizdir.

Soldaki erkek figürü de diğer iki figürle benzer pozisyonda, sağ kol sol göğüs üzerinde, sol kol dirsekten kıvrılmış karnı üzerinde durmaktadır. Kabarık, arkadan öne doğru gelen peruk gibi duran saçlara sahip figür ayakta dümdüz durmaktadır. Figürler çok aşınmış olduğu için detaylar belirsizdir.

En altta ise okunamayacak kadar aşınmış altı satırlık bir yazıt yer almaktadır.

Karşılaştırmalar: <http://arkeofili.com/istanbul-arkeoloji-muzelerinde-gorulmesi-gereken-20-mezartasi/> . Resim 20. Apollonios'un Kızı Stratonika'nın Mezartaşı. Bursa Arkeoloji Müzesi, İnegöl Karalar mevkii Roma Dönemi Mezar Steli, Çağatay Çelik, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi (Seleukeia, Apollonia, Tymandos ve Konana) Alınlıklı Mezar Stelleri, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2017, Sayı: 42, ss. 45-65. İzmir Arkeoloji Müzesi, envanter no: 3562.

Tarihlendirme: İS 150-180.

8.2. SAHNE

Bursa'nın Kestel Narlıdere köyünde bulunmuş, 2009 yılında müzeye getirilen stelimiz dikkat çekicidir. Bir kadın ve iki erkek figürünün cepheden tasvir edildiği stel mermerden yapılmıştır. Figürlerin kıyafetleri chiton ve chimationdan ibarettir. Kadın başı ise tamamen örtülüdür. Bu giysiler mezar stellerinde en çok terih edilen giyisi olup İS 3. yüzyıl sonuna kadar figürler üzerinde tasviri devam etmiştir. Bu tür mezar stellerinin orta sınıftan kişilere ait olduğu bilinmektedir. Soldaki erkek figüründe chimation sağ kolu gergin şekilde sararak aşağı doğru dümdüz inmektedir. Ayaklar serbest şekilde dümdüz durmaktadır ve ayrıntıya yer verilmemiştir. Giyiside kıvrımlara yer verilmemesinden chimationun sıkıca sarılı olduğu anlaşılmaktadır. Kadın figüründe de herhangi bir detay üzerinde durulduğu söylenemez. Detayların azlığı ve yüz hatlarının tamamen aşınması stelin tarihlendirmesini zorlaştırmaktadır. Erkek tiplerinde saçlarda herhangi bir modelleme yoktur. Alınlığın altında yer alan büyük çeleng motifi figürlerin onurlandırılmaya nail olan bir aile olduğunu

göstermektedir. Hellenistik Dönem’den itibaren stellerde görülen cepheden duruşlar onurlandırmayı belirtmektedir.¹¹⁵

Kadının kıyafet ve duruşu İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen mezar taşı üzerinde görülmektedir. Beş insan figürünün tasvir edildiği kabartma alanında sahnenin merkezinde diğerlerine göre daha uzun boyda yapılmış iki kadın figürü göze çarpmaktadır. Kısa boylu figürlerin kıyafetleri ve ellerinde taşıdıkları sunu kaplarından hizmetçi oldukları anlaşılmaktadır. Solda duran kadın chiton üzerine chimation giysilidir. Başından inen chimation kenarı sağ kolunu sararak eli dışında bırakmıştır. Sol kol bileğe kadar chimationa sarılı, el chimation dışındadır. Sağ kol sol göğüs üzerindeyken, sol kol karında, dirsek kıvrık vaziyette durmaktadır. Stelimizdeki figürden farklı olarak vücut sol bacak üzerinde durmakta, sağ bacak boşta. İÖ 3. yüzyıla tarihlenen stel özenle yapılmış ince işçiliğin sonucu ortaya çıkmıştır.¹¹⁶

8.3. FIGÜRLER VE BEZEKLER

Kolların duruşuna bakıldığında Bursa’nın İnegöl ilçesinde Karalar mevkiinde bulunan Roma Dönemi’ne ait bir mezar steli¹¹⁷ ile oldukça benzer olduğunu söyleyebiliriz. Üçgen bir alınlığa sahip olan stelde alınlığın sağ ve sol üst kenarlarında birer çeleng yer alır. Alınlığın ortasında ise cehennemi simgeleyen bir Medusa başı tasvir edilmiştir. Dikdörtgen kabartma alanı içerisinde bir kadın iki erkek olmak üzere üç insan figürü tasvir edilmiştir. Figürler cepheden verilmiş, chiton üstüne chimation giysilidir. Sahnenin ortasında yer alan kadının başını örten chimation, sağ kola sarılarak sol omuz üzerinden dökülmektedir. Sağ kol dirsekten kıvrılarak öne doğru durarak chimationun dökülen kenarından tutmaktadır. Sağ ve soldaki figürler de aynı duruşu sergileyerek, sağ kol chimationla sarılı, sol kol dirsekten kıvrılarak chimationun dökülen kenarında tutarak vücudun ön kısmında durmaktadır. Diğer figürlere nazaran daha kısa boyda yapılmış soldaki erkek tasviri, başında peruk taşıyormuşçasına alına doğru taranmış kabarık saçlara sahiptir.

¹¹⁵ Özcan, s. 145, dn. 9.

¹¹⁶ İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde Görülmesi Gereken 20 Mezartaşı, Erman Ertuğrul, **20-Apollonios’un Kızı Stratonika’nın Mezartaşı**, <http://arkeofili.com/istanbul-arkeoloji-muzelerinde-gorulmesi-gereken-20-mezartasi/>, (16 Eylül 2015).

¹¹⁷ Bursa Arkeoloji Müzesi, İnegöl Karalar Mevkii, Roma Dönemi Mezar Steli.

Figürlerin surat detayları aşınmadan dolayı belirsizdir fakat sağdaki figürün kulakları dikkat çekici biçimde yapılmıştır. Kıyafetlerdeki kıvrımlar Kestel’de bulunan stelimize göre daha derin verilmesi sebebiyle daha net görülebilmektedir.

Form ve stilistik açıdan benzeri olan bir diğer örnek Kuzeybatı Pisidia Bölgesi olan Konana’da bulunmuş olan mezar stelidir.¹¹⁸ Biri kadın biri erkek olan iki figürün tasvir edildiği stelde figürler cepheden ve ayakta betimlenmişlerdir. Chiton üzerine chimation giyimli kadın figürünün başı tamamen kapalıdır. Başından sağ omzuna inen chimation sağ koluna sarılarak sol omuza yönelmiştir. Erkek figürünün de chimationla sarılı olan sağ kolu sol göğüs üzerinde, chimation sol omuzdan aşağı doğru akmaktadır. Figürlerin sol kolları sol yanda durmaktadır. Stelimizden farklı olarak figürler dikdörtgen bir platform üzerinde durmaktadırlar. Stelimizde kalan boş alanlar Konana stelinde görülmemektedir. Hatta Konana stelindeki iki figür dikdörtgen alanda sağ ve sol pilaterler arasında sıkışmış izlenimi vererek boşluk kalmayacak şekilde birbirine değecek biçimde betimlenmişlerdir. İki steldeki duruş ve kıyafetlerin sarınışı ölen kişilerin sosyal statü bakımından benzer konumda olduklarını belirtmektedir. Kıyafetlerdeki kıvrımlar, figürlerin duruşları ve mimari dekorlar dikkate alınarak İS 2.-3. yüzyıllara tarihlenmiştir.¹¹⁹

İzmir Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenen altı üstlü iki kabartma alanına sahip mezar stelinin ikinci kabartma alanında görülen sahne, stelimizdeki sahne ile benzerlik gösteren bir diğer örnek olarak gösterilebilir. Efes teritoryumunda Bayındır Çıplak köyünde bir tarlada bulunan stel 1955 yılında müzeye getirilmiştir. Alınlıklı naiskos formlu stel, kenarlarında korinth düzeninde iki sütunun desteklediği bir kemere sahiptir. İlk kabartma alanında kline üzerinde uzanan bir erkek, sahnenin solunda sağa dönük oturan kucağında çocukla bir kadın, diphrosun yanında kadın hizmetçi, sahnenin ortasında üzerinde yemeklerin bulunduğu üçayaklı bir masa, masanın solunda köpek ve sağında erkek hizmetçi tasvir edilmiştir. İkinci alanda ise ayakta yan yana duran cepheden üç erkek figürü betimlenmiştir. Figürlerin sağ elleri açıkta kalacak biçimde chimationun sağ omuzdan inen kenarı sağ kola sarılarak sol

¹¹⁸ Çağatay Çelik, **Kuzeybatı Pisidia Bölgesi (Seleukeia, Apollonia, Tymandos ve Konana) Alınlıklı Mezar Stelleri**, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2017, Sayı: 42, ss. 45-65.

¹¹⁹ Çelik, s. 52.

omuza yönelerek arkadan dökülmektedir. Dökülen kenarın üst kısmı sol kola sarılmış, alt kısmı aşağı doğrudur. Sağ kol sol göğüs üzerinde, sol kol ise dirsekten hafif kıvrılarak öne doğru karın üzerinde durmaktadır. Ortadaki figürün sol elinde derin bir kase görülmektedir. Chimation içindeki chiton, boyun altından rahatlıkla görülebilmektedir. Vücut ağırlıkları sağ bacağı verilerek kalçanın sağ kısmı dışa doğru çıkıntı yapmış ve sol yukarı doğru yönelen chimation kıvrımlarından giysinin gerginliği anlaşılmaktadır. Aşınmadan dolayı figürlerin yüz ve saç detayları net değildir.

İS 2. yüzyıla tarihlenen mermerden yapılmış stelde, Kestel stelimizden farklı olarak figürler yerden yüksek ayrı ayrı platformlar üzerinde durmaktadır.¹²⁰

¹²⁰ İzmir Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 3562.

SONUÇ

Antik dönemde Mysia Bölgesi, Bithynia, Phrygia, Lydia ve Aiolis ile çevrilmiş bir bölge olması sebebiyle bölgelerin kültür ve sanatıyla da benzerlik göstermektedir. Pek çok antik yazar bölge ile ilgili görüşlerini belirtmiştir. Thraklar ile de yakın olması nedeniyle kökenleri Thraklar'a dayandırılmıştır.

Kentlerin isimleri, kuruldukları bölgenin coğrafi konumunu ele alarak benzetmeler kurularak veya o dönemde yaşamış yöneticilerin isimlerine göre belirlenmiştir. Farklı uygarlıkların egemenlikleri altında kalan bölgedeki kentlerin isimleri, dönemlerine uygun değişerek son halini alıp günümüze dek gelmiştir.

Erken dönemlerden beri süregelen ölünün arkasından düzenlenen cenaze törenleri, her toplumda kutsal sayılmış ve gelenekselleştirilmiştir. Bu gelenekselleştirilen cenaze törenleri günümüze dek gelmiştir. Ölümün belirsizliği, insanlarda öteki hayat inancının oluşmasına neden olmuştur. Antik Çağ'da her toplumda ölümün bir son olmayıp, yaşamın başka bir yerde devam edeceği inancı olduğu görülmektedir. Dünyada yaşanan hayatın öldükten sonra devam ettiğine inanılmış, buna bağlı olarak gelenekler ve ölü kültü ortaya çıkmıştır. Ölen kişi öteki hayatına bir takım ritüellerle uğurlanmaktadır. Bu ölümden sonra gerçekleştirilen törenler ve ritüeller, ölen kişinin öteki hayatında huzur içinde yaşaması, dünyada kalan yakınlarının refah içinde yaşamaya devam etmesi ve ölen kişiye duyulan sevgi ve saygıyı ifade etmek için yapıldı.¹²¹

Mezarlar, mezar yapıları, mezarların ve iskeletlerin konumu, mezarlara bırakılan objeler, mezar taşlarındaki yazıtlar ve kabartmalar ölü gömme geleneklerini anlatan önemli arkeolojik verilerdir. Bu veriler çerçevesinde arkeoloji, biyoloji, antropoloji gibi bilimlerin ortak çalışmaları sonucu antik çağ insanların inanç sistemi, ölüm algıları, bakış açıları, uyguladıkları tören ve ayinler, ölüm sonrası inançları hakkında bilgi edinilmektedir.

Yunancası $\sigma\tau\epsilon\lambda\alpha\iota$ olarak bilinen stel, dikdörtgen biçimli taştan yapılmış levhalardır. Steller, toprak üzerine dik olarak yerleştirilerek mezar sahibi hakkında veriler sunmaktadır. Kesik sütun veya silindirik sütun gibi biçimlerde de olduğu

¹²¹ Aynur Civelek, Roma Cenaze Törenleri ve Ölü Gömme Gelenekleri, **Akeoloji ve Sanat Dergisi**, s. 71.

görülmektedir. Mezopotamya uygarlıklarındaki steller anıt niteliği taşırlar ve genellikle kral buyrukları yazılıdır.¹²²

Mezar steli diktirme geleneği ilk olarak Aramiler’de görülmektedir. Anadolu’nun güney kesimlerine yerleşen Hitit İmparatorluk bünyesindeki halklar, Asur ve Aramilerin etkisinde kalarak kültürel ve sanatsal alanda değişikliğe uğramıştır. Geç Hitit Sanatı adıyla Hitit, Arami ve Asur’un etkisinde sanat alanında yeni uygulamaların görülmesine sebep olmuştur. Aramiler aracılığıyla Geç Hitit kent devletleri tarafından benimsenen mezar steli diktirme geleneği, Anadolu’da yaygınlaşmış ve ticari sebeplerden ötürü Yunan ve Roma dünyasında da tanınmıştır.

İlk figürlü mezar steli örneğine Girit’de Prinias yakınlarında rastlanmıştır¹²³. Geometrik dönemde ise doğadan aynen alınarak kabaca şekil verilen taş levhalar, mezar işareti olarak kullanılmıştır. Bu levhalar üzerinde, kazıma ile yapılan yazıtlar dışında herhangi bir figüre rastlanmamıştır. Figürlü steller ortaya çıkana kadar kourosların mezar anıtı olarak kullanıldıkları düşünülmektedir.¹²⁴

Mezar stellerinde kadın ve erkeğin birlikte olduğu, çocukların ve hizmetçilerin yer aldığı, üzerlerinde günlük kıyafetlerin bulunduğu halktan kişiler de tasvir edilmektedir. Bu kişiler genellikle ölü ziyafet sahnelerinde karşımıza çıkmaktadırlar. Kadınlar çoğunlukla profilden arkalı sandalye veya taburede otururken, hizmetçiler masanın başında, çocuklar ise yetişkinlerin yanlarında yer almaktadırlar. Nadiren cepheden de tasvir edildikleri eserler olmuştur. Ellerinde içki kapları ve simgesel nesneler bulundurmaktadırlar.¹²⁵

Arkaik Dönem ile birlikte İÖ 7. yüzyılın sonlarına doğru anıtsal heykeller ve kabartmalı mezar stelleri yapılmaya başlanmıştır. Soylu, varlıklı ailelerin gösteriş meraklılığı sebebiyle fazla sayıda stel üretilmiştir¹²⁶. Arkaik steller dikdörtgen bir kaide üzerinde yükselmektedirler. Kaideden yukarı doğru incelererek palmetlerle bezeli başlık taşırlar. Bu başlıklar üzerinde genel olarak sfenksler yer almaktadır¹²⁷.

¹²² Saltuk, s. 165.

¹²³ Knud Friis Johansen, **The Attic Grave Reliefs of the Classical Period**, Copenhagen, 1951, s. 80.

¹²⁴ John Boardman, **Yunan Heykeli Arkaik Dönem**, İstanbul, 2001, s. 181.

¹²⁵ Aslı Özyar, Geç Hitit. **ArkeoAtlas Yaşayan Geçmişin Dergisi: Kralların Coğrafyası**, 2005, s. 30.

¹²⁶ Gisela M. A. Richter, **The Archaic gravestones of Attica**, 1961, s. 46

¹²⁷ Richter, s. 18

Geç Arkaik döneme gelindiğinde ise başlıklar üzerindeki sfenksler yerini küçük volütler arasındaki palmetlere bırakmıştır.¹²⁸

İÖ 510 yılında Atina'nın başına Kleisthenes'in geçmesiyle mezar steli yapımı lüks sayıldığı için yasaklanmıştır. Atina'da çalışamayan sanatçılar Anadolu'ya gelerek mezar steli yapımına burada devam etmişlerdir. Zamanla Anadolu'da stel yapımı hız kazanmış ve artmıştır.¹²⁹

İÖ 4. yüzyılda steller üzerindeki kabartma yüzeyleri derinleşmiş, figür sayılarında artış olmuştur. Kabartmalar üzerindeki tanrı ve tanrıçalar cepheden, insan figürleri ise profilden verilmiştir.¹³⁰ Mezar stellerinde İÖ 5. yüzyılın sonlarına doğru konut mimarisi görünümü verilmeye çalışılmış, naiskos görünümü alan mezar stellerinde anteler, taşıyıcı eleman görevi görmüştür.¹³¹

Hellenistik Dönem'le birlikte mezar stelleri üzerindeki kabartmalar yüksek kabartma tekniğiyle yapılmaya başlamıştır. Kabartmalar zeminden kopmuş heykelvari bir görünüm kazanmıştır.¹³² İÖ 317-307 yılları arasında Atina valisi Demetrios'un yeni bir yasak çıkarmasıyla mezar steli üretimi durdurulmuştur.¹³³ Meydana gelen karışıklıklar ve yapılan savaşlar sonucu Atina'da yeni krallıklar kurulmuş ve ekonomi zayıflayarak İÖ 3. yüzyıl boyunca mezar steli yapılmamıştır.¹³⁴ İÖ 2. yüzyılın ortalarında Bithynia Krallığı'nın egemenliğinin etkisiyle bölgede yeniden stel üretimine başlanmış ve hız kazanmıştır. Zeminden kopuk heykelvari figürler yapılmaya devam etmiştir. Hellenistik Sanat İÖ 1. yüzyılda zayıflayarak ortadan kalkar. Heykelvari görünümlerin yerini çizgisellik almıştır.¹³⁵ İS 2. yüzyılın ortalarında stel üretimi azalmaya başlamış, İS 3. yüzyılda mezar stelleri bozularak etkisini yitirmiş ve stel üretimi sona ermiştir.

Mysia Bölgesi stel sanatıyla ilgili pek çok farklı araştırmacı çalışmalar yapmıştır. 17. Yüzyılda Mendel'le başlayan araştırma tarihi, günümüze dek sürmüş ve hala devam etmektedir. Mysia Bölgesi mezar stelleri birden fazla paftalı ve Mysia Bölgesi karakteristik özelliği olarak üst üste gelen kabartma alanlarından dolayı katlı

¹²⁸ Richter, s. 27.

¹²⁹ Hilde Hiller, *Ionische Grabreliefs aus der ersten Hälfte des 5. Jah. v. Chr. Ist. Mitt. Beih.* 12, 1975, s. 68.

¹³⁰ Johansen, s. 73.

¹³¹ Johansen, s. 73.

¹³² Stefan Schmidt, *Hellenistische Grabreliefs*, 1991, s. 87.

¹³³ Schmidt, s. 85.

¹³⁴ Erol Atalay, *Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri*, 1988, s. 7.

¹³⁵ Nezih Fıratlı, *İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri*, 1965, s. 45.

steller adıyla bilinmektedir. Form olarak Doğu'dan alınmış katlı steller, Persler tarafından yaygınlık kazanmıştır. Bursa Arkeoloji Müzesi stelleri incelenerek Kyzikos, Miletopolis, Daskyleion ve Nikaia olmak üzere dört ayrı merkez olduğu bilinmektedir. En sık işlenen sahne Doğu'ya özgü ölü yemeği sahnesi olup av ve atlı sahneleri de Mysia ve Bithynia Bölgesi stellerinde yoğun olarak betimlenmiştir.

Çalışmamızı oluşturan “Bursa Arkeoloji Müzesi’nden Yedi Adet Hellenistik ve Roma Dönemi Steli” başlığı altında yedi adet mermer mezar steli incelenmiştir. Stellerden iki tanesi Bursa’nın Mustafakemalpaşa ilçesinden ele geçmiş, diğer eserler ise Kestel, Odancık, Balıkesir Gönen ve Bilecik gibi merkezlerde bulunan mermer eserler işlevleri, betimlenmeleri ve tarihlendirilmeleri için çevre merkezlerden ele geçmiş eserler ile karşılaştırılmaları yapılarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

İncelemiş olduğumuz yedi adet mezar steli form, tür, kompozisyon açısından benzer örneklerle karşılaştırmaları yapılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Dört adet birden fazla kabartma alanına sahip ve üç adet tek resim alanlı stel incelenerek, İÖ 1.- İS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Birden fazla kabartmaya sahip stellerde işlenen mezar sahibi kişiye veya kişilere sahip konular doğuya özgü olup, Persler tarafından yoğunluk kazanmıştır. Batıdaki en erken örnekler Miken Tholos mezarlarında görülmüş ve bunun sonucu olarak batıdaki ilk örneklerin 2. binlerin sonlarına rastladığı belirtilmektedir.

Mezar stelleri üzerinde figürleri ikonografik olarak değerlendirdiğimizde dört stelimizde işlenen ana sahnenin ölü yemeği sahnesi olduğunu görmekteyiz. Kline üzerinde uzanan erkekler tipolojik açıdan benzer olduğu kadar sahnelerde betimlenen pudicitia tipinde oturan kadınlar kıyafetleri ve duruşları bakımından birbirinden farklıdır. Kadın tipleri yakın çevrelerde bulunmuş mezar stellerinde görülen tiplerle karşılaştırmaları yapılarak belirlenmiştir. Pudicitia Melissa, Saufeia, Braccio Nuovo ve Protopudicitia tiplerinde tasvir edilen kadınlar, özellikle ilk örnekleriyle karşılaştırılarak tarihlendirmeye gidilmiştir. Sahnelerde işlenen çocuklar aile fertlerinin yanında veya kucaklarında yer alırken erkek hizmetçiler hane sahibi erkek figürlerinin, kız hizmetçiler de kadın figürlerinin yanlarında, ya hizmet ederken ya da sadece ayakta durarak betimlenmişlerdir. Şölen sahnesi dışında ayakta duran kadın ve erkek betimlerinin bulunduğu iki mezar stelinde erkekler Palliatus tipinde sağ elleri açıkta kalacak şekilde kolları chimationa sarılarak sol göğüs üzerinde, sol

kolları ise sol yanda veya soldan öne doğru gelmektedir. Palliatus tiplerinin tarihlendirmesini yaparken tipin en bilinen örneği olan İÖ 2. yüzyıla tarihlenen Dioskurides heykeliyle stilistik ve duruş yönünden karşılaştırılması yapılmıştır. Kadın ve erkeklerde görülen giyim ve duruşlarından kaynaklı tipler Mysia Bölgesi'nde sıkça işlenen motiflerdir.

İki stelde görülen süvari sahnesine değinecek olursak; birinci stelin üçüncü kabartma alanındaki süvari sağa doğru ilerlerken, dördüncü stelin ikinci kabartma alanında at üzerinde oturan cepheden bir kadın tasvir edildiği görülmektedir. Mysia Bölgesi stellerinde görülen atlı sahneleri, Thrak süvari sahneleriyle oldukça benzerdir. Thrakia Bölgesi'nde yoğun olarak işlenen sahne, Thrakların ata verdikleri önemden gelmektedir. Mysia stellerinde görülen atlı sahnelerindeki hizmetli, altar, ağaç, köpek, geyik gibi avlanılan hayvanlar ile Thrakia Bölgesi atlı stellerinde işlenen kompozisyonlar benzerlik içindedir. Roma Dönemi'nde karşılaştığımız süvari motiflerinin Greco-Romen sanatında görülen tiplerden alındığı düşünülmektedir. Süvari sahnesi, ölünün kahramanlığını ve asker ise askeri başarılarını anlatmaktadır.

Büst biçiminde tasvir edilen stele bakıldığında, yazıt okunamayacak kadar aşınmış olması sebebiyle yazıta göre bir yorumlamaya gidilememiştir. Mezar stellerinin kendini ifade edebilmek için son şans olarak görüp, hayattayken kendini ifade edemeyen bireylerin, bu şanstı yararlanma ihtiyacı duyduklarını biliyoruz. Hellenistik Dönem'de başlayıp Roma İmparatorluk Dönemi'ne varan süreç içinde, imparatorların azat ettikleri kölelerin meslekleri ile ilgili betimleri steller üzerinde görebilmekteyiz. Bu görüşle varacağımız yargı için, İmparatorluk Dönemi'nde mezar kabartmaları üzerinde döneme özgü olan tasvirler görülse de, aslında asıl amacın estetik olmayıp kişilerin en ucuz yolla kendini ifade edebilmek olduğunu söyleyebiliriz. En ucuz yol olarak da büst stellere başvurulduğunu belirtebiliriz.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen yedi adet mezar steli ele alınarak yapılan karşılaştırma ve incelemeler sonucu bölgedeki tiplerin, sadece Mysia bölgesinde değil Ionia, Bithynia gibi Anadolu'nun birçok merkezinde görüldüğünü söyleyebiliriz. Stellerimizin sayıca az olması sebebiyle bölge stelleri hakkında koronolojik bir sıralama ve stellerin stilistik gelişimi için yorum yapmak mümkün olamamaktadır. Mysia Bölgesi stelleri ile ilgili bugüne kadar pek çok farklı

araştırmacı çalışmalar yapmış, bölgenin mezar plastik sanatı hakkında ışık tutmuştur. Günümüze dek gelen ve hala devam eden çalışmalar ışığı altında bölgenin plastik sanat zenginliği bilimsel açıdan yansıtılarak önemli veriler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Atalay, Erol. **Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri**, Efes Harabeleri ve Dostlar Derneği, İstanbul, 1988.

Bergemann, Johannes. **Demos und Thanatos: Untersuchungen zum Wertesystem der Polis im Spiegel der attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts. v. Chr. Zur Funktion der gleichzeitigen Grabbauten**. Biering & Brinkmann, München, 1997.

Boardman, John. **Yunan Heykeli Arkaik Dönem**, (çev. Yaşar Ersoy), Homer Yayınları, İstanbul, 2001.

Breder, Jan. Zur Architektur attischer Grabbezirke klassischer Zeit. **Akten des Internationalen Kolloquium am Deutschen Archäologischen Institut, Abteilung Athens**, 2009: 29-44.

Breuer, Christine. **Relief und Epigramme griechischer Privatgrabmäler. Zeugnisse bürgerlichen Selbstverständnisses vom 4. bis 2. Jahrhundert v. Chr.** Bohlau Verlag, Köln, 1995.

Burton, Diana. "Public memorials, private virtues: women on classical Athenian grave monuments", **Mortality** 8/1, ss. 20-35, 2003.

Civelek, Aynur. "Roma Cenaze Törenleri ve Ölü Gömme Gelenekleri", **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, ss. 71-78.

Closterman, Wendy E. "Family Ideology and Family History: The Function of Funerary Markers in Classical Attic Peribolos Tombs", **American Journal of Archaeology**, 111, ss. 633-652, 2007.

Çelik, Çağatay. “Kuzeybatı Pisidia Bölgesi (Seleukeia, Apollonia, Tymandos ve Konana) Alınlıklı Mezar Stelleri”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 42, ss. 45-65.

Davies, Gleny. “The Significance of Handshake motif in Classical Funerary Art”, **American Journal of Archaeology**, 89, ss. 627-640, 1985.

Fıratlı, Nezih. “İstanbul’un Yunan ve Roma Mezar Stelleri”, T.T.K. Yayınları **Belleten**, sayı: 29, ss. 263-328, 1965.

Gex, Kristine. “Athens and Funerary Lekythos”, **Egrapsen kai Epoeisien**, ss. 321-330, 2014.

Grossman, Janet B. **Greek Funerary Sculpture: Catalogue of the Collections at the Getty Villa**. J. Paul Getty Museum, Los Angeles, 2001.

Hersch, Karen K. **The Roman Wedding: Ritual and Meaning in Antiquity**. Cambridge University Press, Cambridge/New York, 2010.

Hiller, Hilde. **Ionische Grabreliefs aus der ersten Hälfte des 5. Jah. v. Chr.** Istanbul Mittheilungen - Beiheft 12. Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen, 1975.

Himmelman, Nikolaus. **Attische Grabreliefs**. Westdt. Verl., Wiesbaden, 1999.

Homer, **İlyada**, (çev. A. Erhat- A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul, 1999.

Horn, Rudolf. **Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik**, München, Mittheilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung : Ergänzungs-Heft ; 2, 1931.

Horn, Rudolf. **Hellenistische Bildwerke auf Samos, Samos XII**. Rudolf Habelt, Bonn, 1972.

Işın, Gül. **Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri Patara Terrakottaları, Patara V. I**, Ege Yayınları, İstanbul, 2007.

Johanesn, Knud F. **The Attic Grave Reliefs of the Copenhagen Classical Period**. Ejnar Munksgaard, Copenhagen, 1951.

Kabus-Preissshofen, Renate. **Die hellenistische Plastik der Insel Kos**, 186 vd. Lev. 16, 1989.

Kokula, Gerit. **Marmorlutrophoren**, Berlin: Gebr. Mann, Berlin, 1984.

Korkut, Taner. **Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit**, Hellenistik ve Roma Dönemi Anadolu Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Büstlerin İkonografisi Üzerine Düşünceler, Özet, ADALYA, NO. IV/ 1999-2000.

Maderna, Caterina. “Tod und Leben an attischen Gräbern in klassischen Zeit”, **Thetis**, sayı: 18, ss. 40-68, 2011.

Marinatos, Spyridon. **Kreta und das Mykenische Hellas**, sayı: 50, Tablo 146-147, 1959.

Matheson, Susan B. “A Farewell With Arms: Departing Warriors On Athenian Vases”, **Periklean Athens and its Legacy**, Berringer, J. M. ve J.J. Hurwit: 23-35, 2005.

McCann, Anna M. **Roman sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art**. Met Museum, New York, 1978.

Mendel, Gustave. **Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines III Musees Imperiaux Ottomans**, Musees Imperiaux Ottomans, Constantinople, 1914.

Meyer, Marion. “Gesten der Zusammengehörigkeit und Zuwendung zum sinngehalt attischer Grabreliefs in klassischer Zeit”, **Thetis** 5/6, ss. 115-132, 1999.

Nicolet, Claude. **The World of the Citizen in Republican Rome**. University of California Press, Berkley ve Los Angeles, 1962.

Osbourne, Robin. **Athens and Athenian Democracy**. University of Cambridge, Cambridge, 2010.

Özcan, Fırat. “İsparta Müzesindeki Yerel Stilde Bazı Roma Dönemi Mezar Stelleri”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 32, ss. 143-154, 2014.

Özyar, Aslı. “Geç Hitit”, **ArkeoAtlas Yaşayan Geçmişin Dergisi: Kralların Coğrafyası**, sayı: 4, s. 30, 2005.

Pfuhl, Ernest ve Hans Möbius. **Die Ostgriechischen Grabreliefs I/II**. Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 1977/1979.

Ramage, Nancy H. **A Lydian Funerary Banquet**, AnatSt, Cilt. XXIX. 95, 1979.

Reekmans, Louis. “La ‘Dextrarum Iunctio’ dans l’Iconographie Romaine et Paleochretienne”, **BulComm**, Sayı: 31, ss. 69-73, 1958.

Richter, Gisela M. A. **The Archaic Gravestone of Attica**, Graphic Society, New York, 1961.

Ricks, Stephen D. “Dexiosis nad Dextrarum Iunctio: The sacred Handsclap in the classical and early Christian World”, **The Farms Review**, sayı: 18/1, ss. 431-436, 2006.

Ridgway, Brunilde S. **Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 BC**, University of Wisconsin Press, Madison, 1990.

Saltuk, Secda. **Arkeoloji Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997.

Saraçoğlu, Aslı. **Antakya Yöresi Mezar Stelleri**, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997.

Schmaltz, Bernhard. **Griechische Grabreliefs. Erträge der Forschung 192**, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1983.

Schmaltz, Bernhard ve Salta, M. “Zur Wiederverwendung attischer Grabreliefs”, **Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts**, sayı: 118, ss. 49-204, 2004.

Schmidt, Stefan. **Hellenistisch Grabreliefs: typologische und chronologische Beobachtungen**. Bohlau, Köln, 1991.

Scholl, Andreas. **Die attischen Bildfeldstelen des 4. Jhs. v. Chr. Untersuchungen zu den kleinformatigen Grabreliefs im spätklassischen Athen**, Mann, Berlin, 1996.

Smith, Amy C. “The politics of weddings at Athens: on iconographic assessment”, **Leeds international classical Studies** 4/1, ss. 1-32, 2005.

Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası, (Kitap: XII- XIII- XIV), Geographika**, (Çev. Prof. Dr. A. Pekman). Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Stupperich, Reinhard. **Stadtgräbnis und Privatgrabmal in klassischen Athen: Inaugural-Dissertation**. Westfälischen Wilhelms-Universität, Münster, 1977.

Stupperich, Reinhard. “Zur Dextrarum Iunctio auf frühen romischen Grabreliefs”, **Boreas 6**, ss. 143-150, 1983.

Stupperich, Reinhard. “The iconography of Athenian state burials in classical period”, **The archaeology of Athens and Attica under the Democracy**, Monograph 37, ss. 93-103, 1994.

Şahin, Mustafa. **Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Umar, Bilge. **Bithynia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.

Umar, Bilge. **Mysia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2006.

Yaylalı, Abdullah. **Hellenistik Devir İzmir Kökenli, Figürlü Mezar Stelleri**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1979.

Zanker, Paul. **Hellenismus in Mittelitalien**. Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Göttingen, 1976.

LEVHALAR

Katalog No. 1: Demetrios Steli.

Resim 1-a

Resim 1-b

Resim 1-c

Katalog No. 2: Asklepiades Steli.

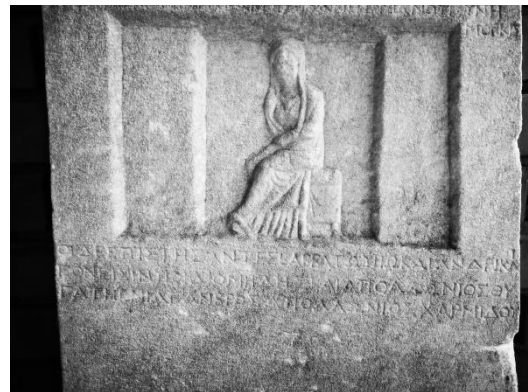
Resim 2-a

Resim 2-b

Resim 2-c

Katalog No. 3: Aphetita Steli.

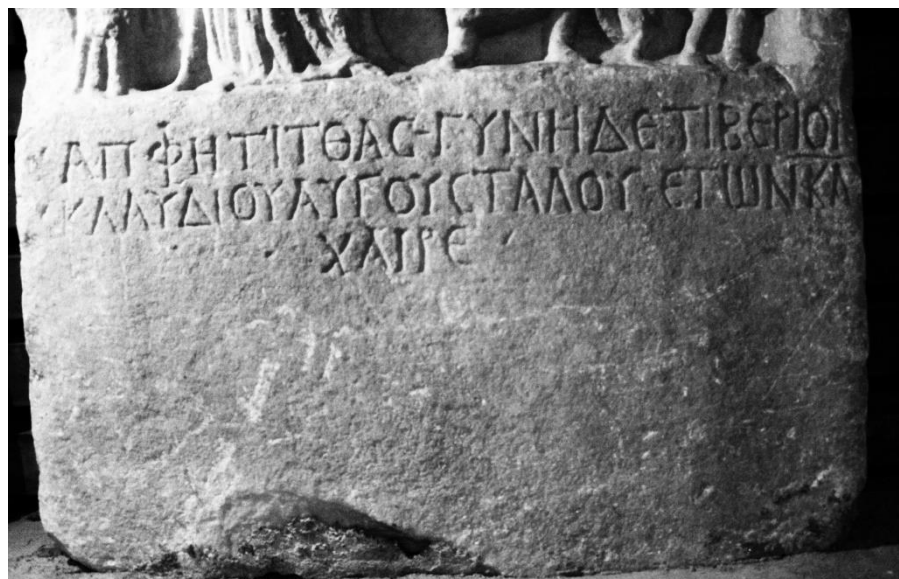
Resim 3-a

Resim 3-b

Resim 3-c

Katalog No. 4: Polybios Steli.

Resim 4-a

Resim 4-b

Resim 4-c

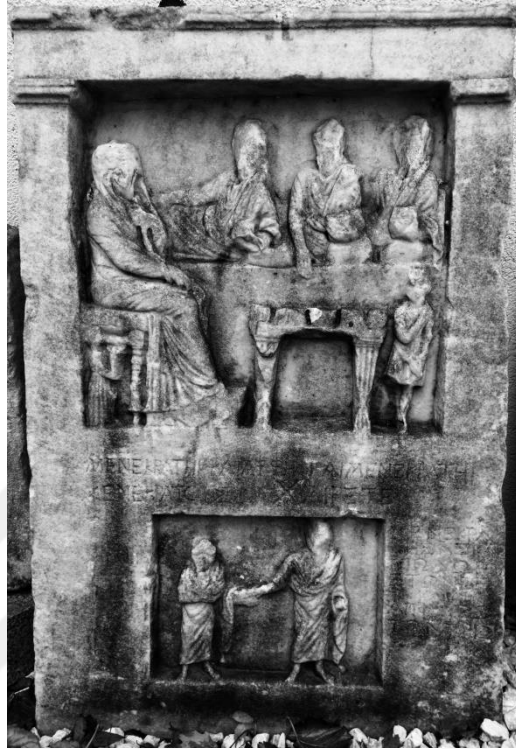

Resim 4-d

Katalog No. 5: Menekratos Steli.

Resim 5-a

Resim 5-b

Resim 5-c

Katalog No. 6: Büst Stel.

Resim 6-a

Resim 6-b

Resim 6-c

Katalog No. 7: Aile Steli.

Resim 7-a

Resim 7-b

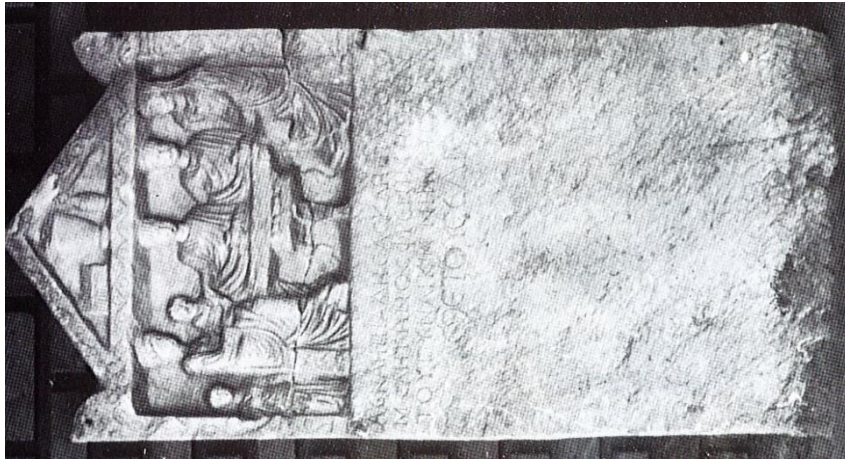

Resim 7-c

EKLER

Ek 1. Bursa Arkeoloji Müzesi. Env. No: 2634. Şahin, Lev. XI, TA 21.

Ek 2. İstanbul Arkeoloji Müzesi. Env. No: 81.8. Şahin Lev. LXI, KA31.

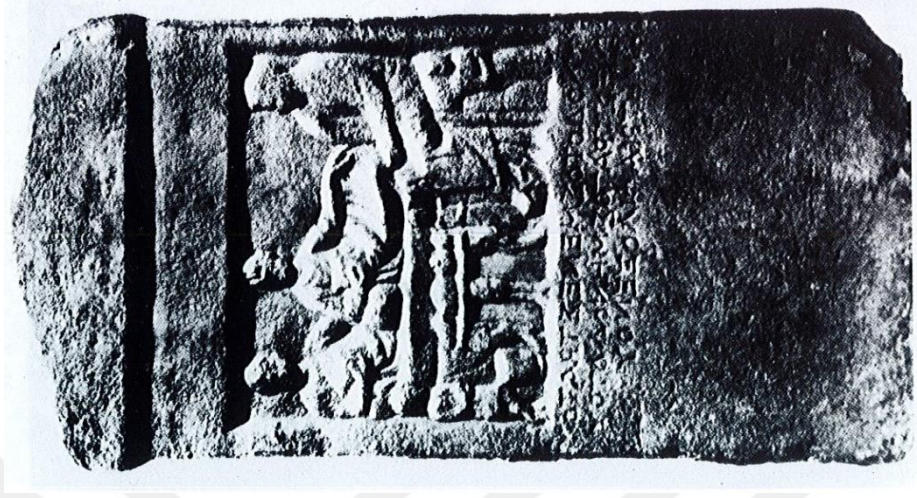
Ek 3. Bursa Arkeoloji Müzesi Mezar Steli. Env. No: 5725, KA 14.

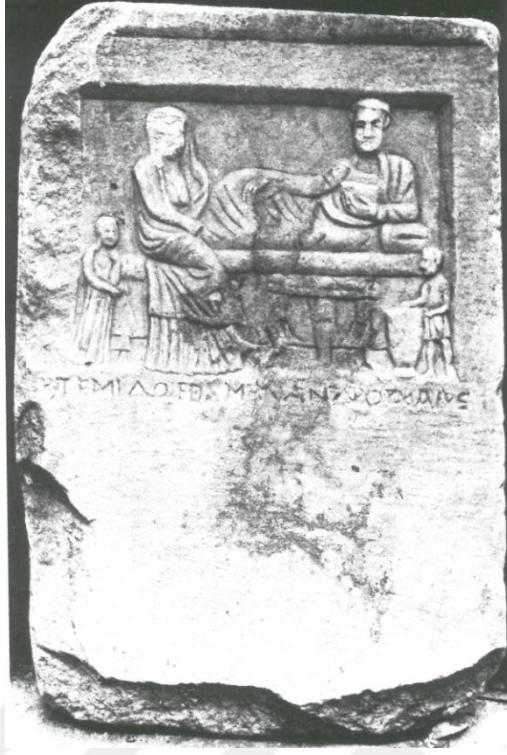
Ek 4. Bursa Arkeoloji Müzesi. Env. No: 3218. Şahin, Lev. LXV, KB4.

Ek 5. Bursa Arkeoloji Müzesi. Env. No: 2610. Şahin, Lev. II, TA 3.

Ek 6. Rijksmuseum, Leiden, Env. No: Pb. 53. Pfuhl- Möbius II, Nr. 1933 Taf. 279.

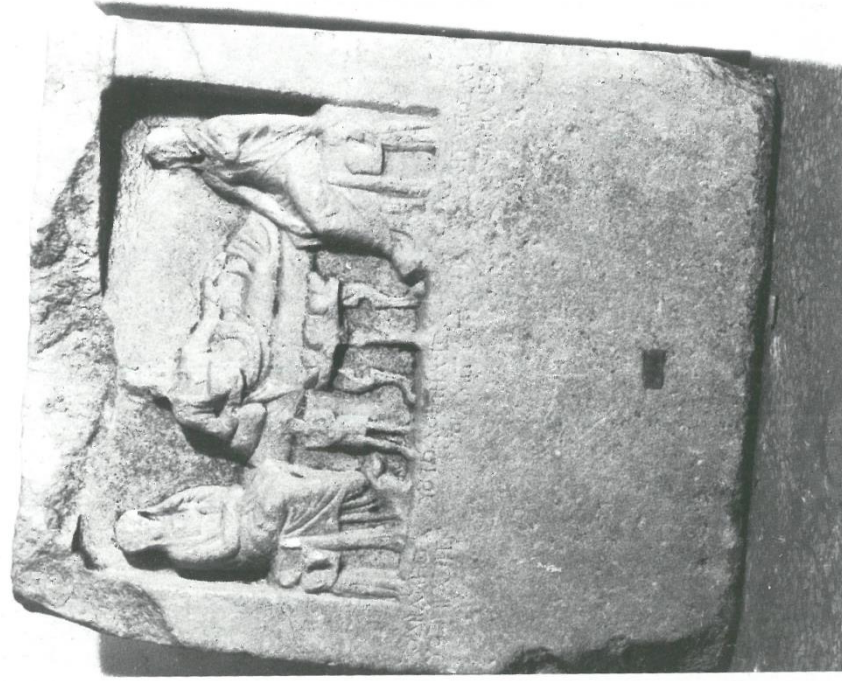
Ek 7. İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 356.

Ek 8. Atina National Museum, Env. No: 1527. Pfuhl-Möbius II, Nr. 1987 Taf. 286.

Ek 9. Pergamonmuseum Mezar Steli, Env. No: SK. 834. Pfuhl-Möbius
II, Nr. 1985 Taf. 286.

Ek 10. İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 357.

Ek 11. Smyrna'dan Hannover Steli, Horn, Taf. 23 Fig. 2.

Ek 12. Bursa Arkeoloji Müzesi, Env. No: 3153, Şahin, Lev. LXXIV, KXl.

Ek 13. Erken Dönem'e ait kadın süvari figürini 1.

Ek 14. Erken Dönem'e ait kadın süvari figürini 2.

Ek 15. Bursa Arkeoloji Müzesi, Şahin, Lev. LXXII, KB 18.

Ek 16. Paris Louvre Müzesi, Pfuhl-Möbius II, Nr. 1603 Taf.308.

Ek 17. Isparta Müzesi, Env. No: 13.7.09, F. Özcan, Resim 4a-4b.

Ek 18. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Apollonios'un Kızı Stratonika'nın Mezar Steli.

Ek 19. Bursa Arkeoloji Müzesi'nden İnegöl İlçesi Karalar Mevkiinde Bulunan Mezar Steli.

Ek 20. Kuzeybatı Pisidia Bölgesi Mezar Steli, Çelik, s. 63, Şekil 7-a.

Ek 21. İzmir Arkeoloji Müzesi Mezar Steli, Env. No: 3562.

Ek 22. Paris Louvre Müzesi, Pfühl-Möbius II, Nr. 2012 Taf. 290.

Ek 23. Delos Dioskurides Heykeli.

Ek 24. Bursa Arkeoloji Müzesi, Env. No: 2637, Şahin, Lev. XLIX, KA 8.

Ek 25. Bursa Arkeoloji Müzesi, Env. No: 2556. Cremer, Mysien, UMİS 1, Taf. 25.

Ek 26. Selçuk Müzesi Roma Dönemi Erkek Heykeli.

Ek 27. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No: 5365, Şahin, Lev. XXXIX, TB 42.

